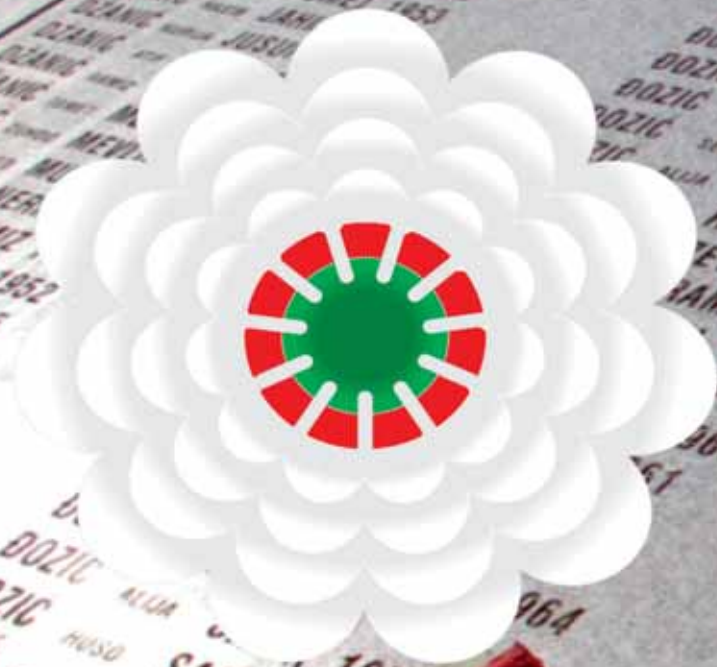

pan Bošnjak

GLASILO SVJETSKOG BOŠNJAČKOG KONGRESA

SREBRENICA 1995 - 2013.

ISSN 2217-8011
9 772217 851003

INTERNACIONALNI UNIVERZITET
U NOVOM PAZARU

UPIS 2013/2014

NA OSNOVNE AKADEMSKE STUDIJE

DEPARTMAN ZA
EKONOMSKE NAUKE

Ekonomija
Turizam
Revizija i osiguranje

DEPARTMAN ZA
PRAVNE NAUKE

Opšte pravo
Pravo unutrašnjih poslova (Kriminalistika)

DEPARTMAN ZA
PRIRODNO-TEHNIČKE NAUKE

Informatika

DEPARTMAN ZA
FILOLOŠKE NAUKE

Srpski jezik i književnost
Bosanski jezik i književnost
- Opšti smjer
- Prevodilaštvo
Anglistika
- Opšti smjer
- Prevodilaštvo
Germanistika

DEPARTMAN ZA
PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKE NAUKE

Vaspitač djece predškolskog uzrasta
Psihologija

DEPARTMAN
UMJETNOSTI

Likovna umjetnost
- Grafika
- Slikarstvo
Primenjena umjetnost
- Dizajn i modna kreacija
- Dizajn enterijera

Be International ...

Univerzitet u Novom Pazaru
Dimitrija Tucovića bb, 36300 Novi Pazar, Srbija
tel. +381 20 316 634
20 315 726
fax. +381 20 337 322

DŽEVAD JAHIĆ
LEKSIKA BOSANSKOG
JEZIKA

strana 42

Fatmir S. Baći
POETIČNOST
NEIZBJEŽNOG NAPRETKA

strana 60

Muhamed Filipović
ŠTA JE TO MODERNA

strana 50

MEHMED SLEZOVIĆ
akademski slikar i
grafičar

strana 79

DEKLARACIJA SVJETSKOG BOŠNJAČKOG KONGRESA O
ZAJEDNIČKOJ SIGURNOSTI I GLOBALNOM GRAĐANSTVU

strana 24

PROGLAS O POŠTIVANJU TEMELJNIH PRAVA
BOŠNJAKA POVODOM POPISA STANOVNIŠTVA,
DOMAĆINSTAVA I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

strana 32

IMPRESUM

Izdavač:

Bošnjačka kulturna zajednica - BKZ

Glavni i odgovorni urednik:

Muhamed FILIPOVIĆ

Zamjenik glavnog urednika:

Fatmir S. BAČI

Redakcija:

Jahja FEHRATOVIĆ

Admir MURATOVIĆ

Dževad JAHIĆ

Džemil BEKTOVIĆ

Hazbija KALAČ

Savjet:

Ferid MUHIĆ

Džemaludin LATIĆ

Alija DŽOGOVIĆ

Hasnija MURATAGIĆ-TUNA

Sekretar:

Mevlida ROVČANIN

Lektor:

Almedina ZUKORLIĆ

Tehnički urednik:

Salahudin FETIĆ

Štampa:

GRAFIČAR, Užice

SREBRENICA

Srebrenica je s velikim razlogom i punim pravom postala simbol sudbine našeg bošnjačkog naroda. Završni akord njegovog tragičnog kretanja kroz noviju historiju, onaj koji potvrđuje smisao cijele te historije, a to je definitivni dokaz i potvrda da su okolni narodi, prije svega Srbi i Hrvati, sve vrijeme trajanja procesa nacionalne identifikacije i konstitucije nacionalnih država na ovim prostorima, nas Bošnjake i našu domovinu Bosnu i Hercegovinu željeli, pokušavali i svim silama nastojali, a djelimično i uspijevali, onemogućiti, uništiti i nas kao Bošnjake muslimanske vjere istrijebiti do razine historijski irelevantnog političkog, kulturnog i duhovnog faktora na prostoru Balkanskog poluotoka. Mada ta historija traje već stotinu i pedeset godina i mada je imala svoj početak u ustanku Srba 1904. godine, razvoj tokom cijelog XIX i dobrog dijela XX vijeka, a klimaks u posljednjoj agresiji na našu zemlju, mi kao narod još uvijek nemamo odgovora na glavno pitanje koje se u vezi sa svime što se dogodilo, posebno tih užasnih zadnjih godina proteklog vijeka, godina masovnog progona i ubijanja jednog naroda, postavlja, a to je pitanje kako se sve to i na baš takav grub i nesmiljen način i u to vrijeme, uz svjedočenje i učešće međunarodnih mirovnih snaga i cijele međunarodne duhovne, kulturne i političke zajednice, svjetske javnosti u cjelini i još u uvjetima datih garancija i sačinjenih ugovora o čuvanju nepovrjedivosti navodnih zona mira „Safe Havens“, moglo dogoditi u srcu Evrope krajem XX vijeka. Koje su to nakupine mržnje i ignorancije prava jednog naroda

morale biti u srži te historije da se ona uopće dogodi. To pitanje je opravdano jer za takvu historiju nije bilo ama baš nikakvog razloga, povoda i osnove u bilo kojem ljudskom odnosu osim gole mržnje. Kreatori cijele ove velike tragedije sa trajnim posljedicama obmanuli su cijeli svijet i prvenstveno nas Bošnjake, igrajući ulogu brižnih čuvara mira i skrbnika nad našim životima i legitimnim pravima i interesima, tako da je završni čin genocida, onaj koji se dogodio u Srebrenici i okolnim mjestima Bosanskog Podrinja, došao kao neki antički teatarski Deus ex Machine, iznenada i mimo očekivanja i što je još užasnije i mimo logike navodnih mirovnih napora koje su neke snage koje vole igrati ulogu čuvara mira uzele sebi u zadatak i riješio cijelu stvar uništenjem desetine hiljada nevinih ljudi. A istina je da sve okolnosti zbivanja kako se ono odigralo govore da ništa nije bilo iznenada i bez očekivanja i da je sve bilo negdje i sa nekim isplanirano i dogovoreno, a da je onaj koji je trebao postati žrtva bio sistematski obmanjivan i navođen na pogrešne poteze, prevođen žedan preko vode, kako se kod nas kaže, a ta obećana voda koštala je života deset hiljada Bošnjaka pobijenih u samo nekoliko dana srpske istrebljivačke akcije i tragedije koja nikada neće moći biti izbrisana, ne samo iz naših sjećanja, nego što je još strašnije iz naših života, jer zločin još uvijek živi među nama i mi smo primorani živjeti sa njim u liku onih koji su ga počinili i u njihovim postupcima koji nas jednako kao i tada podsjećaju da smo višak i da trebamo biti istrijebljeni, a nosioci takvih osjećanja, mišljenja i ponašanja i danas vladaju nad svojim žrtvama ne pokazujući, kako se vidi iz svega što se tamo i danas događa, nimalo kajanja i respekta prema žrtvi, a kamoli nastojanja da rehabilitiraju sebe kao narod i da se oslobode teške krivnje za najveći zločin počinjen nakon Drugog svjetskog rata na prostoru Evrope.

Mada je o Srebrenici, od vremena tih

dogadanja do danas, napisano mnogo stranica tekstova svih vrsta, mada su nad njom i njenom sudbinom prolivene mnoge literarne i stvarne suze, nema tih suza koje mogu oprati zločin niti utješiti žrtve inferalnog zločina, a ono što je u svemu tome najgore i najteže je istina da genocidom stvoreni pakao za njegove žrtve još uvijek intenzivno traje te da i dalje nema odgovora na glavno pitanje koje se u vezi sa Srebrenicom postavlja i na koje se kad-tad mora odgovoriti, a to je pitanje ko je za sve to kriv. Naime, sigurno je samo to da glavni krivci nisu sami izvršioци zločina. Oni su bili teško kontaminirani nacističkom velikosrpskom propagandom koja svoju snagu crpi iz mržnje prema muslimanima, islamu i Bošnjacima. Oni su žrtve dugotrajnog procesa ispiranja mozгова i odgoja u zločinačkom duhu tradicije osvete nad Turcima (muslimanima) za Kosovo i u glavama im je bila sistematski ulivana svijest da tim zločinačkim činom definitivno odužuju svoj dug otadžbini i kosovskoj tradiciji i rješavaju sva historijska pitanja i probleme srpskog naroda, kako je to rekao najpoznatiji moderni srpski historičar Milorad Ekmečić. Oni su isto tako žrtve iz još jednog razloga, a to je da će im savjest morati kad-tad progovoriti, budući da bi bila užasna pretpostavka da su svi ti ljudi, a radi se o stotinama hiljada podržavalaca i počinilaca zločina i onih koji i danas negiraju i kriju zločin i njegove užase, da su svi oni monstrumi od one vrste bešćutnih ljudi ispunjenih jedino mržnjom kao njihov komandant Ratko Mladić ili politički šef Radovan Karadžić, pa je izvjesno da se tako nešto i to u navedenim uvjetima i na takav način, u vrijeme kada su satelitska snimanja i praćenje svih vojnih pokreta i komunikacija među vodećim ličnostima svih strana u sukobu bila intenzivna i baš u vrijeme kad su odbrambene snage države Bosne i Hercegovine bile demilitarizirane, kojima su sve države koje su bile garanti „Sigurnih zona“ dale garancije da se mogu razoružati i demilitarizirati zonu, dakle, kada nema govora o tome da oni koji su i tada vodili, a i sada vode svjetsku politiku i

osobito vojne i obavještajne poslove velikih država i koji promptno reaguju na svaki i najmanji poremećaj odnosa snaga koji narušava određenu ravnotežu koju oni smatraju zadovoljavajućom, nisu dobro znali šta se sprema, kao i da nisu isto tako dobro znali i na sebi iskusili šta su to i ko su Srbi i koliko im se može uopće vjerovati, dopustili da se razoružani građani Sigurne zone Srebrenica, jer tada tamo nije više bilo Armije BiH, jednostavno izruče krvolocima Miloševića, Karadžića i Mladića kako bi oni u sigurnim uvjetima i bez najmanje opasnosti mogli obaviti svoj zvjerski posao. Potpuno je osnovana pretpostavka da su ti faktori smatrali da je za njih i njihove interese važno da se uspostavi novi balans snaga na ovim prostorima koji je podrazumijevao davanje cijele lijeve obale Drine pod kontrolu srpskim snagama. Nažalost na to pitanje još uvijek nema odgovora.

Sve informacije koje su u vrijeme događanja genocida i neposredno nakon toga dolazile, a koje nisu bile redigirane od strane određenih službi država koje su bile uključene u zbivanja, upozoravale su na veoma bitnu ulogu američke politike i posebno ličnosti Richarda Holbrooka u cijelom ovom slučaju, kao i na to da je bosanska strana počinila neke neoprostive greške, posebno njen tadašnji ministar inozemnih poslova Muhamed Šaćirbegović koji je bio američki državljani sa razlozima i opravdanjima koji ne mogu biti prihvaćeni kao dostatni i zadovoljavajući da bi objasnili odsustvo bilo kakve političke, vojne i diplomatske akcije bosanske vlade u vezi sa Srebrenicom. Da ne bi sve ostajalo na pretpostavkama i zaključcima donesenim na osnovu reduciranih informacija i dijelova eventualne istine, u Narodnoj Skupštini Bosne i Hercegovine grupa opozicionih poslanika zatražila je formiranje neovisne istražne komisije koja bi prikupila sve dostupne dokumente, obavila intervju sa svim osobama koje su bile umiješane ili su po pozivu morale biti aktivne u toj situaciji i istražila sve okolnosti i postupke koji su

kao rezultat imali činjenicu da je Srebrenica bila ostavljena bez ikakve odbrane i da nije bilo odbrambenog plana i reakcije, čak ni u momentu kada su mnogi znaci jasno govorili o tome kako se priprema srpska akcija sa namjerom da se narod Srebrenice istrijebi. Posebno zadatak te komisije trebao je biti da istraži zbog čega nije bilo nikakve protuakcije Armije Bosne i Hercegovine u cilju rasterećenja položaja onih ljudi koji su se pod vatrom neprijatelja povlačili sa prostora Srebrenice i najzad kako to da naša vlada nije poduzela nikakvu ozbiljniju diplomatsku akciju, a ni apel na svjetsko javno mnijenje kad je postalo jasno da su i snage OUN-a saradivale sa četinicima u izvršenju genocida, odnosno da su se svojevrijem odrekli svog osnovnog zadatka odbrane Zone i zaštite njenih stanovnika. Taj pokušaj da se sazna puna istina o cijelom ovom pitanju bio je onemogućen od vladajuće većine i nikada nakon toga nije poduzeto ništa da se sa naše strane, sa strane žrtve genocida ispitaju događaji i da se osvijetli uloga svih aktera događaja s obje strane događanja. Naša strana je pristala i zadovoljila se sa sudskom farsom koja se naziva Međunarodni sud u Hagu, koji je imao politički zadatak naći ravan za pravno izjednačavanje krivica svih koji su bili obuhvaćeni ratom bez obzira radi li se o agresorima i počiniocima genocida ili žrtvama agresije i genocida, farse koja sada upravo nalazi svoj žalosni kraj.

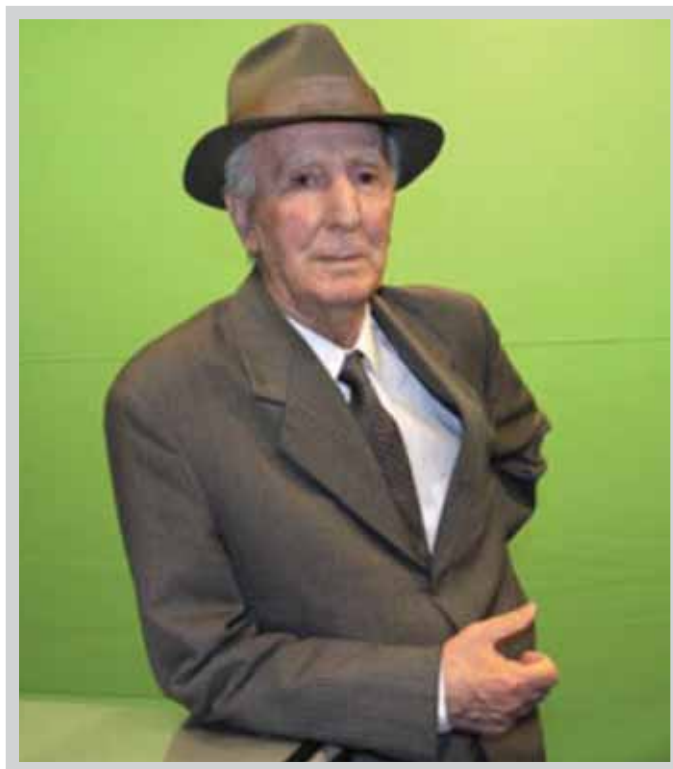
Stoga je, ako nam je stalo do stvarne istine i ako želimo da se prava našeg naroda rehabilitiraju, a savjest svih nas umiri, neophodno da uz pomoć onih koji se u svijetu bore za istinu i pravdu za sve narode i ljude, organiziramo i da uz pomoć još uvijek postojećih poštenih i odgovornih ljudi u svijetu pokrenemo inicijativu za formiranje jednog Foruma, Suda ili Odbora sastavljenog od neovisnih i stvarnih duhovnih, moralnih i kulturnih autoriteta da taj organ provede istragu o Srebrenici i iznese svoj verdict ili zaključak o krivicama svih ukoliko one odista postoje. Ovu akciju bi morao pokrenuti

Svjetski bošnjački kongres, koji uz pomoć prijatelja našeg naroda i istine i pravde u svijetu, poznatih moralnih i intelektualnih autoriteta i nepristranih ljudi, treba zatražiti formiranje jedne vrste novog Raselovog suda koji bi imao zadatak da neovisno i nepristrasno, ali rigorozno i istinoljubivo prouči svu postojeću dokumentaciju i svjedočenja svih ljudi koji su igrali značajnu ulogu u događajima i da pred javnost svijeta iznese svoj konačni nalaz o cijelom ovom slučaju. Takvu akciju opravdavaju slijedeće činjenice. Prva je da još nema ukupnog i potpunog pregleda svih događanja i ocjene uloge svih faktora zbivanja u i oko Srebrenice, da je svo to zbivanje kao historijski događaj još pokriveno tamom skrivenih interesa i uloga nekih država i političara i isto tako reduciranih kriterija Međunarodnog suda za ratne zločine u Haagu, koji je više skrivao nego otkrivao prave uzroke i aktere tog ogromnog zločina. Isto tako, pošto je jedan važan akter tih zbivanja, a to je međunarodna zajednica i OUN, čije maslo nikako nije za ramazana, kako to naš narod kaže, sebe izuzela iz svake dogovornosti za zbivanja u Srebrenici, mada je šest njenih istaknutih članica međunarodnim ugovorom garantiralo sigurnost i mada je imala mogućnost i ovlasti da vojno intervenira u uvjetima kada je bilo jasno da Srbi masovno ubijaju civile. Najzad ni vlada Bosne i Hercegovine, osim kontradiktornih izjava nekih aktera i odbijanja da povede bilo kakvu ozbiljniju akciju u vezi sa događajima u Srebrenici, morala je, a nije pokušala dati potpun odgovor na pitanje zbog čega i kako se sve to u Srebrenici dogodilo, zbog čega to mora učiniti jedan od svake vlade i umiješane političke snage neovisni faktor, imala je obavezu da istraži sve događaje i utvrdi ulogu i krivicu svih aktera koji su bili umiješani u događaje koji su doveli do najveće tragedije koju je u XX vijeku doživio bošnjački narod. Svjetski bošnjački kongres ima tu obavezu, jer se Srebrenica javlja kao znak pod kojim živi i radi cijeli bošnjački narod na prostorima bivše Jugoslavije.

NOVI PANBOŠNJAK

JEDAN NUŽAN LIST ZA BOŠNJAKE U BOSNI I HERCEGOVINI I U SVIJETU

List pod imenom Panbošnjak započeo je izlaziti prije godinu i po dana i dosad je izašlo desetak brojeva u formi političke revije, a ne časopisa jedne ozbiljne društvene i kulturne organizacije. List koji je bio zamišljen kao organ pokreta za naučnu, teorijsku i političku podršku stvaranja jedne svebošnjačke organizacije (Svjetski bošnjački kongres) koja bi imala zadatak da ovaj stotinu i pedeset godina progonjeni i po cijelom svijetu rasijani narod poveže u situaciji kada mu, ukoliko se nastavi ovakav razvoj njegovog realnog stanja i statusa kakav u kontinuitetu traje od Ustanka Bošnjaka protiv Osmanske imperije 1832. godine do danas, prijeti nestanak. Svi realni pokazatelji koji definiraju stanje jednog naroda dokazuju da je proces nestajanja naroda Bošnjaka na prostorima Balkana u kontinuitetu trajao tokom XIX i XX vijeka te da je intenziviran i u XXI vijeku, kada se događaju najveće tragedije koje su pogodile taj narod. To što se zbiva sa Bošnjacima, s druge strane, u punoj je kontradikciji sa osnovama demokratije i stvaranja temelja novog svijeta koji se utemeljuje na novom svjetskom poretku nastalom tokom druge polovine XX vijeka, kada su već afirmirane ideje jednakosti svih naroda i država i kada

su sve države koje se smatraju demokratskim usvojile Deklaracije o individualnim i kolektivnim ljudskim pravima, u koja svakako spada i pravo Bošnjaka ne samo da opstanu na svom matičnom prostoru u Europi, nego

i da se u prikladnim i u Europi usvojenim oblicima međusobne veze jezičkog, duhovnog, kulturnog i političkog zajedništva povežu i organiziraju kao narod koji u Europi postoji već više od jednog milenija sa jasno izraženim svojstvima miroljubivog i kulturnog naroda koji nikada nikoga nije ugrožavao, koji se ni od jednog susjednog naroda nije dijelio, ili vršio bilo kakvu vjersku, etničku, jezičku, kulturnu i bilo kakvu drugu diskriminaciju prema njegovim pripadnicima i koji je, uprkos svim nedaćama kojima ga je historija izlagala, sačuvao stav tolerancije prema svim ljudima i narodima sa kojima je živio i sa kojima i danas živi. Kako niko nema prava brisati narode sa tla na kojem su nastali, doživjeli historiju i razvili kulturu, kako niko, pa ni sam taj narod, nema pravo svjetsku zajednicu naroda i ljudi osiromašivati za jednu originalnu ljudsku zajednicu koja je stvorila i afirmirala mnoge bitne ljudske vrijednosti, to i Bošnjaci kao narod imaju pravo na život u slobodi i jednakosti, na to da svijet o njima sazna istinu, a ne neistine fabricirane od njegovih neprijatelja i istrebljivača, kao i pravo da sebe afirmira u svim okvirima izražavanja svojih prava i vrijednosti koje nosi, u uvjetima moderne integracije i svijeta kao cjeline i Europe koja i sama stvara integraciju naroda, kultura i ljudi. Niko nema i nije nikada ni imao pravo da istrebljuje jedan narod samo zbog njegove duhovne orijentacije, vjere i kulture što je sve neotuđivi dio svjetske duhovne i kulturne baštine. A Bošnjaci su bili i još uvijek su narod kojem su sva ta prava osporavana, a on je onemogućavan da u zajednicu naroda unese i svoje visoke i veoma značajne vrijednosti i dostignuća i da ujedini snage sa svim ljudima i narodima koji žele stvarati novi svijet jednakosti, prava i svestranog napretka ljudske zajednice.

Prvi stvarni korak kretanja u tom pravcu za Bošnjake predstavlja napor da stvore kompetentnu, otvorenu, demokratski vođenu nacionalnu organizaciju koja bi ih sve okupljala bez ikakve diskriminacije u pitanjima vjere, filozofskih i političkih uvjerenja i načina razumijevanja i prakticiranja sopstvenog života. Tako bi se svi intelektualni i moralni potencijali sa kojim Bošnjaci raspolažu i koji su došli do izražaja u mnogim vrhunskim djelima

uma i umjetničkog stvaranja predstavnika tog naroda i posebno u njegovom političkom mišljenju, mogli aktivirati u procesima napretka sopstvene slobode i zajedničkog napora čovječanstva u oslobađanju svih koji još ne mogu uživati slobodu, da sebe prikažu ostalim narodima u svjetlu istine i da svijet upoznaju sa do sada nepoznatim narodom čija su historija, identitet i namjere u historiji bili falsificirani i o kojemu su producirane brojne neistine, kako bi se mogla osporavati njegova prava, uključujući i pravo na život, državu, slobodan razvoj i svestran ekonomski, politički i kulturni napredak na koji imaju pravo kao i svaki drugi narod u svijetu.

Da bi se mogli adekvatno suočiti sa izazovima sopstvene identifikacije i ulaska u svijet modernih naroda, Bošnjaci se i sami moraju lišiti mnogih iluzija i tragova koje su nesretna prošlost i dugotrajni podređeni položaj na njih ostavili. Za takvu aktivnost i za nastojanje koje vodi ka konačnom samoosvješćavanju i identificiranju našeg naroda u svjetlu pune istine o sebi, koja mu je bila programirano skrivana i ostajala neistražena, kao i za sposobnost da on sam, a ne oni koji su ga osporavali i negirali svijetu pruži istina o sebi, Bošnjaci su morali kao prvi korak na putu afirmacije sopstvenog historijskog i nacionalnog bića osnovati svoju opću nacionalnu organizaciju, organizaciju koja okuplja sve Bošnjake mimo i izvan kriteriologije već uveliko kompromitiranih političkih ideja i stavova koje su nam do sada nametali pripadnici raznih političkih ideologija i interesa različitih stranaka, kao i palijativnih i duboko privatiziranih kulturnih i drugih organizacija. Zbog toga ta organizacija ne smije biti politička, ali njezin rad, rezultati i sadržina njezinih nastojanja izražena u istraživačkim, naučnim i duhovnim naporima najboljih među njima, trebaju i moraju imati bitnog utjecaja na ponašanje, način mišljenja i odluke koje donose politički predstavnici bošnjačkog naroda, a koji su do sada imali monopol na predstavljanje i mišljenje o narodu i na govor u njegovo ime i nisu uzimali u obzir mišljenja najkompetentnijih ljudi iz svoje zajednice, koji su postigli stvarne uspjehe u raznim oblastima života i dobijali priznanja na svim meridijanima svijeta i u najstrožijim

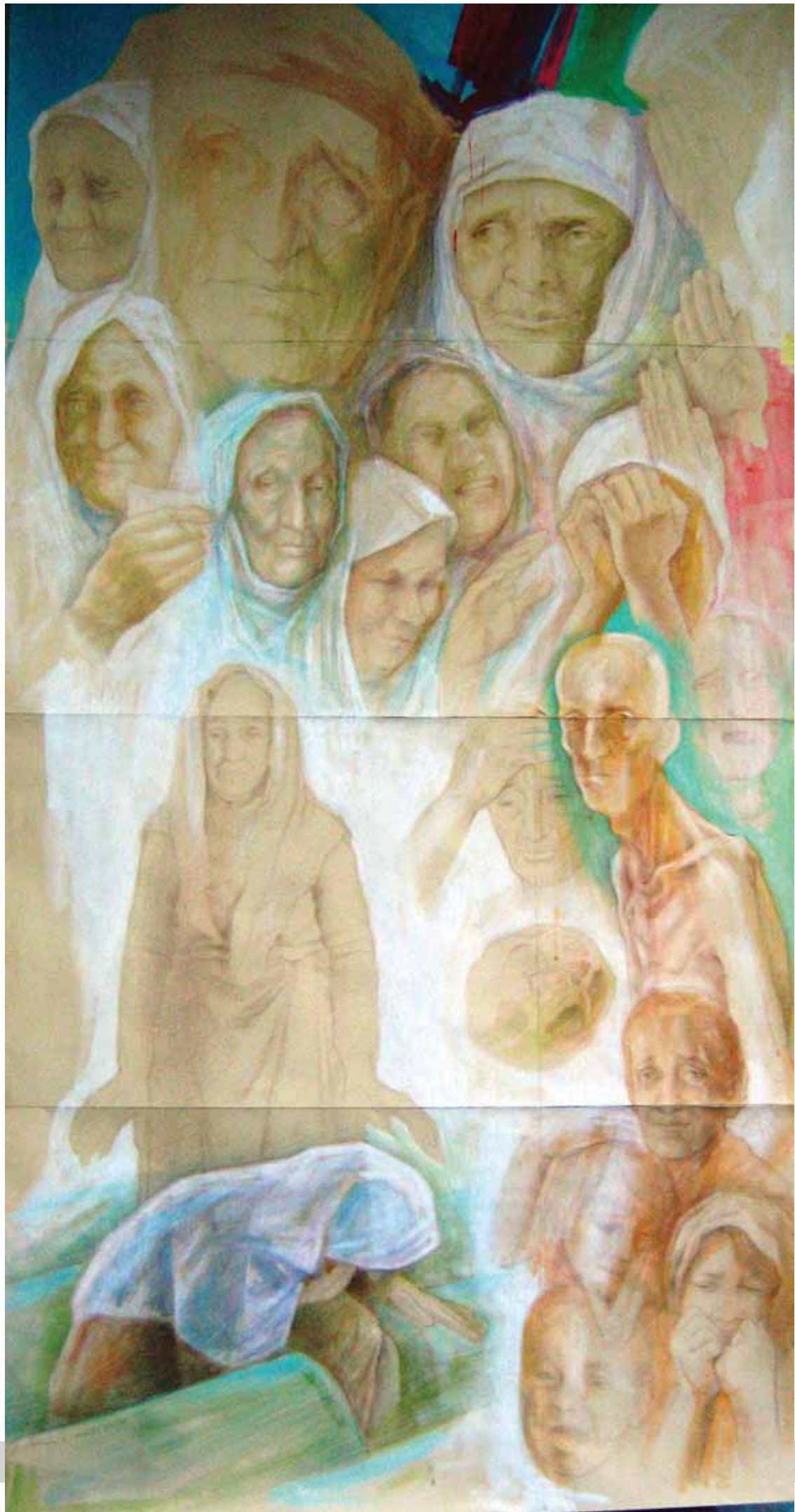
kriterijima vrednovanja uspjeha, tamo gdje su ih prilike dovele da djeluju i žive.

Da bi takva organizacija mogla obavljati svoj poziv ona mora imati i svoje glasilo i to takvo da može pružiti relevantne i istinite informacije ne samo o Bošnjacima kao narodu, njihovom identitetu, historiji i stvaranju, nego i o svijetu u kojem oni žive, tj. glasilo koje će biti utemeljeno na saradnji najboljih i najkompetentnijih ljudi u svim oblastima ljudskog djelovanja, prije svega u nauci, ekonomskoj i političkoj praksi, umjetničkom stvaranju i kulturnom djelovanju uopće, a takvo glasilo bi trebao biti dosadašnji Panbošnjak. Ali, da bi on to mogao biti i da bi imao pravo na to da bude glasilo takve organizacije i njenih namjera, on i sam mora biti postavljen, organiziran i vođen u duhu osnovnog zadatka organizacije u čije će ime govoriti. On ne može biti čisto politički list, ne samo na nivou politikanskog metoda djelovanja nego čak i u najboljem smislu te riječi on ne smije biti puko političko glasilo, jer njegovi zadaci prevazilaze okvire političkog aspekta mišljenja i djelovanja i tiču se ukupnog društvenog statusa i historijskog djelovanja našeg bošnjačkog naroda. Budući da Svjetski bošnjački kongres nije i ne smije postati nikava politička stranka i organizacija sa ograničenim političkim i interesnim ciljevima, ni njegovo glasilo ili list ne smije biti isključivo politički list, mada se može i mora baviti i politikom kao važnim segmentom života bošnjačkog naroda. Panbošnjak mora doživjeti reformu u skladu sa konceptom djelovanja Svjetskog bošnjačkog kongresa i sa takvim konceptom sopstvene uloge koji će biti utemeljen na trajnijim osnovama i potrebama Bošnjaka nego što su i najbolje političke ocjene i procjene do sada formulirale njegove interese, tj. on mora svoj rad shvatiti i voditi kao rad jedne naučne i kulturne institucije najvišeg ranga i odgovornosti i samo će kao takav ispuniti i političku ulogu, tj. potrebu da među nama i u našem narodu postoji list koji je mjerilo kvaliteta mišljenja, načina i metoda traženja rješenja za naša najbitnija nacionalna pitanja, uključujući i ona politička.

Sa ovim brojem započinje izlaziti nova serija lista Panbošnjak koja će nastojati da u svom radu realizira gore naznačeni koncept

vođenja i uređivanja lista. Naime, do sada je izašlo dovoljno brojeva Panbošnjaka da se o njemu, njegovom konceptu i realizaciji tog koncepta, tj. o korelaciji zadataka koji su pred list postavljeni i njihove realizacije u sadržaju do sada objavljenih brojeva lista, može argumentirano govoriti i to ne u smislu kritike tog sadržaja nego u smislu pronalaženja, elaboracije i razvoja takvog koncepta njegovog sadržaja i odnosa prema problemima našeg vremena i statusu i potrebama bošnjačkog naroda u njemu, da je moguće formulirati novi program i ciljeve ovog značajnog periodika. Dakle, mi nastojimo razviti i usavršiti koncept jednog istinskog glasila koje će biti na nivou zadataka koje je pred nas postavio Svjetski bošnjački kongres kao nosilac cjelokupne djelatnosti na revitalizaciji i afirmaciji istinskog sadržaja našeg nacionalnog identiteta i njegove afirmacije među nama i u svijetu uopće, a to znači da postane glasilo koje će kvalitetom i nivoom svojih priloga biti značajan doprinos razvoju kvalitetnog mišljenja, analize i traženja najboljih rješenja za našu ukupnu historijsku i društvenu situaciju.

Ako je jasno ko je nosilac ideje i izdavač lista, tada se mora razmotriti u prvom redu njegovo ime i adekvatnost tog imena konceptu lista. Da bi ne samo zadaci i koncept lista bili pravilno definirani, nego i da bi njegovo ime bilo u skladu sa činjenicom da je on organ Svjetskog bošnjačkog kongresa, tj. da je narod Bošnjaka njegov stvarni i bitni sadržaj, mi moramo na novi način odrediti i ime listu, tj. moramo ga odrediti u skladu sa zadacima i ciljevima koji su pred njega postavljeni i sa imenom i smislom identiteta onih kojima je on namijenjen. Bošnjaci su jedan i jedinstven narod i njihovo ime je osnova svakog odnosa prema njima. Isto tako, moramo imati na umu da ako je list dio općeg bošnjačkog pokreta tada je uputno da se svim onima koji bi željeli sudjelovati u njemu pruži prilika da kažu šta misle o konceptu i zadacima lista pa i o njegovom najadekvatnijem imenu, kako bi ime izražavalo ono dominirajuće mišljenje koje među nama postoji. U tom smislu nova redakcija lista otvorit će javnu debatu i anketu o konceptu lista i njegovom imenu kako bi pronašli najbolje rješenja za ono što želimo postići izdavanjem ovog lista.

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES

Ni jedan narod na prostorima Balkana, a vjerujem ni u Europi, nije bio u situaciji da su ga drugi narodi, čak i oni koji su sa njim vijekovima živjeli u miru i mnogobrojnim vidovima miroljubivih odnosa i saradnje u razmjeni duhovnih i kulturnih dobara, kao i unutar zajedničkih državnih tvorevina, toliko i tako uporno osporavali i negirali njegovo postojanje, svojatali ga, falsificirali činjenice o njemu i miješali se u sve aspekte njegovog duhovnog, kulturnog, socijalnog i političkog identiteta, namećući mu druge nacionalne, kulturne i političke identifikacije i identitete i odričući mu čak i pravo na postojanje kao zasebnog naroda i pravo na osebujno i na sopstvenom jeziku duhovno, kulturno i političko izražavanje, kao što je to bio stari balkanski narod Bošnjana, koji je od strane Osmanlija bio zabilježen kao narod Bošnjaka i tako mu je njegovo prvobitno narodno ime do nas došlo u formi imena Bošnjaci. Svako se na ovim balkanskim prostorima, a osobito u zadnjih stotinu i pedeset godina od kada je započeo nagli proces rušenja dotadašnjeg vjekovnog balansa snaga između zapadnih i uopće kršćanskih država i Osmanskog carstva, smatrao kompetentnim da sudi o tome da li mi uopće postojimo kao narod, ili smo samo konglomerat ljudi povezani jedino zajedničkom vjerom koju smo primili od Osmanlija, a ta vjera je bila izvan zakona u cijeloj Europi i na Balkanu, kad se tiče antiosmanski orijentiranih država, ili od njih inspiriranih tzv. oslobodilačkih pokreta balkanskih kršćanskih

naroda. Za sve njih je u odnosu na nas koji smo prihvatili islam, a to znači prije svega za Bošnjake i veliki dio Albanaca, važio princip Cuius regio eius religio i shodno tom principu i mi Bošnjaci, koji smo u većini bili muslimanske vjere, smatrani smo neprihvatljivim u kršćanskom svijetu kakvim je Europa stvarana još od vremena Karla Velikog. Za nas se tvrdilo da nemamo razvijen duhovni život i kulturu i da se ne uspijevamo umjetnički izraziti i prema nama su se ponašali kao da svako ko nije Bošnjak i musliman ima pravo ulaziti u sve domene našeg života i presuđivati čak i o tako specifičnim pitanjima kao što je naše tradicionalno historijsko nacionalno ime, naš duhovni i kulturni identitet, naše porijeklo i naš nacionalni i politički subjektivitet. O nama su sudili i meritorne zaključke donosili oni koji se nikada ili sa veoma malim izuzecima nisu ni potrudili da nas razumiju, a kamoli da prouče sve ono što smo mi kao izuzetno razvijen duhovni i kulturni i naravno stvaralački subjekt stvarali kroz stotine godina razvoja naše kulture i duhovnosti.

S druge strane, istina je, da su Bošnjaci narod kojem nikada do sada nije, pa čak ni u ovom momentu kada svi odobravaju Deklaracije o ljudskim, nacionalnim, kulturnim i socijalnim i čak specifičnim individualnim i grupnim pravima, bilo dozvoljeno da se samoidentificira, da bez tuđe arbitraže sam o sebi kaže ko je i šta je, kako mu je ime, odakle dolazi i kako se osjeća, šta želi i šta traži, a

šta odbija, u svim mogućim odnosima koji se u historijskom procesu kada su se svi drugi narodi na Balkanu identificirali i stvorili svoje nacionalne države uz mnogo nasilja, ali i uz podršku europskih nacija, te mu se konstantno, evo već skoro dvije stotine godina nameću i identiteti i kulture i politike i državni sistemi i institucije svih vrsta koje su temelj postojanja svakog modernog naroda, a da njeega niko ne pita o tome šta on želi i šta prihvata, a šta odbija, što je notorno pravo svakog čovjeka i naroda i to još od vremena Deklaracije o neovisnosti Amerike i Deklaracije francuskog konventa o slobodi i jednakosti svih građana, što se sve dogodilo krajem XVIII vijeka. Narod Bošnjaka, mada je na hiljade načina dokazao i da je kulturni i da ima snažan stvaralački genij sposoban da se izražava na najvišem nivou stvaralačkog genija u najraznovrsnijim duhovnim okvirima, kodovima i jezicima, kao i da je tolerantan i miroljubiv i uz to konstruktivan i spreman na saradnju, da može veoma dobro i u najvećoj toleranciji živjeti i odnositi se prema svim drugim, da je to narod u kojem nikada, suprotno od nekih drugih susjednih mu naroda, nije došlo do progona, segregacije ili istrebljivanja onih koji su bili drukčije vjere, nacije ili običaja. Bošnjaci su narod koji je već početkom XIX vijeka imao izuzetno i u odnosu na sve okolne mu narode daleko razvijeniju i artikuliraniju socijalnu i intelektualnu strukturu, jer je imao visoko, srednje i niže plemstvo, sloj slobodnih građana i seljaka, a nije nikada imao od zemlje i njenog vlasnika ovisne i za njih vezane seljake (kmetove), imao je bogate trgovce i zanatlije, veoma dobro obrazovanu inteligenciju i to i činovničku, prosvjetnu, vjersku i umjetničku, kao što je već početkom XIX vijeka jasno iskazao svoju želju ne samo za nacionalnim nego i političkim samoopredjeljenjem, nije ostvario to pravo koje je bilo garantirano svim ostalim europskim i američkim narodima i to uz svestranu podršku europskih sila, dok takva podrška nije pru-

žena jedino Bošnjacima i Albancima. Proces stvaranja novih balkanskih nacionalnih država trajao je više od pola vijeka i dovršen je tek na Berlinskom kongresu 1878. godine kada su europske sile legalizirale dotadašnje procese osamostaljenja balkanskih naroda priznajući ih kao samostalne države, ali je jedino Bošnjacima taj isti kongres oduzeo to pravo i oni su kao neka vrsta nedonoščadi ili nezrelog svijeta dati na upravu Austro-Ugarskoj carevini koja bi ih trebala prosvijetliti i emancipirati, mada ih je upravo ona zaustavila u razvoju i na putu ka afirmaciji njihovog identiteta i prava da kao historijski subjekt i konstruktivan faktor odnosa na Balkanu, ostvare svoju državnu samostalnost i uđu u red onih država ili priznatih naroda koji su određivali sudbinu balkanskih naroda tokom druge polovine XIX i kroz cijeli XX vijek. Kakve je posljedice imala ovakva europska politika može svako ocijeniti na temelju svega što se tokom XX vijeka događalo na našem prostoru, sa četiri apsurdna i nepotrebna rata, u kojima je dolazila do izraza jedino nezrelost tvorevina takve europske politike i nejednakost u tretmanu pojedinih naroda, država, kultura i ljudi, a kao stalni prateći akord svih tih ratova i turbulencija bilo je sistematsko istrebljivanje muslimana i to posebno Bošnjaka i ono što je bilo srž takve europske politike kulminiralo je krajem XX vijeka i agresiji samostalnu, međunarodno priznatu državu i članicu OUN Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima.

Općenito prihvaćeno načelo jednakosti prava svih načina mišljenja i života ljudi, u principu, ali i u pravnom smislu, stavlja tačku na historiju tlačenja, na pravo nametanja i oduzimanja prava i sloboda i oslobađa svaki ljudski subjekt, grupu, rasu, narod, i specifičnu običajnu ljudsku grupu sa specifičnim obilježjima u načinu života i odnosa, svaki način mišljenja i života i otvara epohu samoidentifikacija svih vrsta ljudskih načina postojanja, pa tako i postojanja jedne historije, načina mišljenja, kulture i tradicije i jednog mentaliteta koji se zove bošnjački narod i njegova

ukupna tradicija, kultura, duhovnost i mentalitet i njegovo pravo da postoji bez arbitraže bilo koje druge historijske tvorevine, sile i interesa. Šta više, moderne pravne institucije daju i omogućuju zaštitu tih prava čime se čini prvi bitni zaokret u shvatanju odnosa prava i politike, tj. da politika više, barem u načelu i dobroj i legitimnoj praksi, ne može kreirati pravne situacije koje su protivne općoj naravi važećih pravnih načela i ljudskim pravima i slobodama. Ako smo mi Bošnjaci do sada bili primorani voditi računa o tome šta nam drugi dopuštaju, a šta zabranjuju, moramo znati da je to bilo nasilje nad nama, da je bilo dio općeg mentaliteta i sistema represije i da ono mora prestati i to na apsolutan i definitivan način. A to znači da mi Bošnjaci ne samo da više nećemo uzimati u obzir ničije mišljenje koje se tiče našeg identiteta i naših prava nego ćemo ih izvoditi direktno iz proklamiranih načela i zakona i da ćemo dobro znati kako je toj historiji nametanja došao kraj, kao i da ćemo se držati načela da imamo pravo da svaki i svačiji takav pokušaj odbijamo sa indignacijom i najoštrijom kritikom. Sve odnose među nama ćemo tretirati u ravni jednakosti u pravima sa svim drugim ljudima i narodima i to sa onima koji su u tom domenu postigli najviše obrasce duhovnosti, kulture, tolerancije i humanosti. Može biti da je ovaj stav došao malo kasno i da su naša poznata bošnjačka popustljivost i miroljubivost, naš merhametluk, suviše tolerirali nasilje vršeno nad nama tako da su mnogi zaključili kako je njihovo pravo da ga nad nama vrše, ali u historiji nikada nije suviše kasno da se dođe pameti i da se osvoji pravo koje svakome pripada i po Božijoj i po ljudskoj pravdi, po univerzalnom načelu ljudske civilizacije i kulture koje glasi da su svi ljudi jednaki, da su braća, da su potekli iz istog korijena, da imaju jednaka prava, a to znači da nema ništa što bi priječilo i navodilo na zaključak da se odnos negacije i diskriminacije Bošnjaka u mnogim pravima ne bi mogao i trebao bitno promijeniti. To čak nije više stvar onih koji su nas diskriminirali nego nas samih i naše

svijesti o sebi i svojim pravima. Pravo nije ničija milost i za njega ne treba moliti nego ga zahtijevati i tražiti onim sredstvima koja već postoje i koja su se u nekim slučajevima pokazala efikasnim. Pravo je nešto što po svojoj prirodi pripada svakom na koga se odnosi i nije predmet ničije arbitraže ili suspenzije.

U modernoj historiji Europe, koja je bila historija nastajanja europskih nacionalnih država, pa i u historiji Balkana, prostora na kojem Bošnjaci žive od vremena od kada i svi današnji balkanski narodi, Bošnjaci su bili objekt napada, istrebljivanja, genocidnih akcija, uzurpacija njihovih prava i ekonomske pljačke njihovih dobara neviđenih razmjera, a sve to činjeno je zbog njihove vjere i nacionalnog identiteta, zbog kojih im nikada nisu bila priznata osnovna ekonomska, kulturna, politička i druga ljudska prava, pa čak ni pravo na njihovo historijsko, narodno i nacionalno ime Bošnjaci. U srednjovjekovnoj historiji su njihovi preci napadani kao heretici, a protiv tadašnje države Banovine i Kraljevine Bosne, vođeni su brojni krstaški ratovi inicirani od Rimske kurije i provođeni od okolnih kršćanskih vladara, pod optužbama za neomanijejstvo Bošnjana, tj. za herezu pripadnika Crkve bosanske. Ta tri vijeka duga historija progona završila je teškim nasiljem i formalnom eradikacijom pristalica Crkve bosanske mada nikakvo nasilje nije više moglo izbrisati trgove mentaliteta formiranog u uvjetima tolerancije i slobode vjerskog uvjerenja, pa je to nasilje ujedno bilo i kraj silom stvorene katoličke Bosne koja je trajala nekoliko desetljeća, tj. do pada Bosne pod vlast Osmanlija. Bošnjani su prihvatili nove osmanske gospodare ne samo zbog njihove sile nego i zbog tolerancije koju su oni pokazali u odnosu na etničku i vjersku pripadnost podanika tog već tada svjetskog carstva, ali se nisu odrekli svog bošnjaštva i Bosne kao svoje domovine, što ih je na kraju dovelo u sukob i sa Osmanskim carstvom koje su oni, kao prostor vjerske slobode, uporno branili pred prozelitskim akcijama i praksom eradikacije nosilaca drukčijih vjerskih uvjerenja, koja je bila

uobičajeni način djelovanja „oslobodilačkih“ pokušaja Venecije, Ugarske, Srbije ili Raške, Zete, Hrvatske banovine, Austro-Ugarske i drugih kršćanskih država u odnosu na islamizirane Bošnjake. Odbrana granica Bosne trajala je tri stotine godina, tokom kojih su Bošnjaci uspijevali dbraniti bosanske granice i sačuvaju svoju zemlju uglavnom onakvu i onoliku kakvu im je zavještao njihov najveći vladar prvi kralj Bosne Tvrtko Kotromanić, ili kakvu im je ostavio Karlovački mir s kraja XVII vijeka. Kada su shvatili da Osmansko carstvo nema ozbiljnu namjeru braniti sve svoje teritorije i to posebno one naseljene Bošnjacima, a to se jasno pokazalo u slučaju predaje Srbiji šest prekodrinskih nahija Zvorničkog sandžaka, Bošnjaci su digli ustanak protiv Osmanlija i zatražili autonomiju za svoju zemlju izjavljujući da su je oni do tada branili i da će je i nadalje najbolje i najodlučnije braniti, ali da zbog toga traže da u Bosni u ime Sultana vladaju njihovi ljudi u koje oni imaju puno povjerenje i oni koji su dokazali odanost svojoj zemlji. Bošnjaci su bili jedini tadašnji antiosmanlijski pokret na Balkanu koji nije bio podržan od strane europskih država koje su inače bile duboko involvirane u sve anti-osmanlijske ustanke balkanskih naroda, jer se Europa držala svog davnog načela da na njenom tlu mogu nastajati samo kršćanske, katoličke i protestantske države, a nakon Akata o Toleranciji Marije Terezije i Josipa Habzburških vladara i državnice sa ortodoksnim vođstvom, ali nikako takve u kojima bi muslimani bili vladajući element.

Od tog vremena započela je nova epoha progona Bošnjaka. Oni su od vremena svog ustanka i zahtjeva za autonomijom svoje zemlje unutar Osmanskog carstva bili podvrgnuti teškim represivnim mjerama od strane Osmanlija koji su uništili elitni sloj bosanskog plemstva kroz brojne kaznene ekspedicije raznih paša, od zloglasnog Dželal-paše do još goreg poturčenog pravoslavca Omer-paše Latasa, koji je nemilosrdno kaznio čak i one koji su Bosnu izdali za račun položaja kao što je to učinio sa Hercegovačkim vođom Ali-pa-

šom Rizvanbegovićem. Ipak ni progoni, ni naponi da se modernizira, nisu pomogli Osmanjskoj carevini da zadrži Bosnu, jer su okolne države Austrougarska sa Hrvatskom, Srbija, Crna Gora i Rusija kao pokrovitelji katolika i pravoslavaca u Bosni, organizirale u graničnim krajevima obimne diverzije pod firmom ustanaka protiv osmanske vlasti, da bi proizvele razlog za intervenciju europskih država, što je rezultiralo odlukom o likvidiranju najvažnijeg posjeda Osmanlija na Balkanu u tom momentu, tj. Bosne i sazivanjem Berlinskog kongresa koji je odlučio o predavanju Bosne na upravu Austro-Ugarskoj carevini u svrhu pacifikacije zemlje i uvođenja reda i zakona u njoj. Nakon okupacije Bosne i zvanične promjene njenog imena u novo dvojno ime Bosna i Hercegovina, započela je četrdesetogodišnja historija uključivanja Bošnjaka u tadašnju Europu i to posredstvom katoličke prozelitski nastrojene Austro-Ugarske carevine, koja je nastavila progoniti Bošnjake, da im sekvestrira zemlju zbog učešća u otporu okupaciji, da useljava masu katoličkog sta-

novništva iz svih pokrajina Austro-Ugarske carevine, da osporava njihova vjerska i prosvjetna prava, a da o političkim pravima i ne govorimo, zbog čega je nastao prvi masovni egzodus Bošnjaka u tadašnje „neoslobođene“ pokrajine Osmanskog carstva na Balkanu i u Anadoliju. Danas znamo da su destinacije ovog raseljavanja bile Anadolija, Trakija, Makedonija, Albanija, Kosovo i Sandžak gdje su se bošnjačke enklave održale do danas. Balkanski ratovi su, s jedne strane, imali zadatac da dovrše progon Osmanlija iz Europe, što nije sasvim uspješno izvedeno, a sa druge strane, da omogući novonastalim nacionalnim državama Srbiji, Crnoj Gori, Grčkoj i Bugarskoj proširenje na teritorije koje nisu nikada bile njihove i na kojima su živjeli razni narodi izmješani na ruti kojom se kretalo osvajanje Osmanlija od Sultana Murata pa nadalje koje je za sobom povlačilo mnoge manje narode i skupine rasijane svuda po Balkanu. Neke od njih su asimilirane i to prvenstveno na temelju zajedničke vjere, dok su se druge održale, a posebno su se u značajnom broju i kompak-

tnosti održale grupe Bošnjaka rasute na cijeloj teritoriji od granica Hrvatske do Trakije. Nastalo je stanje u kojem od svih balkanskih naroda jedino Bošnjacima nije bilo dozvoljeno da stvore svoju nacionalnu državu, ali su oni svojim brojem, značenjem u unutarnjim odnosima i životu i ulogom u društvenom i političkom životu svoje zemlje, a svojom odlučnošću da brane svoju zemlju uspjeli su zadržali primat i brojem i utjecajem na život u Bosni. Upravo zbog toga što je ne samo u ponašanju i realnom stanju svih njenih stanovnika bilo vidljivo da je Bosna u svom postojanju kao zemlja, kultura i mentalitet svih njenih ljudi bila duboko povezana i ovisna u svom postojanju od Bošnjaka, kao nosilaca dominirajućih oblika ekonomskog, političkog, državnog, duhovnog i kulturnog života, prva akcija nacionalnopolitičkih pokreta Srba i Hrvata koji su u Bosni i Hercegovini nastali pod utjecajem iz Srbije i Hrvatske, a do koje je došlo nakon što je Austro-Ugarska uspostavila prvi rudimentarni oblik političkog režima u zemlji, bila je da zahtijevaju da se zabrani upotreba imena Bošnjak kao nacionalnog imena muslimanskog stanovništva, da se zabrani izlaženje do tada najutjecajnijeg lista tog stanovništva koji je izlazio pod imenom Bošnjak i da se zabrani upotreba naziva za jezik u Bosni i Hercegovini, koji je do tada glasio bosanski jezik i da se za jezik stanovništva Bosne i Hercegovine u javnu praksu i škole uvede ime srpskohrvatski jezik. Time je indirektno, ali politički sasvim jasno bilo rečeno da u Bosni i Hercegovini postoje samo dva historijska, kulturna i politička naroda, dvije kulture, dva jezika i dvije vjere, a to su srpska i hrvatska, odnosno katolička i pravoslavna, dok je sve drugo, a to znači islamsko i bošnjačko samo zaostatak jedne prevaziđene azijske historije koja treba biti što prije i što radikalnije istrijebljena. Tada je, kao mogućnost adaptacije na nove prilike, Bošnjacima ponuđeno da se opredijele kao Srbi ili Hrvati, sa perspektivom, koju je zemaljski poglavar Appel u svom pismu Benjaminu Kallayu definirao tako „Potrebno je odustati od nasilne katolicizacije i sačekati

dok vremenom bošnjački otpor prihvatanju katoličanstva ne omekša i dok muslimani ne pristanu da se vrate u katoličku vjeru“. Prva etapa te transformacije bila bi pohrvaćenje muslimana koji bi svoj duhovni, kulturni, politički i društveni život trebali nastaviti pod znakom tog određenja, a kuda bi takvo određenje vodilo pokazat će uskoro historija sa proglašavanjem Bosne i Hercegovine hrvatskom zemljom, i napuštanjem ideje da bilo ko ko nije katolik uopće može biti Hrvat. Ti muslimanski Hrvati, to navodno „cvijeće hrvatskog naroda“ su danas bijedni ostaci ljudi izgubljenih u prostoru i vremenu, otuđenih od svog naroda, bez stvarnog identiteta, koji saučestvuju u konačnom gubitku i zadnjeg znaka svoje posebnosti, a to je njihova vjera. Oni su u modernoj tuđmanovskoj Hrvatskoj postali imigranti i kao takvi su nacionalna manjina koja ne igra više nikakvu ulogu osim dokaza da u Hrvatskoj još uvijek ima tolerancije prema drugima, mada se zna kuda vodi proces koji je u toku pod okriljem takve tolerancije.

Iako je u svim okolnim državama vođena politika eradikacije Bošnjaka ona nije, zbog niza specifičnih okolnosti, ali i zbog toga što se mračne namjere određenih sila nikada do kraja ne ostvaruju i u takve namjere intervenira na kraju sila koju je nemoguće predvidjeti, a ni predvidjeti, nije uspjela akcija da se Bošnjaci u Crnoj Gori, Srbiji, Makedoniji i Hrvatskoj sasvim eliminiraju i marginaliziraju do te mjere da potpuno izgube svoj identitet i samosvijest i da se svi povuku onamo gdje ne spadaju, a to je u Tursku i u Anadoliju. Ono pribježište koje im je bilo još uvijek ostavljeno i po kojem su bivali identificirani bez obzira na to kako su se nacionalno izjašnjavali, a bilo ih je koje ni njihovo srpstvo ni hrvatstvo nije spasilo od četničke ili ustaške kame, pretvorilo se u tvrđavu njihovog identiteta, bila je to njihova vjera. U situaciji kada su bili nacionalno nepriznati, kulturno minimizirani i politički na repu svih događaja i prava, oni su u okupljanju oko vjere našli pribježište koje ih je održavalo. Vjera je mno-

ge vodila u zemlje gdje je još uvijek bilo tolerancije i gdje njihova vjera nije odudarala od vjere okolnog stanovništva. Takvi krajevi, počevši od velikog egzodusa 1878. godine pa nadalje, sve do danas, bili su dijelovi Osmanske carevine, da bi nakon njenog pada to postali dijelovi kemalističke nacionalne države Turske, zatim Sandžaka, Makedonije i Albanije, gdje i danas nalazimo veliki broj kako domaćeg bošnjačkog stanovništva tako i potomaka nekadašnjih izbjeglica iz matične zemlje Bošnjaka. Turska je nama prijateljska zemlja, kao što su nam Turci prijatelji, ali današnja Turska nije ona nekadašnja u kojoj smo mi Bošnjaci igrali važnu ulogu i to upravo kao Bošnjaci. To nije više bila ni zemlja tolerancije prema nama, jer su svi naši iseljenici u modernu Tursku bili primorani da se odreknu svoje nacionalnosti, svojih bosanskih imena i da se izjasne kao nacionalni Turci. Ali nije jedino spontano iseljavanje koje je uzrokovano radikalnom promjernom ukupnih uvjeta života našeg stanovništva, bilo razlog masovnom egzodusu Bošnjaka iz njihove zemlje. Bosna, kako je to poznato, od početka austrougarske vladavine, a kasnije je slična politika vođena i u vrijeme obje Jugoslavije, bila je podvrgnuta procesima stalnog stimuliranja istrebljivanja Bošnjaka. Oni su stimulirani na iseljavanje ne samo direktnim pritiscima i progonima uključujući i brojna ubistva, paljevine kuća i otimačinu imanja, ne samo nametnutim im diskriminatornim zakonima i reformama koji su imali za cilj osiromašiti ih i oduzeti im osnovu za život, ne samo masovnim useljavanjem u vrijeme austrougarske vladavine katoličkog stanovništva, a u vrijeme Jugoslavije srbijanskog, nego i direktnim pritiscima državnih agencija, kao što su policija i državna bezbjednost, ili ranije komitski odredi i akcije koje su izazivale strah i tjerale ljude da traže sigurnija mjesta za život. Na kraju je sve to završilo pokušajem genocida koji je imao za cilj da, veliki dio bošnjačkog stanovništva potpuno istrijebi, osobito sa ključnih graničnih teritorija prema Srbiji i Crnoj Gori, prvenstveno uz rijeku Drinu i Savu, a da dru-

gi dio prisilnim iseljavanjem pod prijetnjom istrebljenja, očisti sa osnovnih teritorija na kojima je planirana izgradnja prekodrinske srpske države. Sve ove akcije bile su tolerirane od zapadnih kršćanskih zemalja, a u zadnjim takvim akcijama one su igrale ključnu ulogu u ostvarenju osnovnog cilja tih akcija, a to je da u novim uvjetima europske historije u koju je Bosna ušla, ne bi došlo do za njih neodržive situacije, a to je da Bošnjaci postanu, što bi bilo kontradiktorno za njihovu politiku, a budući da su oni u Bosni i Hercegovini uvijek bili najbrojniji i najrazvijeniji njen narod, ključni i određujući faktor njene sudbine. Stoga je proveden skriveni plan koji neće izgledati kao istrebljivanje muslimana i u ovom slučaju Bošnjaka, kako je to bivalo u ranijim epohama historije kada su zapadne sile odlučivale o našem statusu, našoj zemlji i našim pravima, nego će biti logična konzekvencija rata koji je lažno kvalificiran kao građanski rat, kako bi krivnja za njega bila ravnomjerno raspoređena na sve njene stanovnike, i kako bi taj rat prikrio činjenicu provođenja dalekosežnog plana bitne promjene u statusu države Bosne i Hercegovine i broju njenog stanovništva i kako bi Bošnjaci bili svedeni na takav broj u odnosu na ostale stanovnike, na takav status i položaj u državi, u kojoj su reducirani na jedva četvrtinu njene teritorije mada su još 1991. godine, a svagda do tada također, naseljavali u većim ili manjim grupama 96% njene teritorije, a u cijeloj Bosni i Hercegovini bili su najbrojniji i njihov broj je iznosio 50% stanovništva. Smisao tih mjera bio je da Bošnjaci dođu u takvo stanje da ne mogu imati nikakvog bitnijeg utjecaja na stanje u zemlji i na stanje sopstvenog naroda, čime se prema njima nastavlja u stvari skrivena politika negiranja njihovog prava na postojanje.

Osnovni metod istrebljivanja bila je kombinacija planiranih ekscenčnih slučajeva masovnih ubijanja Bošnjaka koja su vršena u kratkim vremenskim razdobljima i čiji su učinci onda svim mogućim načinima minimizirani, kao što su mnoga ubojstva te vrste počinjena u

Crnoj Gori, uključujući i nasilno provjeravanje muslimana Bošnjaka u Plavu i Gusinju, srbijanskom dijelu Sandžaka i svim graničnim područjima uz granicu Crne Gore, Srbije i Hrvatske. Ti navodni ekscesi, a ustvari organizirani pogromi, sasvim slični onima koji su u Rusiji, Poljskoj i Ukrajini vršeni prema tamošnjim Jevrejima, imali su ulogu zastrašivanja nakon čega su redovito nastajali manji ili veći valovi emigracije Bošnjaka u Tursku ili na druge destinacije veće sigurnosti za njihove živote.

Drugi način eradikacije Bošnjaka sa cijele teritorije koju su naseljavali, a osobito iz njihove matične zemlje Bosne i Hercegovine, bilo je korištenje svih ratova kojih je na ovom prostoru bilo četiri, a od kojih ni jedan nisu proizveli niti bili aktivni i svojevoljni faktor ratovanja Bošnjaci, uključujući i dva velika svjetska rata, da se iskoristi situacija, a ona je osobito pogodna bila za Srbiju i Crnu Goru koje su u tri od ta četiri rata bile na strani budućih pobjednika, kako bi se Bošnjaci masovnije istrebljivali zbog navodnog služenja neprijateljima države. Balkanski rat 1912. godine omogućio je Srbiji i Crnoj Gori da izvrše masovno istrebljivanje Bošnjaka na teritorijama Sandžaka, Bošnjaka sa Kosova i iz Makedonije. Pobjednički pohod vojske Antante u kojoj su djelovale i srpske vojne jedinice sa Solunskog fronta donio je novi val masovnih ubistava na svim teritorijama koje je ta vojska navodno oslobađala od Austro-Ugarske. Najzad, Drugi svjetski rat i njegove specifičnosti omogućile su srpskim snagama koje su djelovale pod nazivom Kraljevska vojska u otadžbini, da izvrše do tada najmasovnije istrebljivanje Bošnjaka u Crnoj Gori, Sandžaku i dolinama rijeka Trebišnjice, Neretve, Drine, Save, Une, Sane i Vrbasa u Bosni i Hercegovini, te u mnogim drugim krajevima naše zemlje. U akcijama četničkih odreda i jedinica pod komandom generala Draže Mihajlovića pobijeno je oko 68.000 Bošnjaka, a demografi su izračunali da su Bošnjaci, mada nisu imali svoje države, mada nisu imali aktivne uloge u politici istrebljivanja bilo kojeg

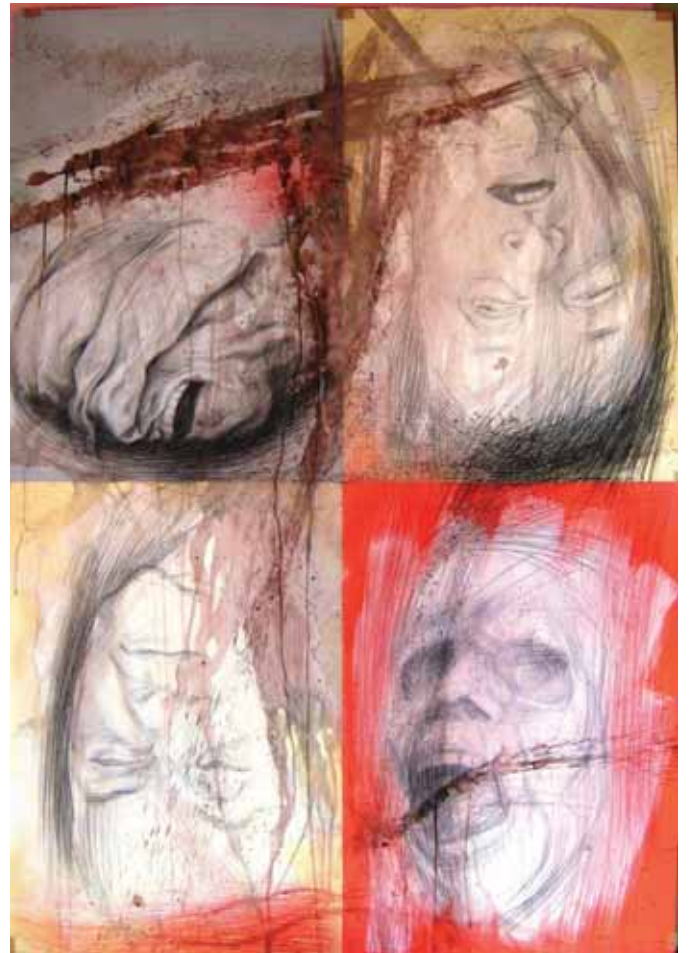
naroda ili vjerske grupe, šta više, ustali su u odbranu prava Jevreja, Srba i Cigana na život i sigurnost imovine u svojim poznatim Rezolucijama donesenim 1941. godine i mada su samo parcijalno bili pod pritiskom uključeni u razna zbivanja tokom tog rata, doživjeli najveći demografski gubitak nakon Jevreja tokom Drugog svjetskog rata i ratnih događanja u bivšoj Jugoslaviji. Najzad, konačno je došao čas da se izvrši, kako je to planirano još sredinom XIX vijeka, totalno istrebljivanje Bošnjaka sa teritorija buduće Velike Srbije. Taj pokušaj je vođen kao agresija na neovisnu i međunarodno priznatu državu i članicu OUN-a u kojoj je pokušao genocid nad Bošnjacima i to na tri osnovna načina. Prvi način sastojao se u masovnom ubijanju Bošnjaka, tokom kojeg je na najgroznije načine pobijeno 130.000 ljudi žena i djece. Drugi način je bio njihov progon sa mjesta prebivanja, tj. iz sela, gradova i cijelih pokrajina u kojima su bili ne samo najbrojniji nego često i u apsolutnoj brojnoj nadmoći prema Srbima i Hrvatima. Ono što je u ovom dijelu izvođenja genocida osobito užasno je činjenica da su u toj operaciji cijelu logistiku eradikacije Bošnjaka pomagale velike europske i svjetske sile i sve navodne humanitarne organizacije koje su osiguravale da istrebljivanje bude što potpunije izvedeno, a sve pod izgovorom da se time žele spasiti životi ljudi. Činjenica je da su upravo tzv. „Sigurne zone OUN-a“ i zone na kojima su aktivno djelovale takve organizacije, bile poprište najvećeg etničkog čišćenja i genocida i najintenzivnijih raseljavanja Bošnjaka. To su historijske činjenice i istine na koje nema odgovora i ne može ga biti sve dok zapadne sile ne budu u stanju priznati svoje velike greške prema Bosni i Hercegovini i bošnjačkom narodu. Do tada na njima leži hipoteka zločina u kojima su na određeni način i one aktivno ili pasivno sudjelovale i za koje će jednog dana morati polagati račune, naravno, ako u svijetu ikada pobijedi načelo istine, pravde i moralne i političke odgovornosti svih za njihova djela. Ako su veliki narodi i države do sada izuzimali sebe iz odgovornosti za

očite greške i zločine počinjene pod njihovim pokroviteljstvom, to vrijeme ističe i ubuduće će se morati svi podvrgavati jednakim mjerilima i u činjenju dobra, ali još više u činjenju zla. Naravno taj humanizam „spašavanja ljudi“ je samo cinična priča arogantnih ljudi koji su dobro znali da imaju stotine drugih i mnogo efikasnijih načina da zaštite ljude izložene opasnosti po živote, ali nisu željeli ometati izvođenje srpskih planova etničkog čišćenja zemlje.

Treći način izvođenja genocida sastojao se u sistematskom uništavanju kulturnih i vjerskih objekata i dokumenata duhovnog stvaranja i vrijednosti koje su Bošnjaci stvorili tokom šest vjekova svoje historije u okviru orijentalnoislamske kulture i duhovnog života u tom ključu. U tom pohodu barbarstva srušeno je 1360 džamija među kojima i dvije koje spadaju u svjetski vrijedne spomenike građevinarstva najviše kategorije, o broju uništenih mekteba, medresa, tekija, turbeta, mezaristana, česama i drugih spomenika i osobito sjajne stambene kulture Bošnjaka da se i ne govori. Uz to, da bi eradikacija Bošnjaka bila što potpunija, izmijenjena su imena svih ulica, trgova, predjela gradova i uopće svi toponimi koji su svjedočili o tome da su tu nekada živjeli Bošnjaci muslimanske vjere.

Činjenica je da u položaju Bošnjaka ništa bitno novo nije donio njihov dobrovoljni pristanak da se europeiziraju i prihvate načela modernog europskog građanskog društva, uz uvjet očuvanja i nedodirljivosti njihove vjere i prava njenog ispoljavanja. Na to su Bošnjaci pristali prihvatajući austrougarsku vladavinu i ulazeći u moderni europski način mišljenja i djelovanja, bez obzira na sve veoma teške posljedice njihovog otpora austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine. Takav stav su zadržali i onda kada je austrougarsku srednjoeuropsku kulturu i civilizaciju zamijenila također jedna druga nasilno im nametnuta civilizacijskokulturna matrica, a to je ona koju je razvio i nosio srpski nacionalizam, a koji je odredila njegova seljačka i primitivna duhov-

na i kulturna osnova. Ni komunizam, koji je obećavao ostvarenje osnovnog zahtjeva bošnjačkog naroda, a to je da u svojoj zemlji bude priznat kao ravnopravan narod koji će u njoj živjeti slobodno i utjecati na sopstvenu sudbinu, nije ustvari donio ništa bitno novo. Jedina bitna novost cijele jugoslovenske periode balkanske historije bila je stvaranje zasebne Republike Bosne i Hercegovine kao svim ostalim republikama u Federativnoj državi Jugoslaviji jednake zemlje i javna deklaracija o jednakosti svih naroda u toj državi. Međutim, između deklaracije o jednakim pravima i stvarne jednakosti ljudi i naroda u određenoj državi, postoji dubok jaz, o čemu svjedoči historija mnogih zemalja u kojima je tek nakon donošenja deklaracija o jednakosti nastala stvarna borba za jednakost, pa se to dogodilo i Bošnjacima. Iako su se pod imenom muslimani, jer ni radikalni komunistički pokret u pitanju očuvanja srpske i hrvatske nadmoći u nacionalnim odnosima u Jugoslaviji i prije svega u Bosni i Hercegovini, nije želio ništa bitno mijenjati, pa je produžio važenje stava ta dva nacionalizma o tome da u Bosni i Hercegovini i konzekventno tome i u Jugoslaviji ne postoji narod koji se naziva Bošnjaci i koji ima svoj historijski, duhovni, kulturni i nacionalni identitet i svoj centar u Bosni i Hercegovini, koji je i imenom i tradicijom i vezanošću za zemlju bio i ostao noseći narod posebnosti, historijske individualnosti, državnosti i identiteta te zemlje. Stoga su i komunisti produžili da upotrebljavaju vjersko ime za jedan narod koji je imao svoje originalno narodno i historijsko ime, a to je imalo jasan politički smisao. Taj smisao se sastojao u želji da se očuva identitet Bosne i Hercegovine kao zemlje u kojoj navodno žive samo dva prava i historijska naroda, tj. Srbi i Hrvati i jedna grupa bivšeg srpskog ili hrvatskog stanovništva koja je u vrijeme vladavine Osmanlija bila prisilno islamizirana i čija je perspektiva ili da se preko srpske i hrvatske nacionalne identifikacije vrati u krilo iskonske vjere i nacije ili da se, držeći se svoje vjere, odseli u zemlje u kojima je njihova vjera dominantna.

Stoga je glavni zadatak bošnjačkih predstavnika i ujedno onih koji su željeli da se konačno ostvare deklaracije o demokratskoj zemlji ravnopravnih naroda, bio u tome da se izbore za konačno priznavanje postojanja bošnjačkog naroda u njegovoj zemlji Bosni. Unatoč velikim otporima nastojanju da se bošnjački narod prizna u kojima je značajno mjesto imao i dio bošnjačkih intelektualaca i političara koji su u toj stvari bili protagonisti i branioци srpskih i hrvatskih interesa, ipak je dvadesetogodišnja borba samog naroda, koji je uporno odbijao da usvoji bilo koju ponuđenu mu identifikaciju, a posebno odlučno je odbijao da se opredijeli za srpstvo ili hrvatstvo, dovela do toga da su solucije prisilnog nacionalnog opredjeljivanja, a time i ostavljanja Bošnjaka izvan historijskih i političkih prava morale biti odbačene, a takvom ishodu su značajno doprinijela i nastojanja jednog broja bošnjačkih političara i intelektualaca koji su nepokolebivo i kroz dvije decenije branili jedino ispravno rješenja tzv. muslimanskog pitanja, tj. pravo na samopredjeljenje i identifi-

ciju unutar svog pravog identiteta i pod historijskim imenom. Ova borba donijela je prvi nesazreo i nepotpun plod koji se sastojao u donošenju odluke da se prizna postojanje trećeg naroda i nacije u Bosni i Hercegovini, ali, nažalost, ipak pod krivim imenom muslimani i to sa velikim početnim slovom M, da bi se pokazalo da se ne radi o vjerskoj nego nekakvoj drugoj identifikaciji, a svako je morao pogađati u stvari o kakvoj se identifikaciji radi. Bez obzira što je takav uvjetovani način priznavanja, a poznato je da su srpski i hrvatski komunisti uporno odbijali da se prizna ime Bošnjak kao nacionalno ime za tadašnje Muslimane, bio ne samo falsifikat historijske istine i skrivanje pravog nacionalnog i historijskog identiteta Bošnjaka i što je sadržavao implikaciju stigme u pogledu stava velikog dijela europske i američke javnosti koja je muslimane identificirala sa protivnicima zapada i tako ih izlagala raznim vidovima represije, samo priznavanje da u Bosni i Hercegovini postoji i živi i da je najbrojniji jedan narod koji nije hrvatski ni srpski, imalo je

veliki značaj za dalju borbu koja će dovesti do konačnog rješenja našeg nacionalnog pitanja, barem u oblasti priznavanja našeg postojanja pod našim pravim narodnim, nacionalnim i historijskim imenom Bošnjaci. Otpor nosilaca srpske i hrvatske nadmoći u Bosni i Hercegovini, koju je uvela, na razne načine stimulirala i konačno ozvaničila već Austro-Ugarska carevina, a ojačala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca u kojoj Bošnjaka nije bilo ni u kojem narodnom identitetu, ili pod bilo kakvim imenom, a zatim i Jugoslavija i naravno razne nacionalističke tvorevine kao što su bile NDH, Herceg-Bosna, ili Moljevićeva Srbija i Republika Srpska, bio je toliki da se ni komunisti, kako Srbi i Hrvati, ali i mnogi komunisti muslimanskog porijekla, nisu usuđivali zahtijevati da nam se vrati originalno narodno ime koje nam je bilo zabranjeno 1908. godine. To čak nije smjela da učiniti ni ona stranka koju je naš narod najobilnije podržao, a čiji je primarni zadatak bio upravo u tome da dovrši proces naše nacionalne emancipacije uključujući i vraćanje našem narodu njegovog pravog imena, a time i njegovog konačnog uvođenja u određena prava prema sopstvenoj zemlji. Do promjene je došlo tek u jesen 1993. godine, kada je postalo već savršeno jasno da je zadržavanje imena Muslimani bilo ne samo pogrešno i netačno, nego i da je vodilo ka našoj stigmatizaciji i izolaciji u svjetskoj i europskoj javnosti i u krugovima koji su tradicionalno bili protiv svega što je muslimansko i koji neće dozvoliti da jedan narod kojemu je vjera jedini sadržaj identiteta bude u ulozi vladajućeg faktora u jednoj europskoj zemlji. Nažalost, kao i neke druge inicijative i odluke ovih ljudi i ova je došla prekasno da bi izmijenila stav zapadnih zemalja prema perspektivi nastanka jedne zemlje sa dominirajućim položajem i ulogom muslimana u njoj i to još u situaciji kada su i katolici (Hrvati) i pravoslavlci (Srbi) i njihove matične države bili nosioci agresije na Bosnu i Hercegovinu, rušioци države i izvršioци genocida prema najbrojnijem i istoimenom narodu zemlje Bosne. Ono što je posljedica takvih ponašanja i nedosljed-

nosti u zastupanju i provođenju politike koja bi bila utemeljena jedino na istini o nama Bošnjacima, mi Bošnjaci trpimo i danas kada smo u mnogo nepovoljnijem položaju nego što smo bili ikada do sada u našoj historiji. Bilans cijele historije sistematskih pokušaja da se Bošnjaci, prvenstveno zbog svoje vjere i kulture, eliminišu sa cijelog balkanskog prostora, a ta historija je u svojoj istini kulminirala upravo zajedničkom srpskohrvatskom agresijom na Bosnu i Hercegovinu izvršenom 1992. godine, donio je slijedeći rezultat. Ubijeno je 130.000 Bošnjaka od djece u kolijevci do staraca pred grobom, jednako i muškaraca i žena sa naglaskom na ubijanju fertilnih muškaraca kako bi se postigao efekt nemogućnosti brže obnove bošnjačkog stanovništva. Iz zemlje je, što direktnim nasiljem protjerivanja pod prijetnjom oružja, što organiziranim evakuacijama, uz lažnu ispriku da se time spasavaju životi ljudi u čemu su aktivno djelovale i europske zemlje i humanitarne organizacije, raseljeno daljih 500.000 Bošnjaka, kako bi se stvorio etnički očišćeni prostor za naseljavanje srpskog stanovništva koje je trebalo da se povuče iz Hrvatske i za naseljavanje i homogenizaciju tog stanovništva na središnjim i istočnim dijelovima zemlje. Porušeno je sve što je moglo biti porušeno kako na teritorijama na kojima su živjeli Bošnjaci ne bi ostali bilo kakvi tragovi njihovog opstanka. Bosni i Hercegovini i Bošnjacima kao žrtvama agresijem, nasilja i pljačke niko nije niti misli platiti bilo kakvu odštetu za silna nedjela počinjena nad njima. Međutim, glavno nedjelo, koje je ostvareno uz pomoć i podršku zapadnih sila je bilo stvaranje Republike Srpske kao entiteta sa određenim svojstvima države unutar države Bosne i Hercegovine čime je ta zemlja i država definitivno osakaćena i bitno onesposobljena da funkcioniše normalno i na korist svih svojih građana, a od nje načinjen monstrum od države i uzrok svih nedaća njenih stanovnika, u stvari je tim aktom udaren glogov kolac zemlji i državi Bosni i Hercegovini koja na ovakav način ne može opstojati, a konstruktori ovog monstruma su

to i planirali i očekuju da se ta monstruoza tvorevina bolesnih umova koji su je zamislili i proveli uz primjenu sile, sama od sebe sruši i tako dođe do onog što je bio i osnovni cilj zapadne politike, a kojeg je još 1992. godine formulirala trojka koja je definirala europsku politiku prema ratu u Bosni i Hercegovini (John Major, Helmut Kohl i Francois Mitterrand), a to je da se Srbima nadoknadi gubitak Jugoslavije i već tada implicirani gubitak Kosova, da se Hrvatima osigura mogućnost proširenja granica u Bosni i Hercegovini i to putem legalizacije paradržavne tvorevine Herceg-Bosne, ili tzv. Trećeg entiteta, a da se muslimanima, tj. Bošnjacima osigura preživljavanje a potom vjerovatno i konačno raseljavanje u svijetu. Zbog toga su grupe Bošnjaka i raseljene na sve kontinente u svijetu, kako bi se stvorila osnova za dalja emigriranja tog stanovništva koja se neće, baš kao ni Palestinci u Gazi, održati u uvjetima koji će nastati kada budu svi sabijeni na mali prostor u svojoj zemlji. Danas Bošnjaci u Bosni i Hercegovini, u kojoj su do 1992. godine živjeli na 96% njene teritorije u manjim ili većim grupacijama, a u najvećem broju regija i u apsolutnoj većini, žive na 22% bosanske teritorije sa stalnom tendencijom koncentracije u nekoliko velikih gradskih centara gdje se još jedino osjećaju sigurno, ali je jasno da u takvoj situaciji i položaju oni nemaju nikakve perspektive. Sve ove činjenice stoga zahtijevaju jedan sasvim novi način mišljenja o našem problemu, kao i novi način borbe za naša prava.

Prvi zadatak u osposobljavanju našeg naroda da adekvatno odgovori na ovu situaciju sastoji se u tome da on shvati da sav i ma gdje se nalazio u većim ili manjim grupama dijeli istu sudbinu, a to je da se nalazi u opasnosti od potpunog rastvaranja i konačnog nestanka. Iz toga slijedi i zaključak da se bošnjački narod mora povezati, organizirati na nov način i započeti sistematski stvarati institucije svog dalekosežnog djelovanja i dugoročnog održanja u uvjetima u kojima se sada nalazi. Takve institucije su prije svega društvene, tj. one

koje će osigurati povezanost svih Bošnjaka i to jedino na nacionalnoj osnovi i bez obzira na različite političke koncepte i mišljenja. Nacionalni interes održanja je iznad svake konkretne i parcijalnim interesima motivirane politike. Drugi korak je u stvaranju institucija koje će služiti bošnjačkom narodu i to u smislu očuvanja njegove nacionalne tradicije i identiteta, zatim osigurati moderno obrazovanje bošnjačke mladeži pod uvjetima koji osiguravaju da neće doći do njihove denacionalizacije, a najzad i do osnivanja naučnih institucija koje će problem Bošnjaka u svim njegovima aspektima izučavati i biti u stanju organizirati da se naša historija, jezik i kultura u cjelini prikazuju istinito i tačno i da se ostali narodi upoznaju sa istinom o nama, a ne da jedini izvori informacija o nama budu, kao do sada što su bili, oni izvori koje su stvorili naši neprijatelji i intelektualni advokati našeg istrebljivanja. Početak tog procesa je stvaranje Svebošnjačkog Kongresa kao vrhunske nacionalne društvene organizacije i začetka nastanka mreže naše povezanosti u cijelom svijetu. Dakle, Svjetski bošnjački kongres nije nikakva politička ni specifična kulturna organizacija nego nacionalna društvena organizacija koja se angažira na povezivanju svih Bošnjaka u svijetu, organiziranjem i povezivanjem institucija koje se bave istraživanjima o nama i našem životu, organizacija koja treba biti glavni nosilac i pronosilac istine o nama u cijelom svijetu, da svijet upozna sa istinom o nama i da nas upozna sa svijetom i to izvan političkih obmana, laži i demagogija kojih smo bili žrtva evo od Berlinskog kongresa, koji je 1878. godine presudio i rekao da nemamo prava na našu državu, do naših dana, tj. do onih koji danas bez nas i protiv nas, donose o nama sudbonosne odluke i nameću ih nama kao da se radi o narodu bez države, bez tradicije, bez obrazovanja i kulture i bez moderne društvene svijesti.

Svjetski bošnjački kongres objavio je deklaraciju o zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu predsjednika reisu-l-uleme emeritusa dr. Mustafe Cerića. Predsjednik Cerić osam godina nakon deklaracije Evropskih muslimana pokrenuo inicijativu za objavljivanje ove deklaracije koja treba predstavljati odgovor Svjetskog bošnjačkog kongresa i Bošnjaka na događaje u Bostonu i Londonu sa naglaskom na zloupotrebu imena Uzvišenog Stvoritelja Allaha dž.š. i vjere islama. Zbog iznimne važnosti tekst deklaracije objavljujemo u cjelosti.

Uvod

Nakon napada u New Yorku u septembru 2001., masakra u Madridu u martu 2004., te eksplozije bombi u Londonu u julu 2005. godine, dr. Mustafa Cerić, kao reisu-l-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, objavio je u Istočnoj džamiji u Londonu, u julu 2005. godine, *Deklaraciju evropskih muslimana*.

Deklaraciju je podržao Islamski forum Evrope, a u velikoj mjeri podržana je i diljem Evrope. U intervjuu za Radio Slobodna Evropa, 14. oktobra 2006., dr. Cerić je *Deklaraciju evropskih muslimana* ovako opisao: „To je lični čin – možda je prejaka riječ 'ispovijest' – ali to je moj osobni poziv evropskoj javnosti da ne čini grešku generaliziranja svih muslimana te da ne širi islamofobiju koja se, smatram, dešava u Evropi i općenito na Zapadu, pogotovo nakon 11. septembra 2001. godine. Druga moja poruka je upućena muslimanima koji žive u Evropi da ozbiljno shvate ova tri događaja koja mogu imati teške posljedice za njihov boravak i status u Evropi. Treća poruka je upućena muslimanskom svijetu općenito sa molbom da pomogne nama na Zapadu, pogotovo u Evropi, da gradimo dijalog prihvatljiv kako za nas muslimane tako i za naše susjede u Evropi.

Osam godina nakon objavljivanja *Deklaracije evropskih muslimana*, sada kao predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa, reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić je pokrenuo inicijativu za objavljivanje druge deklaracije, a to je *Deklaracija Svjetskog bošnjačkog kongresa o zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu*. Svjetski bošnjački kongres je inauguriran u Sarajevu 29. decembra 2012. godine, kao globalni nacionalni glas bošnjačkog naroda nakon posljednjeg genocida u Bosni i Hercegovini.

Ova *Deklaracija* predstavlja odgovor na nedavne događaje u Bostonu i Londonu, sa naglaskom na neprihvatljivu upotrebu i zloupotrebu imena Allaha i islama, pogotovo u slučaju londonskog ubistva. Ovog puta, dr. Mustafa Cerić, predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa, poziva bošnjački narod da zauzme hrabar stav o svojoj vjeri i kulturi te da bude dobar primjer drugima: da osudi nasilje i promovira mir i toleranciju ma gdje bio i živio.

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

DEKLARACIJA SVJETSKOG BOŠNJAČKOG KONGRESA O ZAJEDNIČKOJ SIGURNOSTI I GLOBALNOM GRAĐANSTVU

Svjetski bošnjački kongres objavljuje *Deklaraciju o zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu* izražavajući osjećanja bošnjačkog naroda u vezi sa smrtonosnim bombaškim napadom na učesnike Bostonskog maratona, 15. aprila 2013. godine, i užasni čin nasilja na ulicama Londona, 22. maja 2013., pri čemu su korištene svete riječi „Allahu ekber“ i zloupotrijebljeno sveto ime islama.

Budući da je u bombaškom napadu na učesnike Bostonskog maratona ubijeno troje ljudi a više od stotinu ih je ranjeno, dok je u Vulviču (Woolwich) ubijen jedan britanski vojnik koji nije bio na dužnosti, te budući da su izvršioc tih akata nasilja identificirani kao muslimani, sa percepcijom da su nadahnuti islamskim učenjem da čine pokolj nad nedužnim ljudima na tako užasan način;

Budući da se, nakon bombaškog napada na učesnike Bostonskog maratona i užasnog čina nasilja na ulicama Londona i slike krvavih ruku ubice sa mesarskom satarom, muslimanima pokušava nametnuti osjećaj kolektivne krivnje zbog „islamskog terorizma“ koji se uporno prikazuje kao da je to u prirodi samog islama;

Pošto mi vjerujemo da je vrijeme da se muslimanski učenjaci i intelektualci svih teoloških škola i grupacija treba da okupe i objave jasnu izjavu o zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu protiv onih koji koriste Allahovo ime i islam na pogrešan način;

Budući da je bošnjački narod gotovo uništen preživio najstrašniji zločin protiv čovječnosti: genocid, te bio izložen nasumičnom granatiranju, a njihove žene bile silovane i mučene, i budući da je doživio poniženja u koncentracijskim logorima, Bošnjaci smatraju da je njihovo ljudsko pravo i moralna obaveza da se jasno i glasno usprotive zloupotrebi svetog Allahovog imena i miroljubivog imena islama u brutalne profane svrhe, što ugrožava budućnost njihove djece;

Pošto su velika većina muslimana diljem svijeta miroljubivi ljudi koji vole da živi u miru i suživotu sa svojim susjedima, te da osiguraju pristojan život svojoj porodici i da doprinose blagostanju svoje zajednice;

Pošto je ljudski život Božiji dar pa stoga svako ljudsko biće ima pravo na život, vjeru, slobodu, imetak i čast;

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

Neka ovim bude *objavljen* cijelom svijetu izraz osjećanja Svjetskog bošnjačkog kongresa:

- (1) Da su zajednička sigurnosti i globalno građanstvo dvije suštinske vrijednosti ljudske slobode i jednakosti.
- (2) Da vjera *al-īmān* znači: *sigurnost, bezbjednost, kontinuitet, pouzdanost i povjerenje*. Stoga, značenje vjere, *al-īmān*, nije samo vjera vjernika, već i sigurnost drugoga, koji živi u blizini sa vjernikom. Stoga, onaj koji je *al-mu'min* (vjernik), a to je stanje *al-īmān* (unutrašnje sigurnosti) i *al-amān* (javnog povjerenja), pravi je musliman koji voli mir, koji radi za mir, i koji donosi solidarnost i saradnju u društvu. Jer ni slabi ni agresivni neće naslijediti svijet, već samo oni koji su spremni na saradnju, što znači miroljubivi ljudi koji rade za sigurnost svih, tj. za zajedničku sigurnost.
- (3) Da riječ islam ne znači bilo kakvu pokornost, već prije svega dragovoljnu i prihvatljivu pokornost Allahu, kao i miroljubivu i prihvatljivu praksu u ime Allaha. Dakle, u samoj ideji islama svjedoči se historijska istina da „nema prisile u vjeri.“ Ova kur'anska objava iz sedmog stoljeća jedinstvena je ne samo po svojoj historijskoj inicijativi, već i kao dalekosežna Božanska uputa za čovječanstvo koje je do sada naučilo da prinudna pokornost ne samo u religiji, već i u bilo kojoj ideologiji nikad nije, niti će uroditi plodom.
- (4) Da je islam ustanovio načelo da prisilna pokornost Allahu nije prihvatljiva samome Allahu zato što je samo dragovoljno prihvatanje pokornosti valjana pokornost Allahu, jer je Allahovo ime *al-Salām, Mir*, i zato Allah prihvata samo dragovoljnu pokornost i miroljubiv odnos među ljudima.
- (5) Da dragovoljna pokornost Allahu pretpostavlja mir u duši koji je rezultat unutarnje pouzdanosti vjere - vjere u Allaha i u čovjeka. Ako islam znači mirnu pokornost Allahu Svemogućem, onda riječ musliman doslovno znači „miroljubivi čovjek“, čovjek koji širi mir u svijetu. To je najbolje iskazao Muhamed a.s. svojom definicijom muslimana kad je rekao: - *Musliman, tj., miroljubivi čovjek, je onaj koji čini druge muslimane, tj., druge miroljubive ljude, sigurnim od njegove ruke i jezika!*
- (6) Da je treći temeljni stub islamske zgrade mira i sigurnosti načelo *al-ihsān*, koje označava ljepotu i lijepo, blagost i blagostanje, dobro i dobrotu, duševnost i dušebrižnost. A to znači da vjernik musliman, muškarac i žena, treba da uvijek održavaju svoj ljudski karakter lijepim u očima drugih, da uvijek čine dobro za druge, da uvijek budu dobar primjer drugima i da uvijek budu dobrodušni prema ljudima kako bi stekli titulu *muhsina*, onoga koji čini dobro i miroljubiv je

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

prema drugima, ne samo da bi zadobio njihovu pohvalu, već i da bi Allah vidio to dobro i tu ljubav koju pruža drugima, jer Allah njega vidi uvijek i na svakom mjestu. To je najviši stepen ljepote ljudske duše, to je najveća moralna vrijednost ljudskog stvorenja – i doista, to je najveći ideal koncepta zajedničke sigurnosti i globalnog građanstva u islamu.

- (7) Da nije prvi puta u povijesti da se religija pogrešno tumači zbog predrasuda ljudi okovanih vlastitom mržnjom prema drugome; nije ovo prvi put u povijesti, također, da koncept vjere bude od strane vlastitih sljedbenika okrenut na pogrešan put; i nije prvi put u povijesti da žrtve predrasuda moraju spoznati da to što ih se pogrešno doživljava neće nestati samo po sebi. Žrtve predrasuda moraju ustati i glasno progovoriti o tome šta je njihov stvarni koncept života, vjere, kulture, mira i sigurnosti, kao neodvojivi dio cijelog čovječanstva. Ali ne samo govoriti, žrtve predrasuda moraju djelovati na uvjerljiv način tako da svoj govor životnom praksom potvrde. Lični primjer je moćniji od hiljadu riječi ispraznog propovijedanja.
- (8) Da muslimani moraju priznati da među njima postoje neodgovorni ljudi koji svojim nedjelima ne čine dobro islamu i muslimanima. Niko ne razumije i ne prihvata ono što neki nasilni pojedinci ili grupe čine pozivajući se na plemenito ime islama. Oni šire pogrešne predstave o islamu i muslimanima na takav način da će se buduće generacije teško od toga osloboditi.
- (9) Da jedno zlo ne opravdava drugu zlo. Muslimanima Allah Svemogući naređuje da promoviraju mir i budu pravedni prema svim ljudima, pa čak i prema svojim protivnicima kako bi promijenili njihova srca i imali ih za svoje prijatelje: - *Dobro i zlo nisu isto. Stoga, ti podrži dobro tako da ako postoji neprijateljstvo između tebe i njega, on bi mogao zbog tvoje dobrote postati tvoj pravi prijatelj.*
- (10) Da muslimanski učenjaci, posebno hatibi, diljem svijeta treba da promiču mir i toleranciju islama; treba da prestanu osuđivati jedni druge u ime islama. Muslimanski učenjaci, pogotovo oni koji govore sa džamijskih minbera i putem globalnih medija, snose veliku odgovornost za zajedničku sigurnost među narodima svijeta. Muslimanski učenjaci treba da imaju osjećaj za mir i sigurnost muslimana svugdje u svijetu. Kletva upućena bratu iste vjere koji ima različita teološka mišljenja nije hrabrost, već znak kukavičluka. Stvarna hrabrost muslimanskog učenjaka je da nauči svoga brata da živi u miru, sigurnosti, slobodi i dostojanstvu sa ostatkom miroljubivog čovječanstva.

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

- (11) Da Svjetski bošnjački kongres poziva sve muslimane u svijetu:
- (i) da budu uz građane zemalja koje su im dale utočište i zaštitu kada im je to najviše trebalo, te da zaštite sigurnost tih građana odbacivanjem i aktivnim sprječavanjem, kada god je to moguće, svih djela terora;
  - (ii) da odgajaju svoju djecu i pomognu u obrazovanju budućih generacija muslimana različitih nacija kako bi bili sastavni dio društava u kojima žive a koje nazivaju svojim domom, te da znaju da ciljevi ne opravdavaju nasilna sredstva i da su djela ubijanja i/ili ranjavanja nevinih civila u potpunoj suprotnosti s temeljnim principima islama kao i s temeljnom čovječnošću;
  - (iii) da pokažu svojim susjedima i zajednicama kako islam može biti snaga za poboljšanje socijalnih i ekonomskih uslova naših zajednica, time što će slijediti načela islama koja nam nalažu da nahranimo gladnog i zaštitimo svog susjeda, da živimo u miru i harmoniji sa ostatkom čovječanstva;
  - (iv) da dignu glas protiv mržnje i pridruže nam se u odbrani temeljnih principa ljudskosti, te da sa svojim susjedima i kolegama dijele istinu o tome da islam ne pripada ni Istoku ni Zapadu, već srcima onih koji žele živjeti u miru i sigurnosti sa drugima.
- (12) Da kao predani zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu, Svjetski bošnjački kongres poziva bošnjački narod, ma gdje bio:
- (i) da promovira Osnivačku povelju Svjetskog bošnjačkog kongresa u kojoj stoji da su Božiji darovi života, vjere, nacije, slobode, imovine i časti neotuđiva prava svakog čovjeka i svakog naroda;
  - (ii) da čuvaju Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini kao jednu i jedinstvenu zajednicu muslimana u Bosni i Hercegovini, Bošnjaka van domovine i drugih muslimana koji je prihvataju kao svoju, boreći se da očuvaju islamsku tradiciju Bošnjaka u skladu sa zahtjevima vremena i mjesta, tako što će uspostavljati i održavati kontakte i saradnju sa zajednicama, institucijama i organizacijama u aktivnostima koje promiču istinu, pravdu i mir među svim ljudima i narodima dobre volje, sa

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

krajnjim ciljem poticanja dobra i sprječavanja zla; te da se bore da žive po kur'anskom imperativu: - *Svi se za jedno Allahovo uže uzmite i nemojte se dijeliti i razilaziti.*

- (iii) da se posvete temeljnim načelima Svjetskog bošnjačkog kongresa koja pozivaju na duboku svijest i historijsku odgovornost današnje generacije Bošnjaka, koji su preživjeli genocid, da učine sve što je u njihovoj moći da spriječe da njihovi potomci postanu žrtve novoga genocida. Zbog svoje teške povijesti pune kušnje, Bošnjaci imaju jedinstvenu odgovornost da budu istinski nosioci moralnosti i pluralizma u svim zemljama u kojima žive i koje zovu svojom domovinom;
- (iv) da se pridržavaju Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja poziva da svako ima pravo na sva prava i slobode koje su u njoj sadržane, bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, religija ili drugi status, a pogotovo da poštuju njen član 3, koji kaže da svako ima pravo na život, slobodu i sigurnost;
- (v) da se pridržavaju člana 18. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i člana 18. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koji kažu da svako ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i religije;
- (vi) da nikada ne zaborave preambulu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja kaže da su nepoštivanje i prezir prema ljudskim pravima rezultirali barbarskim djelima koja su užasnula savjest čovječanstva;
- (vii) te da globalno promoviraju *Deklaraciju evropskih muslimana*, u kojoj se iskazuje uvjerenje Bošnjaka da islam uči muslimane da su jevreji i kršćani narodi Knjige te da stoga jevreji, kršćani i muslimani treba da uče da dijele zajedničke moralne vrijednosti, kao i svoje zajedničke nade bez predrasuda, kako bi izbjegli diskriminaciju, nedostatak samopoštovanja, demoralizaciju, religijsku i rasnu mržnju, bespomoćnost, nedostatak kontrole, socijalnu isključenost, nedostatak prilika i slabu političku zastupljenost.

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

- (13) Da, s obzirom na sve navedeno, Svjetski bošnjački kongres sa osjećajem ponosa, čvrste vjere i dubokog osvjedočenja u miroljubivost islamske tradicije Bošnjaka, poziva sve Bošnjake svijeta:
- (i) da se snažno bore za svoje ciljeve kroz stalni odgoj i obrazovanje mladih, kao i svojih zajednica, čestitim moralnim vrijednostima te da uvijek otvoreno i glasno, kao mnogo puta dosada, odbace sve vrste i sva djela terora, kao temeljno neislamska, nemoralna i nehumana;
  - (ii) da snažno iskažu stalnu i proaktivnu odgovornost i obavezu da se sistematski angažiraju zajedno sa svojim zajednicama na svim nivoima lične i institucionalne saradnje, te da učvrste svoju vjeru i povjerenje svojih susjeda ma gdje živjeli na putu svih plemenitih i korisnih društvenih aktivnosti;
  - (iii) da svaki dan čine sve što mogu kao integralni članovi svoje zajednice kojima se vjeruje, kao i državljani mnogih zemalja u svijetu, koji su pouzdani, kako bi pomogli jedni drugima da utru put ka zajedničkoj sigurnosti i trajnom miru sa pravdom za sve. Pridružite nam se u ovoj borbi da odbranimo i promoviramo pozitivne, konstruktivne i trajne islamske vrijednosti mira i pravde, istovremeno odbacujući terorizam jer je on uvijek pogrešan bez obzira na njegov korijen i cilj.
- (14) Da Dobri Bošnjani uvijek pamte da prava sreća nije samo biti voljen, već je prava sreća i voljeti drugoga, jer što više ljubavi dajemo drugome, sve više je imamo u sebi i za sebe.

Reisu-l-ulema emeritus
dr. Mustafa Cerić
Predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

PROGLAS

o poštivanju temeljnih prava Bošnjaka povodom popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini

26. juni 2013. godine

PREAMBULA

Svjetski bošnjački kongres, na Vanrednoj sjednici Senata SBK-a odlučio je uputiti zahtjev bosanskoj javnosti, svim odgovornim državnim tijelima i političkim organizacijama, ali i stranim institucijama koje štite opća ljudska i nacionalna prava ljudi u BiH. U zahtjevu se traži da se preduzmu hitne mjere u cilju zaštite ljudskih prava Bošnjaka koja su svim ljudima garantirana relevantnim Deklaracijama i drugim pravnim dokumentima o ljudskim pravima koji su dio ustavnog poretka i u našoj zemlji. Prava Bošnjaka su ozbiljno ugrožena konceptom, idejom i postavljenim popisnim pitanjima pripremljenim za popis stanovništva Bosne i Hercegovine koji treba da uslijedi tokom ove godine.

Naime, kreatori popisa, a posebno oni koji su formulirali popisna pitanja su jedino prema Bošnjacima postupili tako da su pitanjima o njihovom nacionalnom, zemaljskom i vjerskom identitetu dovela u koliziju koja može zbuniti ispitanika i voditi ka stvaranju pogrešne statističke slike Bosne i Hercegovine.

Tvorci pitanja nisu ni jednom drugom narodu na našem prostoru postavili slične dileme u odnosu na njihov nacionalni identitet koje su postavili Bošnjacima, tako da identifikaciji Srba, Hrvata, Roma, Jevreja i sl. nema alternative, mada su dijelovi tih naroda nosili drukčija narodna etnička ili historijska imena (Cincari, Vlasi, Dubrovčani, Dalmatinci i sl.). Ne postoji dilema niti izbor između imena Bošnjak i Musliman. U pitanju je jedan narod, jedna «etnija», i bez obzira koliko različitih imena imala i koristili to će uvijek biti pripadnici

istog naroda.

Svjetski Bošnjački kongres smatra da postupak namjernog odvajanja Bošnjaka i Muslimana stvara dodatnu zabludu, te da se u njemu vidi intencija da se stanje nacionalne identifikacije Bošnjaka vrati stotinu godina unazad u situaciju dilema oko njihovog identiteta, kada su im nuđene identifikacije Srbin, Hrvat, nacionalno neopredijeljen, pripadnik etničke skupine, Jugosloven, Musliman itd. Dakle, kada im je nuđena svaka druga identifikacija osim historijske, narodne i nacionalne identifikacije u imenu Bošnjak.

Budući da je historija nasilja nad jednim narodom trajala gotovo cijelih stotinu godina i da su svježe traume u odnosu na to pitanje i nedavne historije, te pogotovo u uvjetima nedovoljne informiranosti građana o toku nacionalnog opredjeljivanja Bošnjaka i teškim borbama koje su morali voditi da dobiju svoje temeljeno pravo da se nazivaju svojim imenom, ove dileme mogu realno dovesti u zabludu i navesti na pogrešnu identifikaciju veliki broj ljudi.

Nedovoljna informiranost, te slučajno ili namjerno planirane zablude, a pogotovo orkestrirana alternativna rješenja i imenovanja nacionalnog identiteta koja su izvedena iz nasilne historije nacionalne identifikacije Bošnjaka tokom cijelog XX stoljeća, mogu biti uzrokom da slika o broju Bošnjaka i o njima kao narodu, a time i o stanju njihovih prava bude ponovno falsificirana.

Imajući sve to u vidu, Svjetski bošnjački kongres ZAHITIJEVA od organa vlasti Bosne i Hercegovine, od organa upravljanja Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, te od statističkog ureda Evropske komisije (Eurostat-a):

Član 1.

Da se utvrdi jedinstven budžet za finansiranje popisa na nivou države Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, u nadležnosti Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, te da se finansiranje procesa popisa stanovništva, domaćinstava i stanova vrši sa jedinstvenog računa.

Član 2.

Da se problematika «bosansko-hercegovačkog državljanstva» (pitanje 19) isključivo tretira u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine kao i važećim Zakonom o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, i u skladu sa evropskim standardima koja predviđaju isključivo državljanstvo države, a ni u kom slučaju državljanstvo pokrajine, regije, entiteta i slično.

Član 3.

Da se prilikom pripreme metodoloških dokumenata, neophodnih uputstava i obuka popisnog osoblja dozvoli čitanje takozvanih osjetljivih pitanja iz popisnice (pitanja 24, 25 i 26), odnosno pitanja koja se odnose na: Etničko/nacionalno izjašnjenje, Izjašnjenje o vjeroispovijesti i Maternji jezik, te da se ni u kom slučaju ne smije praviti izuzetak nečitanja ponuđenih modaliteta navedenih pitanja.

Član 4.

Da sastav popisnog osoblja i članova komisija kako kantonalnih popisnih komisija tako i popisnih komisija lokalne samouprave, mora biti strogo u skladu sa Zakonom o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, tj. da su sastavljene od legitimnih predstavnika sva tri konstitutivna naroda prema popisu iz 1991. godine. Ovo se posebno odnosi na zloupotrebe i manipulacije prilikom imenovanje Popisnih komisija lokalne samouprave imenovanjem “podobnih” predstavnika određenog naroda, a ne legitimnih predstavnika institucija pojedinog naroda.

Član 5.

Da se u Prijavi kandidata za člana Popisne komisije lokalne samouprave u kriterijima koji se odnose na status u aktivnosti pored organa uprave navedenih u „Proceduri za izbor popisnih organa i osoblja koje će biti angažovano u popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH u 2013. go-

dini“, uvrste i dodatne kategorije, i to:

1. Zaposlenik u nevladinom sektoru na lokalnom nivou;
2. Zaposlenik u nevladinom sektoru iz druge općine u BiH, sve zarad transparentnosti i obezbjeđenja kvalitetne popisne procedure, te da se osigura da predstavnik ima podršku i potporu kulturnih, nacionalnih, vjerskih i drugih institucija pojedinog naroda.

Član 6.

Da se odmah i bezuvjetno uvažavaju zahtjevi bošnjačkih državnih, nacionalnih i kulturnih autoriteta i institucija da se pod pojmom „Bošnjak“ tretira i odrednica „Musliman“, te da se prilikom obrade i objave podataka rezultata popisa navedene odrednice objedine i iskažu kao jedna kategorija, i to „Bošnjak“ u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Član 7.

Da se planirani popis osoba na radu i boravku u inostranstvu, mora izvršiti na način da se na popisnom obrascu pored ostalih pitanja nalaze obavezna pitanja o kojima se te osobe moraju izjasniti:

1. Prijeratna adresa prebivališta u Bosni i Hercegovini (adresa na kojoj je osoba živjela u vrijeme popisa 1991.godine);
2. Popis imovine koju osoba posjeduje na teritoriji Bosne i Hercegovine;
3. Namjera povratka u Bosnu i Hercegovinu;
4. Državljanstvo.

Član 8.

Da se prema Zakonu o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, obezbijedi i osigura od zloupotrebe i neovlaštenog korišćenja jedinstvena baza podataka na nivou Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

Član 9.

Da se prestane sa nepoštivanjem Ustava Bosne i Hercegovine i marginalizacijom bošnjačkog nacionalnog pitanja u procesu Popisa čime se šalje poruka Bošnjacima o skrivenim namjerama legalizacije Genocida i nasilnom mijenjanju demografske slike Bosne i Hercegovine.

Član 10.

Da se ovi zahtjevi odmah i bezuvjetno shvate savjesno i odgovorno, jer savjesni i odgovorni Bošnjaci neće dopustiti da im se šutke ubija budućnost njihove djece, te da svojim neznanjem ili skrivenim namjerama onemogućite Bošnjačkim institucijama slanje pozitivne poruke i poziva Bošnjacima da se na predstojećem popisu odazovu.

Uz Proglas Svjetskog bošnjačkog kongresa povodom općeg popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini planiranog za jesen ove godine

UBosni i Hercegovini je, još od vremena zadnjih godina osmanske vladavine pa do naših dana, provedeno više popisa stanovnika. Karakteristika svih tih popisa bila je u tome da su oni rađeni na temelju različitih i u biti nepouzdanih metoda i načina popisivanja koji u principu, a kako se pokazalo i u rezultatu, nisu nikada mogli dati precizan i jasan podatak o broju i vjerskoj i nacionalnoj distribuciji njenog stanovništva. Neki od tih popisa rađeni su bez uopće takvih kategorija, neki metodom procjene od oka i prema izvještajima pouzdanih poznavalaca terena, u pravilu svećenika, a neki na temelju popisa i izvještaja institucija koje su imale kakve takve podatke o pripadnicima religioznih zajednica, a neki i pod uvjetima falsificiranih identifikacija, dok su osmanski popisi, koji su vršeni nakon uvođenja redovne vojske i u svrhu lakše regrutacije, imali za muslimane tu mahanu da su se mnogi Bošnjaci, osobito nakon ustanka Bošnjaka 1832. godine, nerado izlagali mogućnosti da odu služiti osam godina vojnog roka za državu koja ih je, kako su oni s pravom smatrali, izdala. Osnovno je da su sve te metode kojima je vršen popis ili procjena broja stanovnika Bosne i tada u najvećoj mjeri falsificirale njihov broj i to pogotovo jer još nije došlo do masovnog egzodusa Bošnjaka na teritorije Osmanske carevine, pa sve do današnjih dana sigurno najbrojnijeg bosanskohercegovačkog stanovništva tj. stanovništva bošnjačke

nacionalnosti i u najvećem broju pripadnika islamske vjeroispovijesti. Tvrdnja da popis stanovnika po vjeri u Bosni nije mogao dati tačne podatke o vjerskoj strukturi temelji se na poznatoj činjenici da islam ne poznaje crkvenu organizaciju i strukturu i da su podaci o pripadnicima islamske vjeroispovijesti svagda dobivani metodama pogađanja ili prijekog procjenjivanja na temelju približnih brojeva, ili izjava ljudi koji su za popisivače bili pouzdani, dakle bez ikakve dokumentacije i osnove u knjigama rođenih ili na drugi način verificiranih pripadnika islamske vjere. Uostalom, poznata je činjenica da su u to vrijeme, a radi se o drugoj polovini XIX vijeka, srpski komite, ustanici i pljačkaši pograničnih slučajeva koji su u te krajeve upadali sa teritorija Austro-Ugarske, Srbije i Crne Gore ponajprije palili sve vrste dokumenata kako o broju tako i o imovini Bošnjaka, jer je to bio dio strategije izazivanja intervencije kršćanskih zemalja u Bosni i pripreme za zahtjeve da se Bošnjacima oduzme zemlja. Drugi bitni faktor falsificiranja popisnih podataka, do kojeg se dolazilo kasnijih godina, bila je činjenica da muslimanima nije priznavan status nacije i da su oni na razne načine natjeravani da se milom ili silom, tj. zbog nedostatka adekvatne identifikacije ili pod pritiskom drugih vrsta prijetnji, izjašnjavaju neistinito tj. kao pripadnici drugih nacija ili nenacionalnih grupacija, tj. kao vjerska grupa, kao nacionalno neopredijeljeni ljudi, kao Jugoslaveni, kao Srbi ili Hrvati, čak i

Slovinci ili Tunguzi, kako je to u nekoliko slučajeva, svakako protestnih, bivalo zabilježeno, ili kao etnička skupina, dakle u historijskom smislu nesazrela ljudska grupa i tek na kraju stogodišnjih maltretiranja kao muslimani u nacionalnom smislu. Sve je to bilo u službi otvorene i slabo prikrivene konstatno vođene akcije negacije njihovog postojanja uopće.

Kad je prvi put bio nešto normalnije proveden popis stanovnika u Bosni i Hercegovini, a to je bio popis obavljen 1971., a pogotovo onaj iz 1991. godine, pokazalo se da su Bošnjaci (tada Muslimani) daleko najbrojniji njen narod. Otkriće te činjenice bilo je šok za sve one koji su bez ikakva osnova, bez uvida u realno stanje stvari i u cijelu historiju popisnih nasilja i bez namjere da popis pokaže istinu o odnosima u broju stanovnika određenih nacionalnosti, tvrdili i proizvodili takve popise koji su od 1910. godine do tada imali jedini zadatak da dokažu kako Bošnjaci uopće ne postoje na teritoriji naše zemlje jer ih nije bilo na popisnim listovima, ali i da oni ni kao muslimani nisu najbrojnija skupina u zemlji, te je taj popis izazvao cijeli niz jako agresivnih reakcija i negacija sa raznih strana i posebno iz Srbije. Stogodišnjim tvrdnjama da su Srbi najbrojniji stanovnici Bosne i Hercegovine podržavana je ona čuvena floskula o tome da u Bosni i Hercegovini žive samo dva naroda, a to su Srbi i Hrvati, od kojih su Srbi i historijski i imovinski i brojem najbitniji i da pored njih postoji i jedna grupa stanovnika islamske vjere koja nema nacionalni i historijski identitet, nego predstavlja ostatak nasilno stvorene tuđe vladavine. Ta skupina se sastoji od bivših Srba i Hrvata (pravoslavni i katolika) koji su bili prisiljeni preći na islam i koji su, kako se govorilo, izdali vjeru svojih pradjedova zbog čega trebaju biti kažnjeni i silom ili milom vraćeni u staru vjeru ili protjerani u Aziju (Tursku). Ova laž je važila kao objašnjenje očite činjenice da u Bosni i Hercegovini živi najveći broj muslimana, tj.

Bošnjaka, a da u vrijeme kada su Bošnjani prihvatili novi historijski kod i uvjete života u novoj općoj civilizacijsko-kulturnoj i duhovnoj situaciji koja je nastala dolaskom jedne velike, moćne svjetske carevine koja je sa sobom nosila orijentalno-islamsku i levantinsku i bliskoistočnu civilizaciju i kulturu, dakle ono što je bilo izraz mjesta gdje je uopće i nastala ljudska kultura i civilizacija, kada su mnogi od njih prihvatili i tu civilizaciju i novu vjeru, nije u tadašnjoj Bosni bilo ni Srba ni Hrvata kao naroda, kao i da ih ni jedan relevantan historijski dokument nije registrirao kao takve, nego su u veoma precizni datim popisnim defterima osmanskih popisivača prikazani većinski krstjani (pripadnici Crkve bosanske ili bosanske vjere), jedan broj pravoslavni i katolički Bošnjani i veći broj etničkih Vlaha (Ivlasi), te Dubrovčana koji su uvijek bilježeni kao posebni narod i drugih stanovnika, među kojima i poneki Croata, ali samo kao putnici ili kao stanovnici trgovačkih emporija kojih je bilo po Bosni, ali koji nisu prihvatili islam iz jednostavnog razloga što ih niko nije na to ni tjerao ni pridobijao za prelazak na islam, niti im je na bilo koji drugi način onemogućavao da ostanu u onoj vjeri u kojoj su i ranije bili, a što im je bilo garantirano karakterom islamskog poimanja prava i sloboda svih ljudi definiranom još u prvom islamskom Ustavu (Medinski Ustav) kojeg je formulirao sam Božiji poslanik Muhamed s.a.v.s. i Adhnamom sultana Mehmeda el-Fatiha, kao izrazom tog shvaćanja u praksi vladara Osmanskog carstva

(„U vjeri nema prisile“ i „Sve vjere knjige su ravnopravne u našem carstvu“). Šok je bio nevjerovatan za sve koji su kao aksiom uzimali tvrdnju kako su Srbi najbrojniji, a da su muslimani i to kao vjerska grupa drugi po broju, mada su u službenom i svakodnevno uobičajenom i gotovo ritualnom nabranju nacionalnih grupacija unutar stanovništva Bosne i Hercegovine muslimani uvijek bili uzimani kao treći, tj. kao problematični i

najmanje bitan i važan narod, bez obzira na činjenicu da su bili najbrojniji i da su bili jedini konstitutivni narod za opstojanje države Bosne i Hercegovine, tj. da su bili najbolji i najproduktivniji stvaraoci onog što se moglo nazvati duhom Bosne i aromom njene specifičnosti kao prostora maksimalne i svestrane tolerancije i slobodnog načina života svake ljudske zajednice. Naime, da nije bilo tih ljudi koji su čuvali i ime i smisao svoje domovine, agresivni novovjekovni nacionalni pokreti Srba i Hrvata davno bi likvidirali državu i zemlju Bosnu kao geografsku, političku i historijsku činjenicu i kao specifičnu multikulturnu ljudsku zajednicu, a likvidacija muslimana na temelju pravila suspicioznost bila je odavno provedena na svim teritorijama sa kojih je bila protjerana osmanska vlast, na kojima nije ostalo ni znakova postojanja muslimanskog stanovništva koje je tamo postojalo više stoljeća. Razlog je u tome što im je i na taj način stalno odrican historijski, kulturni, politički i nacionalni identitet i relevancija. Međutim, kada su detaljniji uvidi u rezultate i strukturu pojedinih popisnih kategorija pokazali da, ne samo da su tadašnji Muslimani bili najbrojniji, a kako su Albanci uvijek i samo bivali Albanci i nisu se izjašnjavali kao Muslimani u nacionalnom smislu, to se pod nominacijom muslimana nije pojavljivala nikakva druga grupa stanovnika do onih čije je pravo historijsko i nacionalno ime bilo Bošnjaci, a uz to su detaljnije analize pokazale da su i kategorije kao što su Jugosloveni ili Ostali bile u najvećem broju sastavljene od onih pripadnika muslimanskog naroda koji su se iz raznih razloga, uglavnom zbog dugogodišnjih psiholoških i realnih pritisaka, plašili izjasniti kao Muslimani, što je broj Muslimana realno dovodilo do nešto iznad polovine ukupnog broja stanovnika Bosne i Hercegovine. Šok je prešao u paniku. Tada su nastale brojne hajke i napadi na muslimane sa apsurdnim tvrdnjama takvih nadrinaučnika kakvi su Darko Tanasković ili Mirosljub Jevtić, kako muslimani uvoze stanovništvo, da se previše množe, jer poštuju šerijat i sl.

i takve su stavove zastupali gotovo svi tzv. srpski demokratski mislioci i političari, pa čak i na međunarodnim skupovima naučnika koji su tada bili uobičajeni u Europi, a služili su uglavnom nekoj vrsti legalizacije takvih stavova prema Bošnjacima. Kao reakcija na novootkrivenu stvarnu demografsku i sociopolitičku situaciju koja je pokazala da su stvarno stanje i realnost nacionalnih odnosa u Bosni i Hercegovina cijeli jedan vijek bili sistematski falsificirani. Bio je to moment koji je mogao biti otkriće i osnova za novi pozitivni razvoj jedne dugo skrivane istine jer sama ta činjenica nije bila izmišljena niti je nosila bilo kakvu opasnost od prevalencije ili majorizacije, toga u muslimanskom ili bošnjačkom mentalitetu i načinu mišljenja uopće nije bilo. Samo, umjesto da dođe do toga taj rezultat je postao signal za sveopću ofanzivu svih vrsta nacionalizama na Muslimane, pogotovo što su političke prilike tada opet bile nešto povoljnije za dalji proces osvještavanja te grupe i njeno konačno identificiranje sa istinskim sadržajem i pravim njihovim historijskim i narodnim imenom koje je glasilo Bošnjaci, jer je za momenat, tj. u času pada komunizma, prestao efekt snažnog nasrtaja srpskog nacionalizma i došlo je do privremenog zastoja u njegovoj akciji prema Bosni i Hercegovini. Ova reakcija srpskog političkog i kulturnog mnijenja na konačno otkrivenu istinu o odnosima stanovnika u Bosni i Hercegovini po slijepom i mržnjom inspiriranom odbijanju i negiranju da se prizna jedna sada već općenito poznata i sudski utvrđena istina, može se usporediti jedino sa slijepom i mržnjom izazvanom reakcijom odbijanja da se prizna istina o genocidu nad Bošnjacima počinjenom u agresiji Srba predvođenom srpskom državom na tu zemlju. Poznato je da je taj nacionalizam, pod firmom borbe protiv Agrokomerca kao izdavača lažnih mjenica, organizirao prvi pravi politički rat i svojevrsan Coup d*Etat u Bosni i Hercegovini još 1987. godine, a u cilju likvidacije cijele jedne generacije bošnjačkih i nekih hrvatskih političara koji su se desetak godina ranije počeli odlučnije

boriti za afirmaciju državnosti Bosne i Hercegovine i dosljednije provođenje politike ravnopravnosti naroda u njoj. Nažalost i zbog apsolutno nepotrebnog politikantstva tadašnjeg bošnjačkog političkog vodstva ovaj korak nije bio učinjen onda kada je trebao biti ostvaren, nego je morao čekati da rat i ogoljenost stvari dovedu do tog stanja da ono što je od početka bilo logično i jedino ispravno, a to je da jedan narod svoje pravo narodno i nacionalno ime, postane stjecajem tužnih okolnosti iznuđeno, a to je bilo ostvareno 1993. godine u jeku borbe protiv agresije na Bošnjačkom Saboru održanom krajem te godine u Sarajevu.

Bošnjački Sabor, kojeg je inicirala i organizirala jedna grupa intelektualaca okupljena oko Alije Isakovića i čije je održavanje ipak podržao i Alija Izetbegović, imao je ustvari dva aspekta. Jedan je bio inicijalni aspekt koji je bio sadržan u namjeri te grupe i imao je u vidu nužnost da se, nakon mnogih lutanja, konačno dovrši proces naše samoidentifikacije i stavi tačka na neizvjesnost oko definicije i identifikacije sadržaja identiteta i imena našeg naroda i da se jasno i definitivno kaže ne samo da on kao jedan od naroda u Bosni i Hercegovini postoji, nego i ko je i kakav je to narod, kako mu je pravo ime, šta ono u stvari znači i šta implicira za taj narod i za njegovu domovinu Bosnu i Hercegovinu. Za neke intelektualce problem je bio u tome što su oni do tada, pa i u vrijeme kada je prvi put bilo moguće inicirati javno raspravljanje o tom do tada tabu pitanju i da se to pitanje, koje je više od osamdeset godina bilo pod embargom, postavi i definitivno riješi i da sve relevantne intelektualne i političke snage bošnjačkog naroda jasno kažu da smo mi narod Bošnjaka i da to na bitan i precizan način određuje ne samo naš narodni i nacionalni identitet nego i identitet naše zemlje koje nema i ne može biti bez tog naroda, a on je ne samo najbrojniji, nego i najtrajnije prisutan u njoj, odbili da prihvate tu soluciju i ostali kod nominacije imena Muslimani i u toj situaciji vodili čak i neku vrstu kampanje protiv tog imena

i čovjeka koji je tu soluciju najdosljednije zastupao. Protiv njega je napisana i jedna opskurna pseudonaučna rasprava u kojoj je kao zadnja riječ nauke branjena teza o nama kao posebnoj unikatnoj historijskoj tvorevini i slučaju da je jedan narod svoj identitet i ime vezao za svoj vjerski identitet, bez obzira na to što je to bilo i historijski netačno i što je, osim toga, impliciralo da smo mi narod bez domovine, jer nas naše narodno ime i vjera i sadržaj identiteta koji iz nje proizlazi ne veže uopće za našu zemlju i historiju, jer mi muslimani možemo biti na svakom mjestu na svijetu, ali samo u Bosni i u vezi sa njom mi možemo biti narod nacija Bošnjaka. Kao čovjek kojemu je od samoga početka, a najjasnije od 1966. godine, od vremena nastanka eseja „Bosanski duh u književnosti šta je to?“ bilo jasno i nedvosmisleno na stajalište o našem bošnjačkom nacionalnom identitetu i imenu i sadržaju našeg identiteta vezanom za našu zemlju i njenu ukupnu tradiciju, bio sam obradovan da su neki ljudi koji su mi tri godine ranije bili protivnici sada stali na moje stajalište. Čak mi je i sam Alija Izetbegović, koji se dugo opirao promjeni imena muslimani i koji mi je jednom prilikom lično kazao da on ne razumije taj nacionalni osjećaj i da je za njega najvažnije da je musliman, telefonirao u Genevu gdje sam se tada nalazio, jer sam od poslanika iz moje stranke bio obaviješten da se u vezi sa pripremanjem Sabora spremaju i neki državnopravni dokumenti i politički potezi od dalekosežnog značenja za nas i našu zemlju, u prvi mah odbijao sam da imam ikakve veze sa tom stvari. Radilo se u stvari o tome da je, prema informacijama koje sam dobio iz pouzdanih izvora, grupa ljudi pod vođstvom Harisa Silajdžića i Atifa Purivatre pripremala tekst Ustava Nezavisne Republike Bosne i Hercegovine koji se bazirao na pretpostavci njene definitivne podjele, da je u tim krugovima smatrano da, ako zapad nije nikako prihvatao stvaranje muslimanske neće se protiviti, kao ni Srbi i Hrvati, stvaranju jedne male bošnjačke države na tlu Bosne i Hercegovine, jer i sam predlaže trojnu podjelu države (Owen-Stoltenbergov

plan o Uniji tri države), na osnovu čega su već uveliko trajale pripreme za takvu šansu i pripremane geografske karte njenih novih granica koje bitno odstupaju od historijskih granica naše zemlje i koje teritorij države Bosne i Hercegovine vraćaju hiljadu i tristo godina unazad u vrijeme kada je ona bila samo na teritorijama Vrhbosne i Usore, kao i da se pripremaju akti o proglašenju Bošnjačkog Sabora za Ustavotvorni Sabor Bosne i Hercegovine i Akt o proglašenju Alije Izetbegovića za njenog prvog Predsjednika. Aliji Izetbegoviću sam nakon toga telefonirao i jasno rekao da ne želim imati bilo kakvu vezu sa tim idiotarijama nedosraslih, neodgovornih i nezrelih ljudi koji ne samo da krčme živote naših ljudi nego i njihovu zemlju dok ih istovremeno nagovaraju da se bore za jedinstvenu i nedjeljivu Bosnu i Hercegovinu, a iza njihovih leđa pripremaju prihvatanje njenog definitivnog nestanka. Na to sam od Alije Izetbegovića dobio ponovljena uvjerenja da se tako nešto ne planira i da će se Bošnjački Sabor baviti samo problemom našeg nacionalnog identiteta i imena našeg naroda i ništa više i da taj Sabor, kako je on uvjeren, bez mene ne bi imao vjerodostojnost obzirom na cijelu historiju moje borbe za bošnjaštvo i ponašanje drugih. Na to sam ja pristao da dođem na Sabor, uz uvjet da se prije Sabora sastanemo u njegovom uredu i definitivno odredimo sadržaj i tok Sabora, što smo i učinili. Na toj sjednici su bili prisutni Alija Izetbegović, Edah Bećirbegović, Mustafa Cerić, Enes Duraković i Muhamed Filipović i tada je definitivno dogovoreno da se Sabor bavi samo i jedino pitanjem našeg nacionalnog identiteta i imena i da on treba biti mobilizatorski u borbi za našu zemlju i slobodu našeg naroda, da će opći referat na Saboru podnijeti Alija Isaković u ime formalnog sazivača Sabora (K.D. B. „Preporod“), a da ću ja podnijeti referat o sadržaju nacionalnog identiteta i imenu Bošnjaka te da ću napisati Deklaraciju o proglašenju našeg nacionalnog imena. Odistase sve odigralo kako je bilo i dogovoreno, ali se pokazalo da neki ljudi ipak nisu odustali

do svojih namjera o stvaranju posebne muslimanske i sada bošnjačke državice, a da su takve namjere bile uznapredovale pokazuju jasno dvije stvari. Prva je poziv svim Muslimanima poslanicima Narodne Skupštine Bosne i Hercegovine da dođu na izvanredno zasjedanje Narodne Skupštine u takvom reducirnaom sastavu i rasprava na tom zasjedanju o stvaranju naše državice na tlu Bosne i Hercegovine. Karakteristično je da ja nisam bio pozvan na to zasjedanje iako sam bio u Sarajevu i bio poslanik i šef kluba udružene opozicije nego sam sasvim slučajno saznao za taj skup održavan u najdubljem kraju garaže hotela Holiday Inn, kao i kasnije postupanje onih koji su odlučivali o svemu što se ticalo našeg naroda, a to je njihova neovlaštena odluka da ne objave sve dokumente Sabora, a posebno da sakriju od javnosti i moj referat o našem identitetu i Deklaraciju o nacionalnom identitetu i imenu naroda Bošnjaka, što govori da su neke snage ipak smatrale da usvajanje svih tih dokumenata ima taktičku a ne stratešku snagu i značenje. Da je to tako jasno pokazuje i današnje ponašanje nekih bošnjačkih političara i njihovih saveznika i poslušnika u intelektualnim krugovima ovisnim o njima.

Prvi simptom koji je ukazivao na taktički značaj odluke o usvajanju bošnjačkog identiteta od strane stranke SDA bila je izjava samog Alije Izetbegovića o tome da bi možda za nas moglo biti bolje da razmislimo da promijenimo svoje ime u Bosanci kako bi se, navodno, otvorili prema drugim stanovnicima Bosne i Hercegovine i omogućili im da lakše prihvate zajedničku državu. Tu izjavu je Izetbegović dao nešto prije svoje prerane smrti i ona je imala i značenje neke vrste njegovog političkog testamenta. Izetbegović je tim uvijenim načinom u stvari priznao poraz svoje politike, ali je za taj poraz pokušao na neki način okriviti ne tu politiku nego ime Bošnjaci koje smo mi teškom mukom osvojili i kojim smo konačno uobličili svoj historijski, nacionalni, duhovni, kulturni i politički identitet. Ova izjava, osim toga, onima koji

su bolje poznavali način mišljenja i uvjerenja Izetbegovića, govorila je i potvrđivala raniju konstataciju i uvid da on nije uopće imao nacionalnog uvjerenja i da je za njega sav sadržaj političkog uvjerenja proizlazio iz njegovog vjerskog islamskog uvjerenja, zbog čega je on pokazao tako značajnu relaksiranost kad su bile u pitanju odluke o teritorijama i uopće o teritorijalnom jedinstvu i nedjeljivosti naše zemlje, što je oduvijek bio aksiom našeg bošnjačkog političkog mišljenja. U više navrata je i meni govorio kako bi možda bilo najbolje da svako od nas, misleći pri tome na Srbe, Hrvate i Muslimane, uzme svoj dio i da se tako jednom za svagda riješi bosansko pitanje. Na primjedbu da to znači da Bosne više i stvarno, i da ja neznam šta to znači svako od nas, da li to znači svaki Bošnjak ili je to neko skupno ime a tada o tome šta je naše odlučuju ljudi kao on i njemu slični koji o Bosni gotovo ništa ni ne znaju, kao i da on nema pravo da daje bilo kome i najmanji dio naše zajedničke zemlje koja ne pripada samo našoj generaciji nego svim našim djedovima koji su je zalili svojom krvlju i obranili sve do sada. Ako nje u ovom momentu zbog pobune stvarno i nema, da li to znači da je sila glavni kriterij i arbitar o sudbini zemalja i naroda. Ako on kaže da mi silom ništa ne možemo Srbe i Hrvate prisiliti da žive sa nama u zajedničkoj državi, zar ovo što oni rade nije sila, pa kako to onda njima dopušta a sebi oduzima pravo sile, a njegova sila je legitimna i legalna a njihova kriminalna i negelitimna. On je pravnik pa bi trebalo da zna da bismo i mi slaganjem sa takvim načinom stvaranja država postali sudionici zločina nad našom zemljom i državom koja postoji više od hiljadu godina. Na stranu što je on sasvim pobrkao smisao i značenje teritorijalnog imena Bosanac, koje samim prebivanjem na teritoriji naše zemlje pripada svim stanovnicima Bosne i Hercegovine, bez obzira na njihovu nacionalnost, sa nacionalnim i narodnim imenom našeg naroda koje je uvijek bilo Bošnjaci. Ako su te dileme i imale nekog smisla u vrijeme rata, one su nakon njega i nakon silnih žrtava koje je dao naš narod

besmislene i apsurdne i govore o konačnoj antidržavnoj i antibosanskoj i antibošnjačkoj prirodi mišljenja njihovih nosilaca. Zar je nakon svega što je naš narod dao i pretrpio, nakon Srebrenice i drugih mjesta genocida uopće moguće da neko još misli na način koji u konačnici implicira podjelu i rasulo teritorije naše domovine, a time i bitne promjene u samoj strukturi i uvjetima opstanka naše države. Nažalost u svijetu korumpirane politike i korupcije kao načina mišljenja, kada svaki neodučeni političar ili naučnik od tri večernje akademije, smatra da ima pravo da govori o tako složenim i važnim pitanjima moguće je sve pa i nešto tako.

Sve ovo ima svoje značenje i u situaciji koja je stvorena povodom predstojećeg popisa stanovništva Bosne i Hercegovine. Poznato je da je od vremena intenzivnog fizičkog istrebljivanja bošnjačkog stanovništva i njihovog planiranog masovnog iseljavanja iz Bosne i Hercegovine u režiji tvoraca Daytonskog mira, prošlo osamnaest godina. Pa iako je od tog vremena nestalo najmanje 600.000 Bošnjaka koji su bili što pobijeni a što raseljeni po svijetu, postoji kod određenih ljudi, koji misle na jednak način kao i oni koji su ranijih desetljeća nastojali svim snagama i metodama smanjivati broj Bošnjaka, da bi Bošnjaci mogli opet, kao neki feniks izniknuti iz zemlje i da bi se moglo pokazati kako su opet magičnim putem, valjda zbog šerijata i držanja više žena i sličnim kriminaliziranim metodama porasta nataliteta, postali najbrojnija ljudska skupina na tlu Bosne i Hercegovine. Zbog toga je planiran takav popis koji neće dati istinsku sliku o njima. Prvo, neće biti popisani svi oni koji su silom istjerani iz svoje zemlje i koji se ne mogu smatrati ni emigracijom ni bilo kakvim načinom humano raseljenih lica i koji zbog toga, opet kao i ranije, stoje pred jedinom alternativom da u identifikacionom smislu ostanu ili ništa ili da prihvataju, pod pritiskom egzistencijalnih problema, identifikaciju svog sadašnjeg boravišta i tako ostanu izvan broja svog naroda. Uz obimno

istrebljivanje Bošnjaka i dosta obiman uvoz Srba iz Hrvatske, trebalo bi da nakon stotina godina konačno neko drugi osim Bošnjaka postane najbrojnija narodna skupina u ovoj zemlji. Pa iako postoji i takvo osiguranje protiv bošnjačke premoći, ovom popisu su dodate i neke nove invencije popisivačkog zlog genija prevare i to na način da je odnos prema Bošnjacima kao nacionalnoj identifikacionoj odrednici doveden u pitanje na način koji nije originalan, jer je kopija starih metoda smanjenja njihovog broja, a to je da im se ponude prividno bolje i današnjim uvjetima adekvatnije i za rješavanje ukupnog bosanskog pitanja produktivnije identifikacije koje će kao rezultat imati samo činjenicu da će broj Bošnjaka u njihovoj jedinosti biti opet manji nego što to uistinu jeste, a da takve identifikacije, ako bi bile prihvaćene od većeg broja Bošnjaka, neće i ne mogu nikako imati nikakvog pozitivnog utjecaja na sadašnje stanje u Bosni i Hercegovini niti voditi ka obnovi njenog jedinstva. Dakle, nesumnjivo je ne samo da se radi o jednoj vrsti obmane nego i o unošenju jednog nelegalnog političkog cilja u metodu i načinu popisa stanovnika. Zbog toga su takva rješenja morala biti odbijena u osnovi, a što nisu, treba za to pitati naše predstavnike u državnim institucijama. Naprotiv, ove alternative namijenjene jedino Bošnjacima smišljene su upravo zato da bi se definitivno i ovim popisom ponovno dokazalo da Bošnjaci nisu dominantan narod u svojoj domovini i da se problem unutarnjih odnosa u Bosni i Hercegovini ne može rješavati nikako drugačije nego njenom definitivnom podjelom, može biti u početku skrivenom i prikrivenom raznim apsolutno nerelevantnim razlozima, a potom i otvorenom i tako definitivnom. Zašto je to tako i zbog čega se takve prividne pozitivne alternative ne mogu i ne smiju nikako prihvatiti, ma ko da ih predlaže i ma ko da je njihov advokat. Stav, da se ne smije prihvatiti mišljenje najednapi i naglo nastalog velikog broja navodnih uglednih političara i intelektualaca bošnjačkog porijekla, a pomnije poznavanje naših prilika ukazuje na to da se radi

uvijek o istim ljudima koji su u službi antibošnjačkih interesa pokrivenih raznim demokratskim i sličnim floskulama, koji se u zadnje vrijeme u vezi sa ovim pitanjem kao po nekom programu i diktatu javljaju u medijima svojim preporukama o izboru imena Bosanac i Bosanac i Hercegovac kao našeg nacionalnog imena i sl, čak je i jedna navodna intelektualna asocijacija organizirala skup sa tim ciljem, sa argumentom da bi to bila opcija koja bi odgovarala nacionalnom identificiranju, a ne entičkom, kako oni bez ikakvog historijskog i teorijskog uporišta i apsolutno netačno kvalificiraju Bošnjaštvo i da bi naše optiranje za Bosanstvo pružalo otvorena vrata i Srbima i Hrvatima, kao i ostalima nacionalnim i etničkim grupama, da prihvate tu opciju i da se tako problem nacionalnih odnosa jednom za svagda skine sa dnevnog reda bosanske politike, te da se mora ostati kod jedinog našeg narodnog i ujedno nacionalnog imena Bošnjaci, mora postati aksiom mišljenja i ponašanja svih Bošnjaka koji imaju nacionalnu svijest, koji poštuju brojne žrtve naših predaka i naše generacije u borbi sa to ime, a koji su dobro znali da mi kao narod od svog postanka do sada, nismo imali i nemamo nikakvog rezervnog niti paralelnog imena, nego da nam je ime Bošnjani i Bošnjaci bilo jedino historijsko, narodno i nacionalno ime, a da su nam sva druga imena i nazivi bili silom nametnuti i da smo mi u tom smislu unikatni narod u ovoj zemlji i da je naša zemlja upravo po toj našoj osobini ostala unikatna i jedinstvena zemlja na ovim prostorima. Druga važna okolnost je da su se naši zemljaci pravoslavne i katoličke vjere odvojili do svog originalnog imena Bošnjaci i optirali za srpsko i hrvatasko nacionalno opredjeljenje i ime i da nisu nikada nakon toga pokazali bilo kakvu intenciju da od tog stava imalo odstupe. Zbog toga je iluzija da je moguće stvarati nekakav jedinstveni bosanski narod i naciju u vremenu kada su procesi separacije toliko uznapredovali. S druge strane, stvar i jeste u tome i naša historijska specifičnost i unikatnost i sastoji se u tome što smo mi dokaz da su moguće i

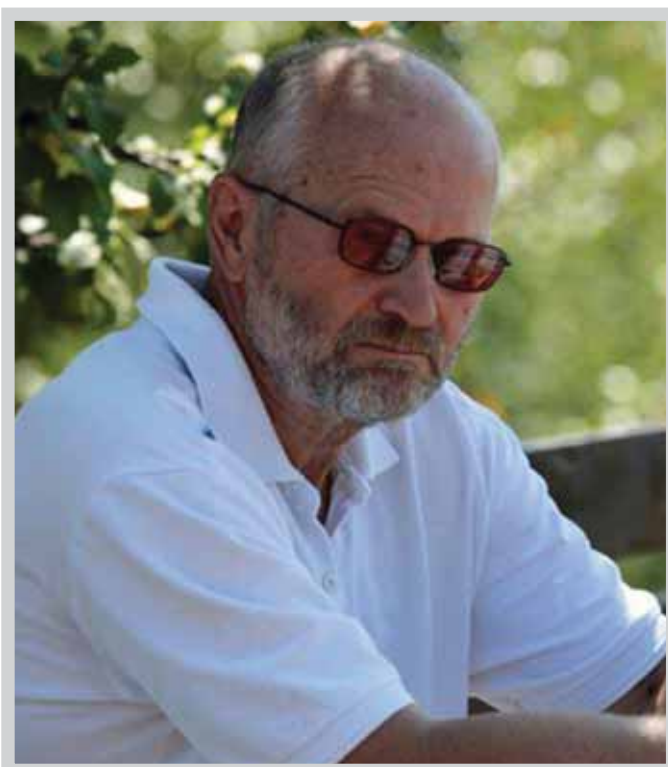
to još veoma plodne zemlje i države u kojima zajedno i u jedinstvenoj državi žive pripadnici različitih naroda. Zastupnici ovih apsurdnih i nenaučnih formalnih teorija morali bi znati da je čak i veoma razvijenim narodima trebalo više vijekova da iz raznih etničkih supstrata nastane jedan narod i nacija, pa su tako Francuzi nastali od onih koji su govorili francuski i živjeli na prostoru Il de France, onih koji su govorili provansalski i živjeli u Provanaci, ili onih koji su govorili bretonski i živjeli u Bretanji, ili pak onih koji su živjeli u Alzasu i govorili alzaški, i da je u svrhu stvaranja jedinstvene francuske nacije bila izvedena Bartolomejska noć i istrebljenje protestanata i jansenista, da je uveden strogi centralizam i ukinuta svaka pokrajinska strukutra vlasti i uopće lokalnih autoriteta i da je školovanjem nametnut francuski jezik, a kao zajednički jezik, da je u tu svrhu Kardinal Richelier stvorio Academie France kao instituciju koja će stvarati francuski jezik kao opći jezik u državi i da je za sve to bilo nužno tri stotine godina prosvjećenog apsolutizma, pa da nastane jedna francuska nacija u kojoj i danas postoje određeni regionalizmi. Koliko je samo Srbima trebalo da Cincare, Vlahe i neke druge etničke zajednice integriraju u srpstvo, pa još uvijek taj proces nije potpuno završen. Isto se može reći za borbu Hrvata za ujedinjavanje tokom XIX vijeka kada su se borili protiv talijanaštva i dubrovačkog separatizma kao što se danas bore protiv istrijskog lokalizma. Ali, kako je kod nas i u našim uvjetima, nakon sveopće korupcije cjelokupnog života koja se razvila nakon rata, bilo moguće čak i samoproglašenje postati naučnik, stručnjak pa i profesor i čak akademik i navodni vrhunski autoritet, jer se taj status dobiva putem politike i samokorupcije koja podržava određena mišljenja i ljude, to nije čudo što se neznanje i amaterizam, ali i zla namjera, javljaju kao osnova izmišljanja takvih rješenja, vraćanja unazad i nuđenja davno već viđenih i riješenih pitanja i odgovora i pronalaska davno otkrivenih u narodu oduvijek prisutnih i masovno prihvaćenih i silnim žrtvama

potvrđenih odbacivanja lažnih solucija o našem nacionalnom identitetu.

Naravno ne bi trebalo mnogo da se zabrinjavamo zbog nedavno otkrivenih „epohalnih mišljenja“ raznih ad hoc naučnika, ali se moramo duboko zabrinuti nad činjenicom da ni jedna relevantna politička stranka i stručna institucija, koje stoje pod okriljem tih stranaka i uopće vladajućih snaga, nije na jasan i nedvosmislen način oglasila svoj stav o tom pitanju. Kako su stranke uvijek bile oportunistički nastrojene, a to znači da su kalkulirale šta im donosi i eventualno uzima neko rješenje i neki jasan stav, od kojeg nakon toga neće moći biti odstupanja, kao što je to bilo u slučaju sa pojedinim bošnjačkim političkim liderima koji su nakon kraha svoje politike predlagali našem narodu vraćanje na neodređeni i time ujedno i **eo ipso** podređeni status Bosanaca, mi moramo jasno reći da očekujemo od svih političkih stranaka za koje glasaju Bošnjaci da se o ovom pitanju odmah i bez spekulacija jasno i definitivno izjasne i da kažu narodu šta i kako treba da postupi u interesu svog opstanka i opstanka svoje države. Samo narod koji ne sumnja u sebe, a za to Bošnjaci nemaju nikakva razloga, jer su položili najteže ispite i postupali uvijek ispravno i u interesu Bosne i Hercegovne i svih njenih naroda, a to su činili svagda kada su jasno i nedvosmisleno ostajali kod svog bošnjačkog identiteta i svog jasnog odnosa prema jedinstvu i nedjeljivosti svoje domovine Bosne i Hercegovine. Bošnjačka javnost će budno pratiti ponašanje i stavove političkih stranaka, jer je svjesna da joj te stranke duguju mnogo više nego što su im dale i da ta javnost, Bošnjaci kao narod i nacija, tj. kao historijski nosilac političke ideje o državi Bosni i Hercegovini, ima pravo da ne samo sudi o vrijednosti stavova nego i da presuđuje svima koji tvrde da rade u njegovom interesu i kojima on svojim glasovima daje mandat za vođenje politike i vladavinu u zemlji.

LEKSIKA BOSANSKOG JEZIKA

Nauka je dosad sa različitih istraživačkih i problemskih aspekata pokazala i dokazala da postoji tijesna veza i međuzavisnost etničko-nacionalnoga identiteta sa jezičkim identitetom. Zapravo, ona je pokazala da je jezički identitet neposredan odraz svih onih kretanja i razvoja koji u sebe uključuju poznatu složenost formiranja etnosa kroz historiju i njegovoga transformiranja najprije u narod, a potom i u savremenu naciju. Postoje, međutim, u prošlosti naših etničko-nacionalnih i jezičkih zajednica procesi koji kroz duže vremenske periode odražavaju svu složenost ovih međuođnosa i međuođjetovanosti, koja nažalost rezultira međusobnim nerazumijevanjima, nepoznavanjima, pa čak i negiranjima i stalnim dušebrižničkim asimilacijama. Upravo takvi unutarnji odnosi među našim etnosima i nacionalnim grupacijama dešavali su se u nedavnoj prošlosti, a njih je, takve nedorečene i neizgrađene, obilježavalo jedno relativno dugo vrijeme postojanja i funkcioniranja srpskohrvatskog jezika kao zajedničkog jezika četiri naroda; Srba, Hrvata, Bošnjaka i Crnogoraca. Konceptcija toga zajedničkog jezika historijski je odigrala svoju ulogu, ali je vremenom, u sklopu

složenih procesa, ne samo političkih, ali i političkih, preživjela svoje i sve više postajala smetnja slobodnom kulturnom razvoju na balkanskom tlu, pri čemu se misli prije svega na one slobode koje su u suštini ne samo nacionalnoga karaktera već i uopće slobode

prava na istinu, svoju prošlost, na sve ono što svaki kulturni, civilizirani evropski narod čini narodom. Općepoznato je da su ovdašnji najnoviji procesi doveli do kristaliziranja i međusobnih jezičkih odnosa, tako da je u zadnjih deset ili dvadeset godina na snagu stupila drukčija jezička koncepcija, koju oni koji jeziku ne pristupaju prije svega kao naučnom i historijskom fenomenu nerijetko nazivaju i nacionalističkom, što je vrlo površna i neodgovorna etikacija lišena dubljeg ulaska u smisao složenih procesa kulturne i jezičke emancipacije na ovim prostorima. Upravo na južnoslavenskom tlu, u slavenskom svijetu jezički inače najstroženijem, a u vezi sa širim procesima najnovije historije toga prostora, završena je, već od ranije začeta, dobrim dijelom u stvari šira slavenska, pa i evropska, koncepcija jezika koja se ogleda u formuli *jedan narod=jedan jezik*, što znači koncepcija identificiranja savremene nacije sa vlastitim jezikom i sa pravom na vlastiti naziv toga jezika. U tom smislu naučno su prevaziđeni sporovi oko “postojanja” odnosno “nepostojanja” i nominacije naših jezika, pa se u našem slučaju normalno i neometano može govoriti o zasebnim nacionalnim jezicima, *srpskom, hrvatskom, bosanskom i crnogorskom jeziku*, naravno, uz prihvatanje svega onoga što je tim jezicima zajedničko i bez osporavanja naše zajedničke šire dijalekatske baze, pa dobrim dijelom i vrlo bliske pisane književnojezičke i šire komunikativne govorne tradicije.

U spomenutoj savremenoj koncepciji jezika na bivšem jugoslavenskom prostoru bosanski jezik zauzima posebno mjesto, s tim što je naučno riješeno i prevaziđeno pitanje njegovog naziva. Ono je u stvari bilo isforsirano pitanje, usmjereno dobrim dijelom na neuspjele pokušaje negiranja historijski čvrsto utemeljenog i jedinog prihvatljivog naziva *bosanski jezik* i njegovog nametnutog miješanja sa tobožnjim “adekvatnijim” nazivom “bošnjački jezik”, konstruiranim po principu formalnoga ujednačavanja naziva tipa Srbi = srpski jezik, Hrvati = hrvatski jezik, Crnogorci = crnogorski jezik, bez pravoga razumijevanja širega bosanskoga i bošnjačkog nacionalnog bića i bez poznavanja i priznavanja složenosti i slojevitosti jezičke

tradicije i jasnijega definiranja jezičke matice na bosanskohercegovačkom tlu. U tom smislu nećemo se posebno zadržavati na ovakvim i sličnim nesporazumima i ideološkim recidivima naše dalje i bliže prošlosti i držat ćemo se naučnih postignuća u savremenim objašnjavanjima nacionalnog i jezičkoga bića, pri čemu polazimo od općepoznatoga i općepoznatoga prava svih na kulturne i jezičke slobode i od fakta da su svi naši spomenuti jezici zvanično priznati i da im stoga pristupamo kao zasebnim jezicima, nipošto ne tvrdeći da su oni i po svojoj strukturi “zasebni”. Naime, ne radi se o principu *razlika* nego o principu *postojanja* i, zapravo, neprikosnovenoga *prava na to postojanje*, koje prije svega nauka priznaje i podržava i dužna je da to priznava i podržava.

Prijelaz iz XX u XXI vijek, u sklopu širega procesa kulturno-historijskih, nacionalnih i jezičkih identifikacija na južnoslavenskom prostoru, u znaku je preciznijega definiranja historijskih razvojnih temelja užih jezičkih identiteta na Balkanu i u tome smislu formiranja standardnih odnosno književnih jezika, koji su sve do zadnje decenije XX vijeka pripadali širem zajedničkom srpskohrvatskom jezičkom identitetu. Naravno da su vanjske okolnosti, uglavnom nesretne i tragične za ovaj širi prostor, djelovale na ubrzavanje nekih već davno začelih procesa preciznijih jezičkih identifikacija i da u tome smislu jeste riječ o zakonomjernim procesima koji imaju svoju duboku historijsku podlogu i da ih ni u kojem slučaju nije začelo ovo vrijeme, već ih je ovo vrijeme, zapravo, samo ubrzalo i omogućilo da se oni sprovedu do kraja. Radi se u stvari o jednom širem slavenskom standardnojezičkom i nacionalnojezičkom identificiranju, procesu koji je na tome prostoru već davno otpočeo. Naime, kad se slavenski jezički prostor posmatra kao cjelina u novijoj historijskoj projekciji, koja je vidno u znaku nacionalnih pa i ideoloških i političkih okolnosti funkcioniranja jezika, tada ćemo se prisjetiti toga da je današnji standardni i književni bjeloruski jezik nekada nazivan maloruskim jezikom, a da je današnji ruski jezik terminološki bio određivan kao velikoruski jezik. Prisjetit ćemo se također, historijski znatno mlađega u odnosu na

bjeloruski jezik, primjera makedonskog jezika, koji je sve do 1945. godine uglavnom smatran dijalektom bugarskoga jezika, pa je tek Titova Jugoslavija omogućila da taj jezik, koji ima svoje neosporno i duboko historijsko naslijeđe, bude i ozvaničen kao standardni i književni jezik makedonskog naroda, pa i same Makedonije kao ravnopravne jugoslavenske republike. Ta dva primjera govore o tome da se na slavenskom jezičkom prostoru još odranije odvija proces preciznijih nacionalnojezičkih identifikacija i da je upravo krajem XX vijeka taj proces, pošto su postojale duboke historijske pretpostavke za preciznija nacionalnojezička definiranja i identificiranja, ubrzanim tempom dao svoje vidnije rezultate u slučaju „raspada“ srpskohrvatskog jezika. Taj „raspad“ samo je prividno bio raspad jednog jezika, a u stvari radilo se o procesu produbljiivanja priznavanja, objašnjavanja i definiranja zatečenih jezičkih tradicija unutar toga šireg jezika i njihovoga zvaničnog institucionalnoga prihvatanja i lingvističkoga elaboriranja. Dotadašnja „zapadna varijanta“ toga zajedničkog jezika ozvaničena je kao *hrvatski standardni i književni jezik*, „istočna varijanta“ kao *srpski standardni i književni jezik*, a dva njena dotadašnja „standardnojezička izraza“, tj. „bosanskohercegovački standardnojezički izraz“ i „crnogorski standardnojezički izraz“, sa izvjesnim „zakašnjenjem“ u odnosu na bosanskohercegovački, identificiran je kao *crnogorski standardni i književni jezik*. Ma koliko ovakva slika aktuelne ubrzane standardnojezičke evolucije unutar bivšega srpskohrvatskog jezika izgledala uprošćena, ona i ovakva kakva je ovdje data oslikava, zapravo, završetak jednog historijskog procesa koji istina jeste kroz svoj razvoj zavisio od vanjskih okolnosti, ali u suštini on nije nikakva vještačka niti ishitrena politički uvjetovana pojava savremenoga doba kao posljedica cijepanja zajedničke države, već se radi o okolnostima cijepanja jedne zajedničke države koje su omogućile završetke širih slavenskih procesa jezičke identifikacije što se poklapa sa nacionalnim identitetom i nacionalnom identifikacijom. Već spomenuti ranije začeti širi slavenski proces preciznijih jezičkih identifikacija, kako vidimo, završio se na Balkanu, a ta njegova završnica ogleda se u zvaničnom priznavanju dvaju „najmlađih“

slavenskih jezika, bosanskog i crnogorskog jezika. Svi ti procesi praktično su došli do kraja u provođenju zakonomjerne i historijski duboko utemeljene jezičke formule koja se ogleda u jednakosti $j e d a n n a r o d = j e d a n j e z i k$. U vezi sa tom širom naučnom podlogom i sociolingvističkom koncepcijom današnjih slavenskih jezika, posebnu poziciju tu imaju upravo 1. *b o s a n s k i j e z i k* i 2. *c r n o g o r s k i j e z i k*. Konačnim „priznavanjem“ ovih dvaju standardnih i književnih jezika, njihovom standardizacijom i sigurnijim naučnim utemeljenjem, zaokružen je spomenuti slavistički proces dosljednoga identificiranja samosvojnosti naroda odnosno nacije sa autentičnošću njenoga jezika, bez čije veze i organskoga spoja ne postoji ni jedno ni drugo, kad je riječ o cjelovitosti kulturnohistorijskoga identiteta, prije svega, naravno, onoga kolektivnoga, a potom i identiteta svakoga savremenog čovjeka u smislu njegovoga nacionalnoga i jezičkoga porijekla i „prava na to porijeklo“, da tako kažemo.

Bosanski jezik danas predstavlja savremeni standardni i književni jezik sa svim svojim neophodnim historijskim i lingvističkim pretpostavkama i utemeljenjem za postojanje jednog jezika. U njegovoj historijskoj podlozi je hiljadugodišnja govorna i pisana tradicija sa centralnoga balkanskoga prostora, sa prostora koji pripada predslavenskom balkanskom jezičkom supstratu (ilirskom, tračkom, arijanskogotskom i dr.), a koji od srednjeg vijeka biva prepoznat kao prostor srednjevjekovne bosanske države, s jedne strane, i kao prostor na kojem duboke korijene ima jedna posebna duhovno-vjerska komponenta oličena u djelovanju i opstojnosti Crkve bosanske, odnosno bosanskih bogumila. Bosna je prostor sa kojega potječu najstariji pisani spomenici na tzv. narodnom jeziku. Nigdje i ni na jednom dijelu prostora (staro)slavenske pismenosti još od ranog srednjeg vijeka govorni jezik nije bio blizak pisanom kakav je slučaj sa bosanskim prostorom, odnosno bosanskim srednjovjekovnim pisanim manirom. Kasnije složene okolnosti pada bosanske države pod Osmansko carstvo otvaraju nove procese kulturnohistorijskih, vjerskih i duhovnih prožimanja, odnosno procese specifičnih interferencija, pri čemu u vremenu od oko

četiri stoljeća te interferencije ostavljaju duboke, zapravo najdublje tragove upravo u jeziku ovoga prostora. Još kasniji procesi predstandardnojezičkih ujednačavanja u austrougarsko doba i aktueliziranje naziva *bosanski jezik* predstavljaju samo historijski nastavak svega onoga što se začinjalo još u predslavensko, „supstratsko“ kulturnohistorijsko i jezičko doba na središnjem dijelu Balkana. Preko vremena postojanja zajedničkoga srpskohrvatskog jezika i dalje se čuva, pa dijelom i razvija (naročito u smislu književnog jezika), i samo bosansko jezičko naslijeđe, mada se ono tako više ne naziva, sve do ovoga našeg već spomenutog vremena, u kojem se desila i spomenuta završnica širega slavenskoga procesa dosljednoga provođenja koncepcije odnosno formule *jedan narod = jedan jezik*, i to ne samo u smislu nominacije jezika, kako se to katkad površno gleda i misli, već i u smislu punoga priznavanja tih jezika, sa svom njihovom zvaničnom i zasebnom lingvističkom odnosno sociolingvističkom elaboracijom.

Bosanski jezik u tom smislu danas posjeduje svu uobičajnu standardnojezičku lingvističku i naučnu „aparaturu“, odnosno to je normirani standardni jezik sa svojom gramatikom, rječnicima i pravopisom. To je u svijetu priznat zvanični jezik koji posjeduje svoj međunarodni lingvistički kod. To je jezik koji je ozvaničen i u samoj Bosni i Hercegovini, kao standardni i književni jezik Bošnjaka i svih onih koji Bosnu i Hercegovinu shvataju i prihvataju kao svoju domovinu i svoj kulturnohistorijski i nacionalni identitet vezuju prije svega za nju. U naučnom pogledu, već dvadesetak godina razvija se posebna znanstvena disciplina *bosnistika*, koja se bavi proučavanjem bosanskog jezika sa svih njegovih lingvističkih, dijahronijskih i sinhronijskih, aspekata, a pri novoosnovanoj Bošnjačkoj akademiji nauka i umjetnosti u toku je osnivanje Odjeljenja za bosanski jezik, gdje će biti koncentrirane i koordinirane sve naučne i normativističke aktivnosti u vezi sa bosanskim jezikom. Već sada bosnistika raspolaže priličnim brojem knjiga i naučnih radova, mada je to još uvijek disciplina u ranoj fazi svoga stasanja i razvoja. Bošnjački i bosanskohercegovački pisci i ovdašnja književnost najbolji su dokaz

kontinuiteta bosanskog jezika, jer se jezički izraz te književnosti naslanja na bogato književnojezičko naslijeđe srednjovjekovne faze razvoja jezika i, posebno, faze osmanskoga doba, pri čemu naročitu i autentičnu jezičku podlogu tome izrazu daje folklorna koine, donedavno isključivo određivana kao novoštokavska folkorna koine, a u novije vrijeme u bosnistici preciznije naznačena i definirana kao *zapadnoštokavska folklorna koine*, pa i kao treći vid te koine, *sandžačka folklorna koine*. U stvari, bosanski jezik predstavlja najvažnije identifikacijsko historijsko naslijeđe bošnjačkog naroda, onoga u Bosni i Hercegovini, kao i onoga njegovoga dijela van Bosne i Hercegovine, u Srbiji i Crnoj Gori, misli se prije svega u Sandžaku, a onda i šire, preko Kosova i Makedonije do Turske, preko Evrope do Amerike, pa onda sve do Australije, svuda tamo gdje su doprli govornici toga jezika, u svojim, uglavnom nesretnim i nedobrovoljnim, pomjeranjima i kretanjima širom savremenog svijeta.

Današnja, u literaturi utemeljena, koncepcija bosanskog jezika, školski rečeno, dijeli se na dva dijela: na standardnojezičku i na naučnu koncepciju toga jezika. Ova prva tiče se definiranja ortoepske i ortografske norme bosanskog jezika, a to definiranje dato je u postojećim izvorima te norme, kako je već rečeno, u Gramatici, rječnicima i Pravopisu. Što se tiče naučne koncepcije bosanskog jezika, ona se prije svega odnosi na definiranje samog šireg historijskog okvira, koji se ogleda u podjeli na pet faza njegovog razvoja (faza srednjovjekovna, faza osmanskoturškoga vremena, austrougarska faza, jugoslovenska faza i bosanska savremena faza, koja je u toku svoga konsolidiranja). Unutar već razrađene naučne koncepcije bosanskog jezika ide i njegova podjela na pet dijalekata: istočnobosanski (ijekavskoščakavski), istočnohercegovački (ijekavskoštakavski), zapadnobosanski (ikavskoščakavski), zapadnohercegovački (ikavskoštakavski) i sandžački dijalekt. Treći važan momenat u naučnoj elaboraciji bosanskog jezika jeste teza o njegove dvije varijante: zapadnoj (bosanskoj) i istočnoj (sandžačkoj), koja se u najnovije vrijeme na leksikografskome materijalu bosanskog jezika pokazuje sve opravdanijom i utemeljenijom. U zadnjih nekoliko godina, kad je riječ o normiranju

bosanskog jezika, radi se na pripremama za izradu *Novoga pravopisa bosanskog jezika* i o vrlo intenzivnoj leksikografskoj obradi, pri čemu je naročito značajna izrada višetomnoga *Rječnika bosanskog jezika* Dževada Jahića, od kojeg je dosad izišlo pet tomova.

Proces normiranja bosanskog jezika, ako ga pratimo historijski, imao je svoju specifičnu krivulju. Naime, bosanski jezik se, kao lingvistička evolucijska tvorevina i kao normirani gramatički sistem, prvi put ne pojavljuje u ovom našem vremenu već je on historijski naslijeđen fenomen koji praktično „izranja“ onda kada tome pogoduju vanjske okolnosti, društvene i političke, a „ponire“ onda kad ga te iste okolnosti potiskuju, guše, odbacuju, negiraju. Uprkos svim tim historijskim mijenama bosanski jezik opstaje kao neoboriv lingvistički fakt, sa jedne strane, i kao jezik bošnjačkog naroda, s druge strane, jezik na koji taj narod ima svoje neprikosnoveno pravo, a to njegovo pravo niko mu ne može uskratiti. Čak mu se to pravo ne može uskratiti ni unutar samoga toga naroda, u čijem jednom nemalom dijelu još uvijek postoje kolebanja oko samoga vlastitog jezika, oko njegovog naziva čak, što je svojevrsan bošnjački apsurd. Ta kolebanja su prije svega rezultat neznanja o sebi, a potom su i refleksi raznih drugih naslijeđenih kompleksa, predrasuda i ograničenosti, kratkovidosti i kulturnog nesnalaženja i političke uskosti, tendencioznosti i manipuliranja vlastitim jezikom, odnosno njegovim negiranjem, što čak čine i tzv. intelektualci, ili, što je još gore, tzv. angažirani intelektualci iz redova samog bošnjačkog naroda, koji na grbači negiranja kulture i jezika vlastitog naroda utemeljuju svoje karijerističke pozicije.

Bosanskom jeziku kroz njegovu hiljadugodišnju historiju radilo se o glavi iz raznih pravaca, na njega se „pucalo“ iz svakojakih busija, podmetalo mu se sve i svašta, jer mnogima njegovo postojanje i njegova neosporna historičnost nisu nimalo odgovarali. A glavni razlog uvijek je bio taj što im zbog mnogo čega nije odgovarala ni Bosna kao autentični kulturni prostor, pa tako ni bosanski jezik, čija je matica u toj istoj Bosni. Taj njen jezik u stvari je i glavni pokazatelj autentičnosti i samosvojnosti toga prostora i te i takve Bosne, kao države i kao

kulturnohistorijske cjeline. Uprkos svim tim vanjskim procesima koji nisu nimalo išli na ruku bosanskom jeziku, on se razvijao neprekinuto u nekoliko svojih pravaca. Smjerovima takvog njegovog razvoja danas se naučno bavi bosnistika, koja na čvrstim temeljima bosanske jezičke građe i naučnih zaključivanja sve više produbljuje naša znanja o tome jeziku. Sa druge strane, teče i rad na normiranju toga jezika, tako da smo, naročito u posljednjih desetak godina, svjedoci sve sigurnijeg uobličavanja norme toga jezika, mada u tom smislu ima još dosta neuradenoga posla i mnogo praznina, nejasnoća i nesporazuma.

Svi ti procesi snažnije su krenuli 1992. godine, u sklopu poznatih događanja na širem balkanskom prostoru, pogotovu vezano za agresiju na Bosnu i Hercegovinu i zločine koji su počinjeni nad bošnjačkim narodom i za pokušaje fizičkog i kulturnoga genocida nad tim narodom. Taj kulturni genocid uvijek je bio u tijesnoj vezi i sa bosanskim jezikom kao jezikom Bošnjaka, tačnije sa pokušajima da se taj jezik negira, srazmjerno bezuspješnim težnjama da se i sam bošnjački narod negira i marginalizira. Na sreću, ni jedan ni drugi vid genocida nisu doveli ni do fizičkog ni do kulturnog uništenja naroda, mada je Bosna i Hercegovina kao državna tvorevina ozbiljno uzdrmana, pa i sam bošnjački narod je sa velikim svojim, političkim i kulturnim problemima ušao u XXI vijek. Bosnistika, kao nauka o bosanskom jeziku, utemeljuje i naučni proces normiranja toga jezika. Dvije predratne knjige o bosanskom jeziku na svojevrsan način najavile su daljnja zbivanja u vezi s tim jezikom. Uoči same agresije na Bosnu i Hercegovinu, godine 1991. objavljene su dvije knjige koje su uopće u našoj ondašnjoj naučnoj produkciji značile veliku novinu; to su knjige *Jezik bosanskih Muslimana* Dževada Jahića i *Bosanski jezik* Senahida Halilovića. Nakon pojave *Rječnika karakteristične leksike u bosanskome jeziku* Alije Isakovića 1993. godine, ubrzo se pojavljuju i prve školske „ratne“ gramatike bosanskog jezika, da bi 1996. godine iz štampe izišao i *Pravopis bosanskoga jezika* Pravopisne komisije od 18 članova koja se potpisala na tekst one verzije pravopisne norme koju je uradio Senahid Halilović. U *Trilogiji o bosanskom jeziku* autora Dževada

Jahića objavljenoj 1999. godine po prvi put je dato cjelovitije naučno utemeljenje historičnosti samoga bosanskog jezika. U normativnom smislu za savremeni bosanski jezik najznačajnija je godina 2000., dakle sami početak XXI vijeka, kad je iz štampe izišla i prva moderna *Gramatika bosanskog jezika*, trojice autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića. Ona se pojavljuje 110 godina nakon štampanja prve *Gramatike bosanskog jezika* iz 1890. godine, koncipirane u duhu Kalajeve politike bosanske nacije kao trokonfesiono tvorevine. Taj naučni događaj iz 2000. godine značio je i definitivni ulazak bosanskog standardnog jezika u društvo ravnopravnih savremenih slavenskih i evropskih standardnih jezika. Dvije godine prije toga, godine 1998., u Bihaću je održan *Simpozij o bosanskome jeziku*, prvi te vrste u historiji ovog jezika, koji po svome značaju i dalekosežnim zaključcima za bošnjački narod i za sam njegov jezik ima svakako neprocjenjivu historijsku vrijednost, kakvu je npr. za srpskohrvatski jezik svojevremeno imao poznati *Bečki književni dogovor* iz 1850. godine. Na tome Simpoziju doneseno je nekoliko vrlo važnih i obavezujućih zaključaka, među kojima je praktično najznačajniji onaj koji se tiče principskog odnosa spram bosanskog jezika, a koji se svodi na zaključnu konstataciju ovog skupa i općeprihvaćeni fakt „da je bosanski jezik standardni jezik koji u zajednici slavenskih jezika stoji naporedo sa srpskim i hrvatskim jezikom“. Na tom skupu jasno su definirani kratkoročni i dugoročni zadaci izrade gramatika, rječnika i pravopisa bosanskog jezika. Time je bosanski jezik u stvari ušao u svoju prvu naučno utemeljeniju, lingvistički i normativistički razrađeniju i organiziranu fazu standardiziranja, koja se praktično uspješno privodi kraju baš u ovo vrijeme, zaključno sa završetkom prve decenije XXI vijeka.

U toj početnoj fazi savremenog normiranja bosanskog jezika počinju izlaziti i prvi, leksikografski moderniji, rječnici bosanskog jezika, od kojih višetomni *Rječnik bosanskog jezika* Dževada Jahića predstavlja dosad najkompleksniji i najširi zahvat u leksičko blago bosanskog jezika koji je ikad urađen. Naime, ma koliko rječnički fond jednog jezika samo relativno ulazi u normu toga jezika i ma koliko se sama leksika, po svojoj živoj,

izrazito dinamičkoj prirodi, suprotstavljala ograničenjima standardnojezičke naravi, ipak je općepoznato da svaki standardni jezik ima svoj rječnik i da se taj rječnik složenom leksikografskom metodologijom opisuje u duhu i same norme jezika kojem taj rječnik pripada. Ali pošto rječnik, za razliku od gramatike, nije konstrukcija, niti predstavlja kategorije i modele već živo tkivo svakog jezika, onda je posve jasno da je on i za sam standardni jezik prvorazredna njegova vrijednost i da svaki jednojezični rječnik predstavlja nezamjenjiv izvor za stjecanje znanja o jeziku i njegovim izražajnim mogućnostima. Upravo zbog toga i u samom bosanskom jeziku odvija se složeni proces njegove leksikografske obrade, prezentiranja pa i normiranja rječničke građe, ne samo u smislu gramatičkog opisa već i u smislu kompleksnoga definiranja značenjskoga bogatstva, sinonimijske izražajnosti, te sintagmatskih i frazeoloških izraza.

Pošto su Bosna i Hum, odnosno Bosna i Hercegovina, matični jezički prostor na kojem su se svi procesi unutar govorne jezičke evolucije odvijali autentično na samome tome prostoru, a ovdašnja pisana tradicija svoje korijene ima u vlastitoj državnosti i vlastitoj duhovnosti ovoga prostora, koji nije nikakav dio nekoga drugoga područja već je vlastita matica, onda je sasvim jasno da je taj prostor kao cjelina matica i samoga bosanskog jezika i njegove duboke historičnosti, o kojem smo doskoro tako malo znali, a o kojem su i dosadašnja znanja još uvijek oskudna. O tome i o svim daljim procesima unutar toga jezika na najbolji način svjedoči upravo njegov rječnički fond. Osnova toga fonda jeste u staroj slavenskoj odnosno južnoslavenskoj leksici, koja je od najranijih vremena po doseljenu Južnih Slavena na Balkan upravo na ovome terenu doživljavala svoj dalji postpraslavenski razvitak. Ovaj prostor je tu donesenu leksiku na svoj način, s jedne strane, konzervirao, a sa druge strane ta leksika je doživljavala jedan specifičan proces adaptacije području na koji se doselila, ali području koje do toga južnoslavenskoga doseljavanja ni u kojem slučaju nije bilo pusto. I upravo to je onaj moment koji bitno određuje odnos doseljeničkoga stanovništva sa starinačkim, pretežno ilirskim, tako da bosanska leksika na najizrazitiji način u

sebi odražava svoj specifičan i aktivan odnos spram balkanskog leksičkog supstrata, prije svega ilirskog, ali ne samo ilirskog. Naime, najnovija istraživanja onomastike bosanskoga jezika, na prostoru od Drine, preko Glasinca sve do gornjega toka Bosne i širega područja Visokog, vrlo ubjedljivo upućuju i na postojanje arijanskogotskog supstrata, dakle ne samo ilirskoga. Ta istraživanja zapravo otkrivaju velike dosadašnje zablude prije svega historijske pa i lingvističke nauke kad je riječ o leksici, tačnije onomastici, samoga bosanskog jezika, odnosno o samoj etimologiji toga važnog jezičkog sloja. Bosanski jezik je, kao ni jedan južnoslavenski jezik, u i svome onomastičkom sloju, sačuvao znatan udio predslavenskoga supstrata, odnosno djelimično sačuvao etnički i jezički kontinuitet na bosanskom prostoru. To definitivno odbacuje kao nenaučne dosadašnje maglovite predstave o viševjekovnome hijatusu na nekim dijelovima bosanskoga prostora, što se posebno odnosi na Glasinac. Leksici bosanskog jezika, dakle, treba pristupiti i sa jednom naučno utemeljenijom sviješću o tome da je to leksika koja u sebi nosi veliku starinu, ne samo slavensku već i balkansku predslavensku.

Na tu i takvu leksiku nadograđuje se vrijeme srednjeg vijeka odnosno srednjovjekovne Bosne kao države, pri čemu taj prostor razvija svoj izraziti jezički manir u vidu nekoliko vrsta pisane aktivnosti; crkvene, administrativne i lapidarne. Srednjovjekovna Bosna je u aktivnim vezama sa susjednim državama, a taj prostor i na najvišem kulturnom nivou toga vremena kontaktira sa okolnim prostorima. Ta okolnost, naravno, rezultira daljim razvojem leksike, čija podloga jeste uvijek govorna, ali čiji se razvoj uveliko tumači i vrlo prisnim kulturnim kontaktima sa okolnim područjima, što znači dobrim dijelom i pisanom komunikacijom na zapadnoj ćirilici, odnosno bosančici. Leksičke balkanske interferencije toga vremena u svojim rezultatima oblikuju neku vrstu trećega sloja, koji se nadodaje na prethodna dva; balkanski predslavenski i doseljenički južnoslavenski.

Općepoznato je da leksika bosanskoga prostora, odnosno leksika samoga bosanskog jezika, u naredna četiri vijeka nakon pada

Bosne biva snažno obogaćena riječima orijentalnoga porijekla, turcizmima odnosno orijentalizmima. Ali je to bogaćenje i do našeg vremena najčešće bilo shvatano površno, bez dubljeg ulaženja u stvarne adstratske procese na prostoru bivšega srpskohrvatskog jezika, jer se ta orijentalna leksika u sklopu koncepcije zajedničkog jezika uglavnom posmatrala više kao kvantitativno, a manje kao *kvalitativno* bogatstvo samoga našeg jezika. Danas se na tu leksiku u samom bosanskom jeziku gleda kao na njenu bitnu *kvalitativnu* odliku, a to znači kao na leksiku koja je već odavno postala domaća. Ta leksika je, naime, još poodavno doživjela adaptacije na više jezičkih nivoea, a uveliko se kao takva proširila i na frazeologiju, odnosno organski je srasla u sintagmatske i frazeološke izraze toga jezika. Orientalizmi u bosanskom jeziku značajan su sloj njegove leksike i frazeologije, te joj oni u kvalitativnom smislu daju i učvršćuju njena autentična i prepoznatljiva svojstva organski razvijenih jezičkih pojava, ali također i u pisanom jeziku, posebno u književnomjetničkom izrazu bosanskog jezika, na ubjedljiv način potvrđenih i afirmiranih. Poseban sloj u toj leksici predstavljaju arabizmi, odnosno riječi iz arapskog jezika vezane za islamsku duhovnost i kulturu, koje su za savremeni bosanski jezik od izuzetnog značaja, a koje danas doživljavaju još neke dodatne procese inoviranja, osavremenjivanja, a u smislu pisanog jezika i islamske terminologije također obogaćivanja i standardnojezičkog stabiziranja. Turcizmi odnosno orijentalizmi bosanskog jezika daleko su najznačajniji neslavenski leksički sloj u tom jeziku i oni praktički pokrivaju sve nivoe upotrebe toga jezika. Svoju posebnu i punu afirmaciju oni imaju u bošnjačkoj usmenoj književnosti, naročito u jeziku sevdalinke i balade, a potom, naravno, i u književnim djelima bošnjačkih pisaca, od osmanskoga doba sve do danas. Kad je riječ o bošnjačkoj materijalnoj i duhovnoj kulturi uopće, o tome koliko govorni bosanski jezik svjedoči o toj kulturi, govorni turcizmi odnosno orijentalizmi upravo su glavna odlika autentičnosti i prepoznatljivosti kako samih dijalekata bosanskog jezika tako i razgovornog jezika, a u mnogome i urbanih dijalekata većih bosanskih centara, ne samo Sarajeva. U ovom smislu kao primjer će najbolje poslužiti dva autentična jezička

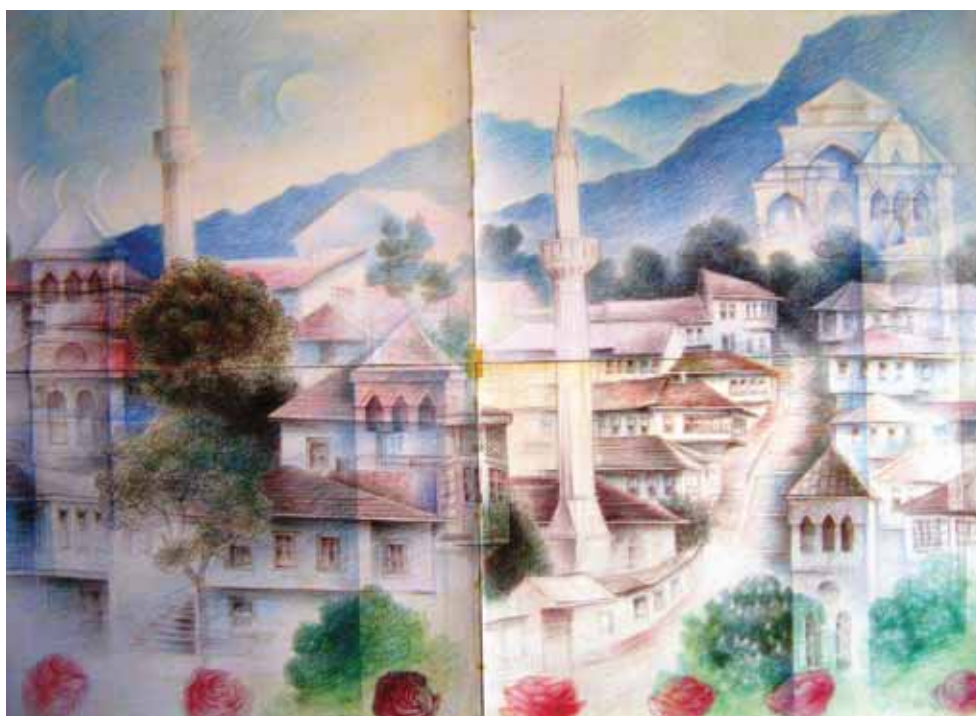
kruga odnosno ambijenta; jedan je onaj koji pripada bosanskoj kuhinji kao elementu materijalne kulture bošnjačkog naroda, gdje se u terminologiji bosanske kuhinje izrazito i sa visokim stupnjem organske simbioze javljaju brojne orijentalne bosanske riječi i frazeološki izrazi i konstrukcije, bez kojih se ta leksika kao cjelina ne može ni zamisliti. Sa druge strane, sevdalinka, kao vrhunska tvorevina bosanske i bošnjačke duhovnosti, također se ne može zamisliti bez toga sloja leksike, koja u njoj nije nikakav kvantitativni zbir turcizama već je to sloj toliko srastao sa okolnim jezičkim tkivom da se on kao „strani“ ni po čemu više i ne prepoznaje.

Austrougarsko doba u Bosni i Hercegovini na svoj način u njen jezik unosi i neke elemente „evropeizacije“, pri čemu opet leksika, i to najizrazitije baš leksika, otkriva nove tendencije i adaptacije, a riječ je o snažnijem širenju germanizama u bosanski jezik. Riječi iz njemačkog jezika šire se u bosanski jezik vjerovatno većim dijelom pisanim putem, naročito administrativnim, ali i drugim smjerovima unutar govornog jezika pa i dijalekata, mada se intenzitet i dubina toga procesa ne mogu mjeriti sa onim prethodnim procesom orijentalno-slavenske simbioze. Ipak je i taj sloj leksike bosanskog jezika veoma značajan, što najbolje pokazuje njeno prisustvo u književnim djelima, kao znak

prihvatanja modernijih strujanja u životu i uopće u kulturi Bošnjaka i same Bosne i Hercegovine toga vremena.

Doba postojanja srpskohrvatskog jezika, u čijem znaku je praktično gotovo čitav XX vijek, jeste vrijeme koje će na svoj način utjecati i na leksičke procese unutar središnjega prostora toga jezika, ali će jednostrana, odnosno „dvostrana“, tačnije dvovarijantska, koncepcija srpskohrvatskog jezika spriječiti da se ta leksika znatnije i dublje sagleda kao kulturno blago upravo toga prostora i njegovoga jezika, što će tek u najnovije vrijeme biti moguće naučno pokazati, u sklopu koncepcije napokon „priznatoga“ i samostalnoga bosanskog jezika.

Višetomni *Rječnik bosanskog jezika*, imajući u vidu sve dosad rečeno, predstavlja i prvi pokušaj cjelovitijega prikaza leksičkoga blaga bosanskog jezika, pri čemu se sva prethodna razmatranja imaju u vidu, te sa aspekta naučnih istina tamo iznesenih leksika bosanskog jezika posmatra i leksikografski tumači kao autentično rječničko blago Bosne i Hercegovine i Sandžaka, Bošnjaka kao njenoga matičnog naroda, odnosno bosanskog jezika kao savremenog standardnog i književnog jezika, koji spada u porodicu slavenskih i evropskih jezika.

ŠTA JE TO MODERNA

koje su njene glavne ideje i najbitnije tekovine njene misli u domenu ljudskih odnosa i prava čovjeka

U smislu opće karakteristike našeg svijeta i njegove dominirajuće duhovne i kulturne paradigme, odnosno u smislu i u okviru značenja ideje koja vlada onim načinima mišljenja i ljudskog djelovanja koji određuju sadašnjost i ocrtavaju puteve ka budućnosti našeg svijeta, može se reći da već više od jednog vijeka svijet u kojem od 1878. godine živimo i mi Bošnjaci, egzistira u uvjetima dominacije ideja velikog filozofskog i umjetničkog i uopće duhovnog kretanja koje se naziva modernom. Svi mi, koji živimo u eposi moderne i slijedeći logiku njenog razvoja moramo biti svjesni da sa njom već uveliko ulazimo i u postmodernu, čije ideje također danas vladaju svijetom unutar kojeg smo i mi zatvoreni, zbog čega imamo jednake ako ne i iste probleme i da nam se postavljaju ista pitanja. Glavno pitanje, koje nam se svima na razne načine postavlja i to prije svega u mišljenju i umjetničkom stvaranju, ali i u samom životu, može se svesti na jedno jedino, a to je pitanje koje proizlazi iz stava da više ne postoje sigurne, trajne i vječne forme duha, mišljenja i realnog svijeta koji nam je raspoloživ za naša čula, da to nije ona prava i konačna realnost i da moramo uvijek iznova postavljati ista pitanja. To su pitanja gdje smo i u kojem se to mi svijetu nalazimo, ko smo u odnosu na svijet u kojem sada živimo, svijet beskrajno velikih i isto tako beskrajno malih

veličina i nepreglednih množina sa kojima komuniciramo i od kojih ovisi egzistencija ne samo nas samih, kao pojedinačnih bića, nego cijeloga svijeta u kojem smo uvezani kao dijelici bez samostalnosti izbora i šansi, i kako u ovom momentu možemo ići dalje, odnosno kuda nas taj svijet, koji funkcionira po sopstvenim zakonima i prije svega zakonima vjerojatnosti, a koji je prema nama nadmoćan na nama nedostupan način, koji nas zapravo vodi. Osnovno pitanje koje se u takvom stanju duha i realnog svijeta postavlja je pitanje o tome šta nam je budućnost i gdje će se dogoditi ono bitno, tj. produžiti ili završiti naše postojanje kao ljudske vrste koja nam je poznata iz cijele naše dosadašnje historije. Mi vidimo da se svijet u svojoj ukupnosti brzo mijenja a da ne znamo kuda ga te mijene vode i šta će biti konačni rezultat tih promjena. To nam uosztlaom i nije za sada moguće reći, jer je svijet i u načelu i praktično beskrajan, a mi smo samo mali njegov dio koji ima, s jedne strane ima svijest o beskonačnom i cjelini i ujedno je bitno ograničen u svojoj smrtnosti i dosegu svojih aktivnosti. Set takvih pitanja i pokušaja da se na njih odgovori sačinjava pojmovnik i određuje duhovni horizont moderne kao epohe u razvoju svjetskog duha i konzekventno tome i historije svijeta. Svjetski duh je suma pojmova kojima razumijevamo i objašnjavamo svijet

u cjelini i sebe u njemu i na osnovu kojih djelujemo u životu, a rezultati tog i na tim idejama utemeljenog djelovanja je historija svijeta, zajedno sa njenim velikim uspjesima i tragičnim promašajima. Tim pojmovima, koje nazivamo modernim načinom mišljenja i stvaranja, definiramo najbitnije duhovno nastojanje ljudi čije je nastajanje započelo u drugoj polovini XIX vijeka, a koje određuje karakter vremenu u kojem kao dio svijeta i mi živimo. Osnovni sadržaj tog nastojanja je rušenje, slamanje i destrukcija svih do tada važećih istina, formi viđenja i reprodukcije svijeta i našeg načina stvaranja. U tom procesu nastaje moderna filozofija koja rastvara ono što je u staroj filozofiji bilo najbitnije i najvažnije, a to je metafizika kao duhovna konstrukcija totaliteta postojanja. Najznačajniji predstavnik istraživanja tog konteksta u modernoj misli, njemački filozof Martin Heidegger, dolazi do stava da smo mi izgubili kontakt sa izvorom svega i da smo producirali univerzum ograničenosti, postvarili svijet i metafizikom zamijenili živi odnos izvora i onih koje taj izvor napaja, što je do sada najdublja i nadalekosežnija analiza istine o svijetu i o nama i ukazivanja na zatvorenost svijeta kojeg smo stvarali više od dvije hiljade godina, da bismo na kraju vidjeli da ono što smo stvarali počinje nad nama da vladati. Stoga je za nas sve neizvjesno, a čovjek je prisiljen da se u mišljenju koncentrira na istraživanje mogućnosti sigurnih spoznaja u uvjetima raspada svijeta na neuhvatljive i beskrajne elemente od kojih se on sastoji. Kraj metafizike i mogući kraj filozofije, kako je ona bila dvije hiljade godina razumijevana, dio je tog procesa. To rastvaranje svijeta i našeg uma i istraživanje njegovih najdubljih sastojaka je duhovni horizont moderne kao epohe u ljudskom mišljenju, umjetničkom stvaranju, ali i u realnom svijetu i životu ljudske zajednice koja se pretvara u pulsirajuću množinu egzistencija koje ne povezuju više nikakvi realni nego samo virtualni elementi veze i načina postojanja. U svojoj neposrednosti i realnosti svijet nam je izmakao i sa njim smo izgubili kontakt jer se između nas i svijeta užljebila tehnologija koja nije samo oružje nego i način mišljenja i

odnosa prema svijetu i nama samima.

Ukratko rečeno, pod pojmom moderna podrazumijevamo epohu koja nastaje u drugoj polovini XIX vijeka, od kada su ljudi započeli napuštati ustajale, naslijeđene forme mišljenja, stvaranja i izražavanja, suočavati se sa istinom da svijet nije množina opservabilnih, opisu podložnih i odredljivih tijela sa kojima prirodno komuniciramo, tj. sa njima ulazimo u odnose pomoću prirodno nam datih sredstava, čula i mišljenja, tijela koja se kreću i međusobno odnose prema zakonima klasične Newtonove fizike, da shvataju da se u horizontu našeg mišljenja i načina odnosa pojavljuje realnost koja je nevidljiva i nedohvatljiva i sa kojom komuniciramo samo pomoću tehnologije i matematičkih znakova pomoću kojih ulazimo unutar njihove logike. Svijet se više ne vidi kao strogo omeđena i povezana suma doživljaja boje i likova čije značenje proizlazi iz sličnosti sa realno postojećim fizičkim datostima, a to znači da napuštamo naslijeđene forme viđenja, slušanja, u slikarstvu i muzici, ali i sterilne i konzervirane običajima i utvrđenim sadržajima ispunjene načine odnosa među ljudima, tj. kada nastaje vrijeme u kojem započinje razbijanje svih šablona i rušenje svih dogmi u ljudskom mišljenju i umjetničkom stvaranju, kada su ljudi započeli da stvaralačkim snagama čovjeka širom otvaraju puteve ka novim iskustvima i načinima doživljavanja svijeta i da omogućavaju sasvim nove izraze ljudskog načina mišljenja, osjećanja, izražavanja i djelovanja, one koji odgovaraju novom duhu i izrazu koji je oslobođen od diktata dogmi i stereotipa u izražavanju i u doživljavanju vremena u kojem živimo, opisa neke datosti kao najbitnijem sadržaju doživljavanja svijeta, kada sve započinje kao nešto što je neo, tj. novo, kako u filozofiji, nauci i socijalnim odnosima, tako i u umjetničkom stvaranju, a sve se razvija i kreće bez unaprijed određenog cilja, jer je cilj sama sloboda kretanja. Kada bismo sačinili neki vizualni prikaz onog što nam moderna umjetnost kaže o svijetu kao postojanju tjelesnosti i predmetnosti uopće, što vidimo očima, o zvučnosti kao o načinu

slušanja vibracija koje proizvode slušne doživljaje i kada bismo to uporedili sa onim kako bi taj isti svijet uzgledao u interpretaciji i predstavljanju nove osjetilnosti i načina viđenja i slušanja, koje doživljavamo kada gledamo jednu ekspresionističku sliku ili slušamo muziku Hindemita, tada bismo bili apsolutno iznenađeni koliko su ta dva svijeta različita u onom što je za oba njih zajedničko, a to je način postojanja i doživljaja i interpretacije tog postojanja u dva odvojena ne tako udaljena vremena.

Sve to što se dogodilo od kraja XIX vijeka do sada vrijeme je početka i punog etabliranja temeljnog preobražaja onog svijeta u kojem smo živjeli i nas koji smo dio tog svijeta i čiji načini bivanja počivaju u nama kao fosilizirani duh vremena koje je već prošlo, a toga nije svjesno. Nastanak moderne obuhvaća i svijet i čovjeka, a u tom kontekstu je svijet, kao realnost prema kojoj se odnosimo na način saznavanja njene prave prirode i čovjeka koji je i sam dio tog svijeta i koji i sam treba biti spoznat, ali je i onaj koji spoznaje, pa je u toj situaciji i takvom odnosu on prestao biti samo subjekt koji se odnosi prema nekom objektu nego je u tom kontekstu čovjek postao istovremeni i subjekt i objekt zbivanja svijeta i njegove spoznaje. Bitna promjena u odnosu na naše razumijevanje svijeta dogodila se onda kada su ljudi shvatili da je svijet taktilnog i vidljivog načina postojanja, stabilnih i čvrstih detektabilnih i osmotrivih formi i načina pojavljivanja, prebrojivih fenomena i njihovih stabilnih relacija i to ne samo u ponašanju fizičkog svijeta nego i u ljudskim odnosima i formama ljudskog organiziranja, samo jedan od načina i prolaznih formi njegovog postojanja i da pored tog svijeta stalnih i stabilnih oblika postoji i jedan veoma bogati svijet ispod tog vidljivog, a to je svijet nevidljive, ali po naš način postojanja bitne stvarnosti, svijet koji u biti određuje i vlada onim naizgled vječitim i stabilnim svijetom. Odlike tog svijeta su beskrajna množina i nedohvatljiva minimalnost, tj. smanjenost onog što imamo u fokusu našeg odnosa, kao što je taj svijet, kad se radi o ljudima, postao sasvim drugi, mnogobrojan, globalan, izmiješan i tranzitivan, jer prelazi granice svih do sada

datih načina međusobne povezanosti i odnosa ljudskih grupa, kao što su porodica, bratstvo, pleme, narod, nacija u smislu države i sada se bliži i transterestijalnom načinu bivanja, tj. realne mogućnosti da izađe iz sfere naše rodne zemlje i započne stvaranje uvjeta za egzistenciju izvan nje.

Čovjek se suočio sa beskrajnim i nevidljivim sastavnim dijelovima svijeta koji igraju presudnu ulogu u cjelokupnom njegovom načinu bivanja, u svim reakcijama koje su nama dostupne i pomoću kojih spoznajemo svojstva i načine, kao i izvore djelovanja svijeta oko nas. To se dogodilo onda kada je otkriven subatomska svijet (kojeg je otkrio engleski fizičar Ernest Rutherford otkrivajući gama zrake i praveći prvi model atoma), što je otvorilo put ka nalaženju cijelog svijeta protona, elektrona, neutrona i kosmosa još sitnijih ali ne manje bitnih sastojaka onoga što se naziva općim imenom materija, a ti su sastojci jedan od osnovnih gradivnih elemenata svjetske cjeline i upravo oni zakoni koji upravljaju događanjima unutar tih načina postojanja svijeta, kvantni zakoni (Quant je definirao veliki njemački fizičar Max Planck), a način odnosa prema tom svijetu i mogućnost definiranja objekata koji su pod djelovanjem kvantnih zakonitosti, objekata čije su težine minusa atomske težine vodonika, njegovih kretanja i djelovanja, definirao je isto tako jedan od tvorca moderne kvantne fizike njemački fizičar Werner Heisenberg postavljajući zakon ili načelo neodređenosti mjesta i vremena pojave takvih objekata koji se mogu definirati tek primjenom matematičkih zakona vjerovatnoće, kada se čovjek suočio sa gubitkom direktnog vizualnog i osjetilnog kontakta sa svijetom na kakav je navikao i prema kojem je formirao i pojmove i načine posmatranja i viđenja i formulirao zakone koji su postali temelj vladajućih tehnologija i načina njegovog odnosa prema svijetu. Heisenberg je utvrdio da nema stabilnih pozicija i relacija u svijetu subatomske čestice, da su sve one u stalnom neuhvatljivom kretanju koje je moguće određivati samo putem pojma i računa vjerovatnoće, tj. matematičkim putem i jezikom. Sve te nove situacije izmijenile su i načine reprodukcije

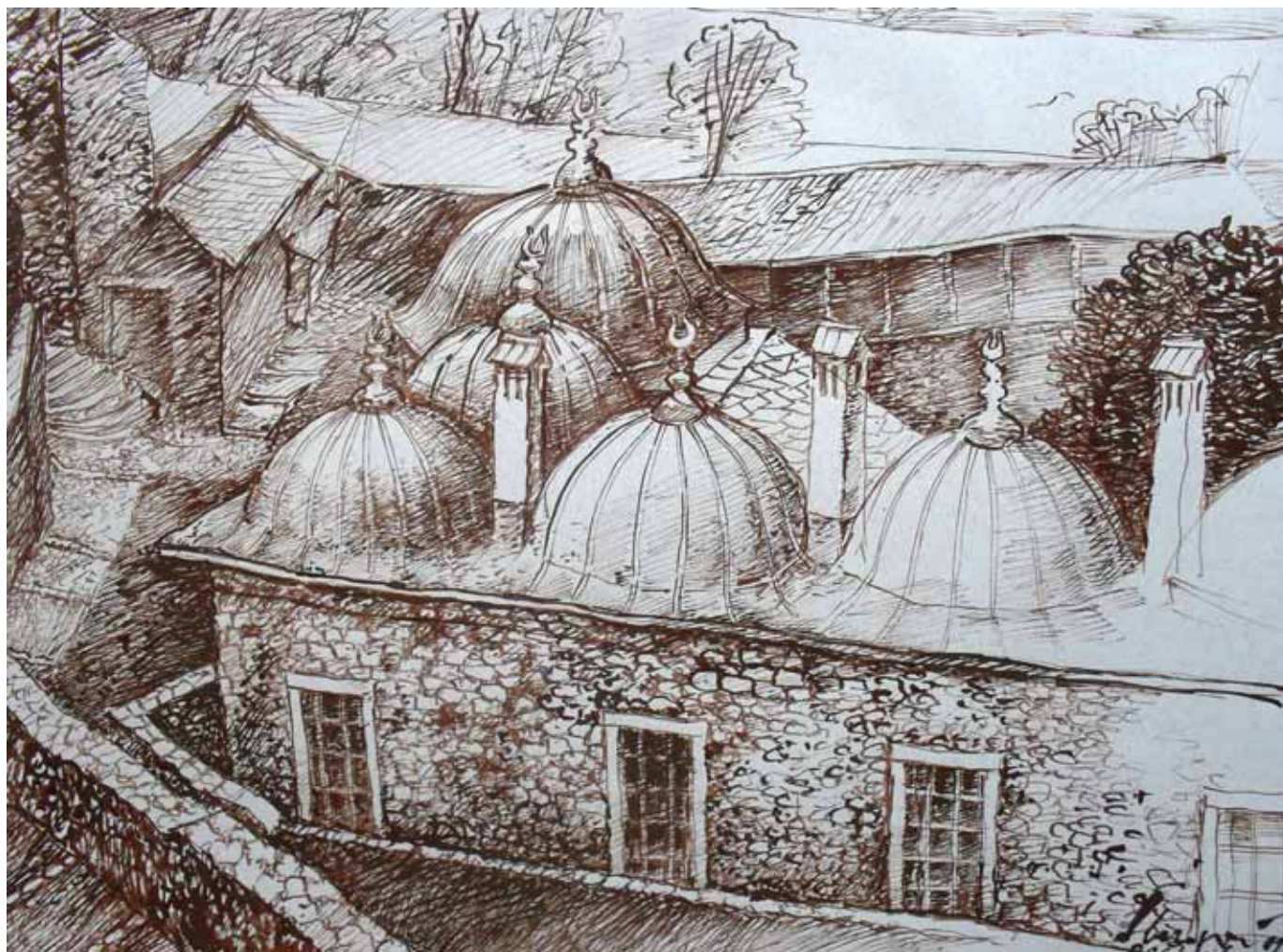
sadržaja svog vizualnog i misaonog iskustva, a čovjek je krenuo ka otvorenom prostoru novih saznanja i iskustava za koje ne postoji konačna tačka i kraj. Ta otkrića i susret sa jednom takvom istinom o onom što nam je donedavno izgledalo tako čvrsto i stabilno i što je proizvodilo i takvu čvrstu logiku i način mišljenja, gotove i zaokružene forme i u muzici i u slikarstvu i u literaturi, ali i u vizualnom doživljaju svijeta u cjelini, vodilo je ka formiranju nove osjećajnosti, novog načina gledanja na prirodu i istinu vanjskog svijeta i konzekventno tome i do novih formi mišljenja o njemu i novih vrsta i načina stvaranja i to, kako u području vizualnog, tako i literarnog i muzičkog stvaranja, ali i novog poimanja samog mišljenja kao takvog. Nastaje niz slikarskih pravaca □ od impresionizma, ekspresionizma, dadaizma, fovizma, kubizma, anformela do danas nebrojenih načina stvaranja, nastaje nova moderna literatura, nove vizualnosti koje se ostvaruju u svijetu likovne umjetnosti, u literaturi dolazi do brisanja granica među literarnim rodovima i odustajanja od ideje da postoje zakoni literarnog stvaranja i vraćanja ka ideji da je jezik ne samo sredstvo nego i suština literarnog stvaranja i da se poezija sastoji od jezika i to ona koja je bliža iskonu jezičkog ta je viša i bolja, nastaje i atonalna muzika Coplanda, Hidemita, Stravinskog i drugih kompozitora, a sve se to događa u nastojanju da se pronađu ključ i forma za naš odnos prema onom što znamo da je stvarnost koja nam se ne nudi u svojoj vizualnoj, tonalnoj ili pojmovnoj određenosti nego sve te načine odnosa mi moramo za tu novu realnost tek pronaći. Zapravo moramo proizvesti novu i odgovarajuću vizualnu, govornu i tonalnu formu i način produkcije istine i smisla postojanja tog novog svijeta kojeg tek trebamo napraviti.

Uporedo s razvojem novih formi umjetničkog stvaranja, dakle, one vrste stvaranja koje nastoji naći odgovarajući misaoni, vizualni, slušni i opisni način odnosa prema novom svijetu koji se pojavljuje kao dio ljudskog iskustva, nužno se javlja i novi stav prema samom čovjeku i načinima njegove egzistencije. Svi veliki mislioci koji su stvarali temelje modernih ideja, kao Marx, Nietzsche,

Heidegger, Wittgenstein i brojni drugi tvorci novih pogleda na misao, čovjeka i društvo, formulirali su i nova načela odnosa mišljenja prema realnosti, razvili nove logike, nove medije mišljenja u kojima dominira načelo slobode, ali ne kao ideal i utopiju sreće, nego kao novi status i odnos čovjeka prema svijetu, prema svim dotadašnjim načinima razumijevanja svijeta i čovjeka koji su akceptirali i kao dio svijeta prihvatili metafizičku ideju podređenosti čovjeka objektu, čovjeka čovjeku i društveni odnos u kojem vladaju stabilni hijerarhijski odnosi utemeljeni na moći i bogatstvu, na ideologiji kao zamjeni za slobodu i tehnologiju kao konstruktoru svijeta. Sloboda je postalo načelo za kojim se traga kao za konkretnim stanjem ljudskih bića, a oslobađanje svih ljudskih moći i svojstava, svih načina egzistencije postao je glavni uvjet i mogućnost postizanja tog cilja, a zbog toga i najbitniji cilj ljudskog mišljenja i djelovanja. Taj stav u svojoj osnovi i u formulacijama koje su ga iznijele na svjetlo dana i uvele u područje mišljenja, sadržavao je na prvom mjestu zahtjev za oslobađanjem ljudske osjećajnosti i mišljenja od svih oblika apsolutnih istina i njihovog terora nad ljudskim umom kako bi bio u mogućnosti da se samostalno i na temelju svojih sopstvenih snaga suoči sa najbitnijim izazovima svog postojanja, a to je bila odgovornost slobode mišljenja i djelovanja prema svijetu i čovjeku. Nietzsche je formulirao stav da je bog umro, a u tom kontekstu je bog sinonim za apsolutnu misao i podređenost ljudskog mišljenja određenim vječnim i apsolutnim istinama i načelima, jer je tek tada, kada je oslobođen od svake duhovne i moralne ovisnosti čovjek u stanju da se ponaša, misli i djeluje kao slobodan i tek mu se tada svijet ukazuje u pravoj istini svog bitka, tj. tek tada je on otvoren za onu bitnu istinu, a to je da je i on dio tog beskrajnog otvorenog i stalno se krećućeg totaliteta kojeg nazivamo kosmos ili svijet. Taj stav se zatim prenosi i u sferu odnosa među ljudima i on je donio novo socijalno iskustvo i novi odnos prema ljudskom životu. Tu sloboda nije više samo vladavina razuma kao izvora ljudskih definicija odnosa, jer se odmah pokazalo kako unatoč jasnom stavu razuma da su svi jednaki i jednako slobodni, među njima jednako ostaje

ovisnost jednih prema drugima i ropstvo kao način ljudske egzistencije, kao što su mislili racionalisti i tvorci moderne demokratije i utopisti. Nije ni apsolutni um, kako su mislili romantičari i među njima Hegel kao najveći od njih, koji su mislili da će dosezanje apsolutne istine samo po sebi dati moć umu da pobijedi ružnu stvarnost u smislu Hegelove čuvene izreke da „sve razumno je realno i sve realno je razumno“, a gdje se načelo razuma pretvorilo u apologiju ružne stvarnosti, nije ni rušenje odnosa klasne ovisnosti, kako je to mislio Marx koji je pretpostavio da je otkrio ključ za novo društvo slobode u rušenju privatnog vlasništva, a pokazalo se da je opće i zajedničko vlasništvo utopija jednaka onoj da su ljudi po prirodi dobri i skloni jedni drugima, a ne ispunjeni demonima strasti među kojima je strast stjecanja i posjedovanja bogatstva najsnažnija. Svijest da otvaranjem svijeta sa kojim nemamo direktan nego samo indirektan kontakt, dovodi do novog načina gledanja na cijeli problem našeg postojanja i do odbacivanja same ideje da je uopće moguće ovladavati određenim cjelinama egzistencije i stvoriti neku čvrstu, stalnu i stabilnu mrežu pojmova, metoda i načina mišljenja i razumijevanja svijeta, jedinstven ili istoznačan način osjećanja, djelovanja i načina ljudskog egzistiriranja u tom novom svijetu, što je našlo izraza u postmodernom stavu o potrebi destrukcije svih do sada stvorenih shema i načina viđenja i odnosa između svijeta i čovjeka, a konzekventno tome i čovjeka i do rekonstrukcije svijeta u skladu sa načelom slobode kao prije svega stanja individualne egzistencije, mišljenja i osjećanja čovjeka, bila je snažan poticaj mišljenju i djelovanju. Već na temeljima moderne nastali su novi veliki i realistički a ne utopijski socijalni pokreti i zamisli u realizaciji jednog novog svijeta, npr. svijeta pravde dostižne za svakog pojedinog čovjeka, svijeta mira i harmonije među ljudima bez prava nadindividualnih subjekata da kontroliraju i manipuliraju ljudima i njihovim sudbinama, ali su, kao i mnoge druge stvari i velike zamisli u ljudskom svijetu, i ta nastojanja donijela ne samo napretke, nego i velika razočarenja. Dugo očekivana i u nekim slučajevima, kao što su nastojanja za stvaranje svijeta ljudske jednakosti u

komunizmu, osvajanje slobode i mira nakon krvavog obračuna sa ekstremnim pokretima i pravom primjene nasilja kao načina rješavanja ljudskih problema, završila su ubrzo napuštanjem takvih ideja kao iluzija i uvođenjem novih oblika ropstva koje se konstantno širi i nakon pobjede nad fašizmom i nad komunizmom kao paradigama neslobode. Sloboda kao pobjeda nad jednim oblikom zla nije riješila ljudske probleme i nije oslobodila ljude nego samo otvorila novi ciklus patnji i nada i eventualno ukazala na nove mogućnosti njenog nalaženja i ostvarivanja i to mnogo teže nego što su bile one ranije, one iz vremena kada su za čovjeka postojali stalni odnosi i rješenja za njih koja će otvoriti vrata vječnog života u miru i uvjetima rješenja „zagonetke odnosa čovjeka i prirode“, „duha i povijesti“, „uma i stvarnosti“, kako je to rekao jedan od preteča moderne. Čovjek je ipak i ponovo na početku jedne nove borbe za slobodu, ali sa jednim novim iskustvom i nekim veoma bitnim idejama i pomacima u svom razumijevanju cijelog problema oslobađanja. Radi se o pravnoj definiciji i institucionalizaciji načela i slobode i cijele prakse oslobađanja u mediju opće ljudske svijesti i uspjeha da se pravnim jezikom formuliraju temeljni uvjeti i sadržaji prakse oslobađanja iz svih mogućih odnosa robovanja i podređenosti, uskraćenosti prava i izrabljivanja i da se oni pretvore u općeprihvaćenu obavezu modernih država koje su prihvatile i u svoje pravne dokumente unijele takve stavove i rješenja i koje imaju potencijalnu moć da ostvaruju svoja tim načinom stečena prava i obaveze da rade na oslobađanju svih ljudi. Naravno, otkrivanje ovog puta bilo je spor i težak proces, a još sporiji i teži je put njegovog provođenja u život i on nije još uvijek dovršen ni u smislu kompletne pravne elaboracije niti u institucionalizaciji, jer mu se opiru veoma jake snage interesa vladavine koja nastoji proširiti i ojačati svoj domen, a tako i represije koja je nastala uporedo sa jačanjem i porastom moći savremenih nosilaca neslobode i nasilja kao prakse tobožnjeg oslobađanja i univerzalizacije svijesti o pravu na slobodu. Što je sloboda urgentnija i nužnija za sve ljude to je i represija veća i obimnija i cijeli problem današnjeg svijeta sastoji se u borbi

slobode protiv svih oblika represije, od represije običaja, mišljenja, moralnih i drugih predrasuda i konzervativnih shvatanja, kao i starih zakona, od onih plemenskih do onih nametnutih represijom i silom što je danas opća praksa nosilaca moći, kako bi se očuvao sistem podređenosti i hijerarhije prava izveden iz raznih oblika moći, od one u sili oružja, tehnologije i ekonomije, do moći vladavine dosadašnjim institucijama koje bi trebale jednako štititi sve ljude i narode, a ne da u toj svojoj obavezi primjenjuju kriterije manjih i većih prava sukladno manjoj ili većoj ekonomskoj, finansijskoj ili oružanoj moći subjekta djelovanja. U tom kontekstu se mora stalno širiti prostor slobode i jednakih prava u kojem bi čovjek lakše disao i živio, u kojem bi se svaki pojedinac, bez obzira na meridijan ili geografsku širinu na kojoj živio, bez obzira na svoje imovinsko stanje ili moć države čiji je državljanin jer svaka država ma kako mala bila, osjećala bi i stvarno bila jednaka u

konzumaciji osnovnih prava koje im garantiraju Deklaracije o ljudskim pravima na kojima bi trebali počivati odnosi u savremenom svijetu.

Ovaj kratki ekskurs u pojmovno određenje duha vremena u kojem živimo, a koji je i sam raspolučen na stranu slobode i stranu represije i u rezultate onog duhovnog razvoja do kojeg je došlo u oblasti pravne i političke svijesti ljudi o slobodi, nema intenciju da bude uvod u filozofski esej ili raspravu o modernoj i postmodernoj, nego da pomogne rasvjetljavanju nekih urgentnih problema sa kojima se suočava današnji svijet, osobito ona njegova veća i ujedno manje snažna, bogata i utjecajna strana, pa tako i mi Bošnjaci kao narod koji je stotinu i pedeset godina predmet nasilja raznih vrsta i osporavanja u temeljnim ljudskim i individualnim i kolektivnim pravima, a pogotovo oni naši sugrađani i sunarodnici koji su doživjeli sudbinu da su

morali pred silom emigrirati u druge zemlje i tako izgubiti tlo pod nogama, a za koje je konačno došlo vrijeme da se u potpunosti osvijeste i zajednički istupe i u zemljama u kojima sada žive i u svijetu kao cjelini. Upravo je raseljavanje najteži i najtragičniji oblik deprivacije tih ljudi od osnovnih sloboda, jer je takav postupak prema njima samo jedna veoma providna zamjena genocida sa nešto dužim procesom njihovog nestanka u formi adaptacije novim uvjetima života i asimilacije koja iz toga nužno proizlazi. Ti ljudi su ostatak prakse uništavanja ljudskih skupina sa razlikom što im se omogućava preživljavanje uz naplatu gubitka identiteta. Oni su najteži oblik masovne represije u današnje vrijeme na koju svijet još uvijek ne gleda otvorenim očima i ne želi vidjeti istinu tog stanja. Bošnjaci, uz Albance, spadaju u najviše nasilno raseljavane narode u svijetu i danas se veće skupine nasilno raseljenih Bošnjaka nalaze na svim kontinentima svijeta od Australije, gotovo cijele Europe, Azije, Afrike i Sjeverne Amerike. To su ljudi koji su morali da se sele pod prijetnjom gubitka svih prava, a prije svega prava na život i vjerski, kulturni i svaki drugi identitet. Oni svoju žalost i neslaganje sa nasilnim raseljavanjem koje su im organizirali institucije i organizacije modernog svijeta, izražavaju tako da sebe nazivaju bošnjačkom Dijasporom, mada njihov život nije nikakva Dijaspore bošnjačkog svijeta i njegovog načina života, nego čista emigracija koja podrazumijeva raniji ili kasniji potpuni prekid svake duhovne, kulturne, socijalne, običajne i političke veze sa svojim matičnim narodom, njegovom kulturom, životom i državom. Naime, ono što njih lišava svojstva bošnjačke Dijaspore je činjenica da oni u zemljama raseljavanja ne žive i da im se izričito ne dopušta da žive kao narod Bošnjaka, unutar njihove kulture, običaja, načina mišljenja i ukupnog života, nego su prisiljeni da se u svim tim aspektima definicije ljudskog identiteta prilagođavaju onim sredinama i onakvim načinima života kakav je dominantan i vladajući u zemljama u koje su raseljeni. To ih definira kao emigraciju, dok je njihova svijest o sebi kao dijaspori samo iluzija, u najboljem slučaju folklor, koji predstavlja trag i uspomenu na neke specifične aspekte nekadašnjeg života,

a ustvari su ti oblici originalnog nacionalnog života način protesta protiv prisile koja ih je odvojila od njihove zemlje i načina života i prisilila da sebe i svoju zemlju doživljavaju u vidu folklornih razglednica igranih kao predstava koje ih vraćaju u izvjesne situacije iz njihovog nekadašnjeg života. Simboli tog načina doživljavanja su sevdalinka, narodna nošnja, burek, ćevapi i poneka ispričana uspomena i mogućnost da u takvim prilikama intenzivnije prakticiraju svoj jezik kojeg u realnom životu i pogotovo u odnosu na nikakvu brigu matične države o njihovom osnovnom jezičkom i kulturno-historijskom obrazovanju, sve više zaboravljaju. Sve su brojnija naša djeca koja ne znaju svoj maternji jezik, i sve su brojniji oni mladi naraštaji koji gube svoja nacionalna i tradicionalna imena naspram prakse usvajanja novih lokalnih imena koja prihvataju kako bi se osjećali sigurnije i lakše se prilagođavali svom novom ljudskom i identifikacijskom statusu, tj. statusu ljudi u tranziciji iz jednog u neki drugi novi identitet. Taj drugi novi identitet je samo za njih novi, ali je on u stvari stari lokalni identitet koji označava proces asimilacije tih ljudi u nešto drugo što iz temelja mijenja njih i njihov cjelokupni život.

Ovaj proces, koji putem prilagođavanja vodi ka asimilaciji, po svom ljudskom, pravnom i humanom sadržaju još uvijek je dio predmoderne prakse odnosa razvijenih i nerazvijenih, odnosno sretnih i nesretnih, ili onih ljudi i naroda prema kojima je historija bila nemilosrdna, a to su ljudi od nje činili a ne neka nepoznata i apstraktna sila, koja im je bila maćeha i osudila ih na neizvjesnost u položaju i u odnosu na budućnost njih i njihovih nasljednika. Budući da Europa, a i druge zemlje velikog useljavanja, kao što su Amerika ili Kanada, ne poznaju drugi način naporednog života različitih narodnosnih grupa, nego samo sistem uključenja koje podrazumijeva napuštanje svih oblika nekadašnjeg života, za sve one koji nisu dobrovoljno raseljeni, takav način rješavanja problema njihove egzistencije predstavlja u biti legalno nasilje koje se nad njima vrši. Europa poznaje dvije vrste iseljavanja i iseljenika iz matičnih zemalja. Jedna je ona u formi dijaspore, naslijeđena još iz

Antike, odnosno od Grka i u novije vrijeme prakticirana od strane kolonizatora. Naime samo su kolonizatori iseljavali u druge zemlje pa i u najudaljenije krajeve svijeta, na način da su i u zemljama svog useljavanja zadržavali svoj originalni način života i mišljenja, što im je omogućavao položaj osvajača i nosilaca ekonomske, pravne i oružane sile i moći. To nam svjedoči položaj kolonizatora u osvojenim zemljama Južne Amerike, Australije i Novog Zelanda, Azije i osobito njenih južnih dijelova sa Indijom, Indonezijom, Malajom i Indokinom, a i Sjeverne Amerike, gdje su doseljenici, budući da su bili porijeklom iz raznih originalnih naroda, digli ustanak za neovisnost od Velike Britanije, naglašavajući time upravo tu istinu, naime, istinu da je vladavina Velike Britanije u Sjevernoj Americi bila nasilnička i da se osnivala na podređenosti svih njenih stanovnika osim nosilaca vlasti. Slučaj Kanade, na drugi način potvrđuje to isto. Upravo zbog toga što su Kanadu naseljavali predstavnici samo dva naroda □ Englezi i Francuzi i što je ona bila beskrajno velika tako da su na njenoj ogromnoj teritoriji u podvojenim zajednicama mogli živjeti Englezi i Francuzi i domaći Indijanci, ona nije doživjela sudbinu Sjedinjenih Država Amerike, tj. nije imala ustanak protiv kolonijalne vlasti i integraciju na iluziji stvaranja jedne nove nacije. Drugi način naseljavanja bio je onaj koji je nastajao pod pritiskom teških ekonomskih prilika u mnogim regijama svijeta, a posebno u Europi i Africi, jer su te dvije zone, jedna zbog ekonomskih problema a druga kao rezervoar robovske radne snage postale glavni izvor moderne emigracije. Naši sunarodnici sa teritorije cijelog Balkana nisu nikada i nigdje bili kolonizatori, a ni dobrovoljni emigranti, osim u iznimnim slučajevima, nego su pripadali prisilnoj emigraciji, kako onoj koja je morala emigrirati zbog ekonomskih problema koji su i sami nastali pod uvjetima nasilja nad njima, ali daleko više onoj grupi koja je bila silom oružja i prijetnjom istrebljivanja prisiljena na emigraciju i to pod veoma teškim uvjetima. Zadnji veliki val ove emigracije desio se tokom srpske i hrvatske agresije na Bosnu i Hercegovinu, a nasilno iseljavanje Bošnjaka iz njihove zemlje je pomagala i organizirala međunarodna zajednica i njene razne agencije

pod vidom spasavanja života tih ljudi. Takvo zbivanje je i kao cjelina i kao dio postupanja određenih faktora međunarodne politike bilo u punoj suprotnosti sa najznačajnijim deklaracijama koje su postale ideološki, politički i pravni osnov modernog svijeta za kakav tvrde da se zalažu upravo te države i njihove organizacije. Naime, u osnovna načela modernog života i konzekventno tome u neprikosnovena ljudska prava, spadaju i pravo slobode izbora mjesta života, što je dio načela o slobodi kretanja kapitala, roba i radne snage kao konstituensa cjelokupnog svjetskog proizvodnog i ekonomskog i tržišnog procesa, koji mora imati svoj izraz i u pravu i političkim slobodama. I dok se sve velike i moćne sile svi silama, pa i silama oružja, zalažu za realizaciju prava na slobodno kretanje i djelovanje svog kapitala i roba koje proizvodi njihova ekonomija, oni počinju obimno osporavati ili sasvim onemogućavati slobodu kretanja radne snage koja je bila osnova moderne ekonomije. Ove zemlje dozvoljavaju useljavanje onda kada im treba određena radna snaga, ili kada im treba obnova genetskog potencijala, jer je u mnogim starim državama došlo do fosilizacije tog materijala i javlja se povećanje procenta raznih vrsta genetskih deformacija. Međutim, takve ciljane imigracije su u suprotnosti sa proglašenim načelima moderne ekonomije i života svijeta koji je navodno postao jedan i jedinstven, a u uvjetima modernog života nastao je jedan novi motor težnje ka iseljavanju. Taj motor su ratovi koje proizvode i nameću upravo najrazvijenije zemlje i iseljavaju ih u one nerazvijene i nedostatno ulaganje iz razvijenih zemalja u nerazvijeni svijet, kao i druge popratne pojave industrijskog razvoja i korišćenja opasnih tehnologija koje dovode do promjena u balansima prirodnih snaga zbog čega nastaju brojne neuobičajene prirodne pojave i cijeli kompleks onog što se može nazvati sindrom klimatskih promjena u zemljinoj atmosferi. Pod prijetnjom gladi ili opasnosti od ratnih zbivanja, a proizvođači uzroka oba ta kretanja su upravo najrazvijenije zemlje svijeta jer nastaje neprestani porast onih koji žele dospjeti na sigurnije prostore i prostore na kojima mogu ostvariti zarade dovoljne za sigurno odražavanje života. Tako se, s jedne

strane, javljaju oni i njih je sve više, koji žele da se koriste načelima i pravima koje je stvorio i proklamirao moderni svijet, a s druge strane, nastaje strah i tendencija zatvaranja tog svijeta, jer je vidljivo da je realizacija svih tih deklaracija i prava jedan od najsigurnijih puteva promjene općeg naslijeđenog lika cijelog današnjeg svijeta i da je to upravo ono što je moderna misao tražila i za čim teži.

Naše pitanje, postavljeno u svjetlu gore iznešenih uvida u sadržaj ideje moderniteta na koju se oslanja cjelokupno moderno mišljenje, sastoji se u tome da ispravno sagledamo problem s kojim se suočavaju naši ljudi koji su prisilno postali emigranti i da vidimo na šta se oni mogu osloniti i kako se mogu boriti za očuvanje sopstvenog identiteta i to ne kao neke prirodne i opravdane privilegije svakog bića da ima svoj izvorni identitet, nego i kao dio opće borbe modernog čovječanstva za promjenu fosiliziranih socijalnih, pravnih, ekonomskih i društvenih odnosa i za realan napredak ideje da smo svi jedno čovječanstvo sa jednakim pravima i mogućnostima i da sva naša prava i ostvarenja mogu ovisiti i proizlaziti samo iz našeg doprinosa procesima oslobađanja i napretka čovjeka, odnosno samo iz našeg rada i shodno kvalitetu i kvantitetu tog rada, a ne iz nekada stečenih i naslijeđenih prava i privilegija prvenstva ili svojine nad onim što se ima i što se prema svim zakonima i božijim i ljudskim, mora smatrati općom svojinom koja pripada svim ljudima. Njihov problem nastaje iz situacije u kojoj im se odriče pravo da sami određuju svoj način života i odnosa i od njih se zahtijeva da prihvate ono što oni koji su ih prihvatili smatraju da je normalno i uz to i moderno, ali koje po prirodi stvari protivrječi upravo modernim načelima slobode mišljenja, izražavanja, načina življenja i odnosa među nama i da to smatraju svojom sudbinom a ne ono drugo, ono što im se nameće kao pravo jačeg, prečeg, prvog ili vladajućeg. Dakle, od njih se zahtijeva da stanje koje im je nametnuto diktatom sile smatraju normalnim i da svoju budućnost misle iz njega i na osnovu njega. Od naših sugrađana, koji su bili silom raseljeni po cijelom svijetu zahtijeva se da prihvate ono stanje koje su zatekli u zemljama svog raseljenja kao

osnovu sopstvenog identiteta, jer je to ne samo jedna dodatna nužnost proizašla iz njihove tragedije, što je samo po sebi nonsens budući da ono stanje koje je proizvedeno putem nasilja ne može biti pravno i moralno zadovoljavajuće i opravdano, nego im se nameće modernom duhu sasvim suprotna ideja, a to je da je njihovo prilagođavanje novom identitetu, dakle, promjena identiteta i napuštanje načela opravdanosti i potrebe raznovrsnosti, izraz modernog, civiliziranog i za njih korisnog načina života. U tom slučaju se od Bošnjaka zahtijeva da budu ono što oni nisu u stanju biti, a da se ne odreknu sami sebe, u cjelini ili postepeno i u dijelovima koji imaju tendenciju da narastaju i da potpuno izmijene njihov lik i identitet.

U tom smislu ne može se uopće reći da Bošnjaci koji su izloženi takvim zahtjevima uživaju bilo kakve tekovine modernog mišljenja i načina uređivanja ljudskih odnosa koje je donijela epoha moderne, mada su po svom duhu, kulturi i načinu odnosa odavno prihvatili osnovne ideje i stavove moderne u umjetnosti, filozofiji i načinu mišljenja o socijalnim i uopće humanim pitanjima, dakle odavno su postali moderni narod u smislu potpunog prihvatanja ideje jednakih prava svih na posebnost u identitetu i načinu života, tolerancije i prava kretanja, tako da su u neku ruku oni bili i preteče tih ideja koje su u Europi tek počele uzimati maha u zadnjih pedeset godina od kada se ona suočila sa težinom iskustava negacije takvih prava koja vodi direktno ka idejama i praksi genocida. To se sve na poseban način može vidjeti u sudbini naših raseljenih sugrađana u europskim zemljama. Naime u zemljama u koje su oni naseljeni, njih smatraju neadaptiranim, a često i nesposobnim da prihvate moderni način života i mišljenja te u tom smislu se na njih vrši veliki pritisak. Taj stav nastaje na uvidu u različitost u nekim načinima života i duhovnih stanja koja su kod njih vidljivija zbog njihovog relativno velikog broja i istovremene emigracije koja ih drži u svijesti o zajedničkoj sudbini kao osnovi svake druge svijesti. Oni se razlikuju po nekim osobinama, kao što je vjera, način ishrane, način odijevanja, način života u porodici i međusobnim unutaršnjim porodičnim

odnosima, od domicilnih stanovnika, bilo da se radi o ljudima njemačke, švedske, danske, finske, belgijske, holandske, austrijske, francuske ili švicarske nacionalnosti i kulture. To što se oni razlikuju u nekim osobinama i načinima života od domicilnih stanovnika ne bi smjelo da ih diskvalificira u bilo kojem njihovom pravu, ali se to događa i ne samo da su to pojedinačni incidentni slučajevi nego se određeni vidovi diskriminacije tih njihovih osobina javljaju kao pravilo ponašanja i politika domaćih vlasti prema njima. Naime, od njih se zahtijeva da se uklapaju i uključuju u ono što se zove cjelina švicarskog ili njemačkog ili nekog drugog načina života i taj se način uzima i nameće ne kao nužan u određenim okolnostima nego kao uzoran, idealan, moderan i obvezatan, bez obzira što ne samo da u biti nema razlike među sadržinama tih različitih kultura, nego im upravo moderni duh vremena i njegove tekovine o slobodi kao pravu postojanja u raznolikosti i u pravu ispoljavanja drukčijih načina ljudske egzistencije i izražavanja njenih svojstava upravo daje za pravo da ostanu svoji, a ta su načela izražena u brojnim Deklaracijama o pravima na jednak položaj i jednaka prava svih ljudi, naroda, ljudskih grupa i životnih orijentacija, kultura i vjerskih, duhovnih, pa čak i seksualnih običaja i načina života u čemu se svim ljudima garantira puna ravnopravnost i sva prava kao i svim drugim građanima u oblasti njihovih specifičnih inividualnih svojstava i životne prakse koja nije u sukobu sa zakonima i to je zakonska obaveza vlasti u svakoj od modernih demokratskih država.

Praksa u svim tim državama, koja se kreće od odbijanja kontakta države sa vjerskim organizacijama od kojih se zahtijeva da djeluju kao crkve, a koje za islam, kao dominirajuću vjeru u Bošnjaka, ne mogu takve biti i nisu crkve, jer islam ne poznaje instituciju crkve, pa se ne može ni ponašati kao crkva, do osporavanja prava građenja vjerskih hramova, grobalja i drugih institucija pseudorazlozima tradicije i sličnim opravdanjima koja su u punoj suprotnosti sa modernim duhom slobode, međutim, odudara od deklariranih prava i načela u odnosima i za naše ljude. Ovo autor govori

na osnovu direktnih uvida i izjava ljudi koji su podvrgavani tretmanima uvođenja u moderni način života na ponižavajući način putem osporavanja nekih oblika njihovog života i uspostave monitoringa nad njima i kontrolom da li još uvijek prakticiraju svoj izvorni način života, jela, oblačenja ili ponašanja, sa pravima monitora da ulaze u kuće i kontroliraju njihov unutarjni način života, međusobne odnose, pa čak i način odijevanja, a ide se čak i tako daleko da se u diskriminirajuće elemente zbog kojih se ne može ostvariti pravo građanstva uzima i slučaj ako roditelji onih koji traže državljanstvo, nose šamiju ili fesom pokrivaju glavu. Ti ljudi se moraju odreći svih spoljašnjih znakova svog identiteta, a oni unutarjni su skučeni i nemaju ni uvjeta ni prostora u kojima bi dolazili do izražaja. Tako se moderni koncept slobode, odnosno sav pozitivni sadržaj onog pokreta kojeg nazivamo moderna, rastače u ništa, u uvjetima nerazumnog straha i neke vrste paranoje koja vlada u tim zemaljama, tj. nerazumnog straha od drugih i drukčijih koji i u njihovim zemljama nastoje ostati ono što po svom biću jesu, a to znači po nekim originalnim svojstvima i načinima mišljenja i doživljavanja svijeta bivaju drukčiji od domaćih ljudi, mada pod vladavinom istih zakona i općih odnosa kao i domaći ljudi.

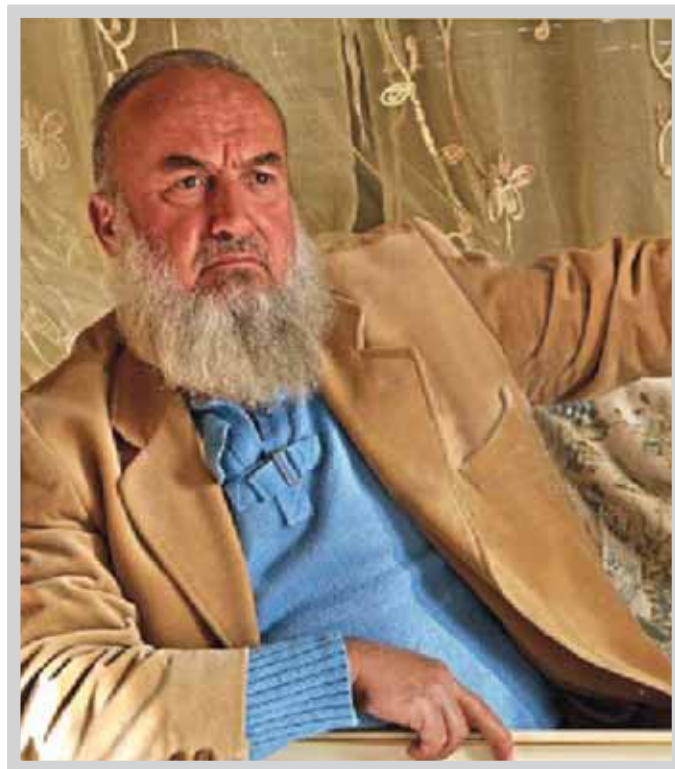
Sve navedeno ukazuje na lažnost onog što se zove opće mjesto, deklaracija ili stav o jednakim pravima i odnosima međusobnog poštovanja, ako ne postoje efikasna sredstva realizacije tih prava, a to nam onda mnogo govori o prirodi našeg iskustva sa tim modernizatorima uopće i posebno onima koji već dvadeset godina čine napore da moderniziraju naš život i podučavaju nas kako i na koji način bismo i mi mogli postati Europljani i moderni i kako bi nas drugi mogli smatrati sebi jednakim i zbog toga nas primiti u svoje jato. U modernim, zapravo u svim zapadnim zemljama, možeš postati jednak tamošnjim stanovnicima, ne samo u životu nego i u pravima, samo ako postaneš od sebe drukčiji, ako se poistovjetiš sa njima, njihovim načinom mišljenja, međusobnih odnosa, pa čak i načinom osjećanja, tj. ako promijeniš identitet i umjesto Bošnjaka postaneš Švicarac, Nijemac ili Danac.

POETIČNOST NEIZBJEŽNOG NAPRETKA

(Ovo je samo parodija, lagana i tiha, a svaka sličnost nije slučajna)

U egocentričnom sjećanju čovječanstva, većina pokreta koji su omogućili pravi razvitak odnosa među ljudima, lišeni su privilegije da budu u dokumentima, te dugačko putovanje labirintom pokornog lanca od razuma do usta, od usta do uha, od uha do usta itd., slobodnjački ubaci pa izbaci, po slatkom ćejfu svakog, pokreti su se lijepo ili deformirali, ili se ozbiljno oštetili u odnosu na pravi izvor. Ta maglovita veza sa blagim pamćenjem, sav onaj blijedi ostatak sjećanja, morao je biti podesen imitaciji i u gustoj vezi sa svakodnevnicom, pretvorivši se u površinske običaje, koji niti se mogu odbraniti razumom, niti razumu ozbiljno služe.

Klizava sredina tih šarenih običaja ponekad se tako jako brane od zaborava, sa takvom galamom i halabukom, da sve ono malo sačuvano od zaborava, iako suštinsko, kod većine ljudi postaje sve manje i manje. Da bi se takvi običaji odbranili, postoje čitave dobro naštimate "armije mira" sa raspoložnim prosječnim mangupima i raznim uniformama (esencijalno sličnim uniformama rata), koje dobro ili loše, lagano ili brže, frontalno napreduju "u korist" ili na štetu čovječanstva, pa utječu i na kvalitet života uopće. Sigurno

je da prosječni mangup nije isto kao prosječni obični čovjek, jer sve što je iznad prosjeka kod magupa ide ka još lošijem stanju, a u hijerarhiji armija svi iznad spomenutog prosjeka obavezno se odlikuju sa sjajnim i visokim činovima, od desetara pa sve do

generalala. Da su armije armije, to svak zna i tu se ništa ne smije dodati, a i da je strah strah, isto svako zna te se ni tu nema šta da dirati.

Eto, baš zato neću spomenuti onu poznatu rečenicu da *Čovjek sa praznim stomakom ne može se baviti ni teologijom ni politikom*, a ne spominjem niti onu koja je njeno folklorno naslijeđe da *Ljubav prolazi kroz stomak*. Tako, preskočivši sve ovo, da se mi ne bismo osjetili uvrijeđenim ni mirovnjaci, ni marksovnjaci, ni narodnjaci, za početak sam se poslužio sa znatno starijom pojavom. Da. "Buridanov magarac" je hronološki znatno ranija pojava, a poznat je po tome da se gladan rastavio od života pošto se našao tačno u sredini, između dva plastu, pa se nije mogao odlučiti na koju stranu krenuti. A odmah da pretpostavimo, da su brze odluke u takvim situacijama zaista hrabar postupak, a doći i do pravog zaključka u tako velikoj dilemi, vrlo je teško.

No, sasvim suprotno od "Buridanovog magarca", zbog kojeg se čovječanstvo ponosi da je izvuklo odgovarajuću mudrost, te sa upornošću mentalno drugog "dugouha", jurišem napadaju na sve moguće plastove, lijevo i desno (bez ikakve dileme i bez kompleksa one poetičnosti slavnog magarca), sa jednim visoko plemenitim ciljem da ne bi krepali gladni, odnosno, da bi se plemićki siti rastali od života.

I prema svemu što se sada vidi, sretnički sit u rovu ili van njega, zima ili ljeto bilo, pokraj vatre ili usred ledene zime, isto revu i reve za njim, solo i u horu, onom divnom dobro poznatom lirikom koju samo zreli magarci mogu dostići, i naravno, sa sitnom nježnošću osjećanja da su plastovi tu, blizu, vrlo blizu. Hej, samo pogledajte kako prekrasno sjaje žuti plastovi, kakvo divno svjetlo iz njih zapahne. Da li je moguće odoljeti tom divnom zavodenju, da li je moguće suprotstaviti se jednom takvom gastronomskom doživljaju?! Priznajte mi da nije.

Nije, jer kad bi odbio nešto tako, bez ikakve sumnje, to bi bilo jednako ludilu za sve one plemiće oko tebe i oko nas, bez obzira da li te oni poznaju ili ne. Zamislite tek kad biste još odlučili i da ostanete dalje od plastova,

sigurno je to da, osim što bi ostali sasvim sami samcati u ovom veličanstvenom jedenju, ali i pride tome, spomenuti plemići bi vas ismijavali u svemu i svačemu, i to sasvim opravdano. Odnosno, otvoreno rečeno (radije bih da mirne duše ostanem), u ovom slučaju i ja se slažem sa spomenutim ponašanjem prema vama i mislim da upravo to i zaslužujete, pa možda i mnogo gore.

To da plemenitost čovjeka ima veze sa njegovim stomakom (pošto se glad odnosi na jednog slavnog magarca, ali sasvim neplemenitog), to je već široko i duboko dokazano i svjetski prihvaćeno, po svakom zdravom razumu, u tome više ni kap sumnje ne može se naći, a i ne postoji.

"Ako mi dopustite, šta...? Samo malo glasnije, molim vas. Aha, znači to je to... Da! Pa, svakako, naravno...!"

Pa kako bi moglo drukčije biti, mnogo pametno od vas, znači i vi se pridružujete mojem mišljenju. Pravo da vam kažem, malo sam bio u dilemi da li da se izjasnim ili ne, ali više nisam, pa zato, stavit ću vam do znanja da ste prinuđeni da svi prihvatite zdravu i temeljitu mudrost da sa punim trbuhom, zasićen *oh hohoo...!*, dok mu je škakljiva masnoća stigla do guše, upravo takav čovjek ne može biti nesrećan, i tačka. A odmah poslije tačke, još i jedno dugačko olakšavajuće podrigivanje, mnogo slično delikatnom i melodioznom revu zrelog magarca.

Znači to je to, sva poetičnost potopljena u jednom jedinom trijumfalnom zvuku. Upravo to, podrigivanje, što obično zaključuje ovakav fenomenalan pohod herojskog nastojanja, hej, baš za takav užitak izgubljene su riječi opisivanja. Da. Ali nemojte misliti da je sve to tek onako jednostavno, i da poslije nedostatka rječi nema više šta da kažemo o tome. Ma ne, podrigivanje je izuzetak doživljaja i kao takav, uvijek je vrijedno da se priča, pa tek poslije priče da se prava pouka iz zvuka izvuče. Posebnost ne postoji samo u tome da je ta melodiozna pojava aktivno prisutna na svim jezicima svijeta, ne, nego suština posebnosti takvog zvuka jeste u tome, da u bilo kojem govornom jeziku, od drevnih naroda do danas, nije postojao niti postoji način da takav odjek,

crno na bijelo, tačno bude napisan. Samo da znate da je upravo to, istinsko suštinski umjetničko lingvistički izazov. Da dobri moji, blistavi dragulj sam po sebi.

Podrigivanje u stvari, najčešći je i najtrijumfalniji sjaj koji se priključuje svakom ljudskom uspjehu, prkoseći meridijanima i paralelama koji su nacrtani po zemaljskoj kugli. Međutim, poslije niz krvavih bitki (što ih svakog dana pratimo po svijetu), da bi se uspjehu dao spomenuti sjaj, treba dodati i zadnji zaključni pokret. I sve se to dešava ispred jedne bogato prostrte sofore s raznim salatama, predjelima i jelima, od pečenja do svakojakog kuhanog (nešto nevažno možda i nedostaje), tu je i pršut i ordeveri, i čorbe i kajmak, i čitav đerdan roštilja, i pečeni srndać i patka, i sve to zajedno u blistavom sjaju masnoće. Odmah se osjeti, a i vama je valjda jasno da na jednom takvom bojnopolju nema te zastave koja ne pada, niti generala koji može otpor pružiti bez obzira na brojčanost vojske što stoji iza njega, i svejedno na kom kraju svijeta je rođen taj general.

Prateći javne statistike o određenim količinama splaćina što se konzumiraju po glavi stanovnika u jaslama različitih rasa zemaljske kugle, gdje neke od njih ubiraju i troše mnogo više (kako sami tvrde), dobro nahranjeni, siti i presiti, podrigivaju češće, i zato vrijedi zaključiti da kao posljedica svega, trebaju i moraju biti sretniji od drugih (!!!). A to nam postaje i razlog više da fino pazimo na svaku riječ, valja je dobro i izabrat, i izmjerit, da im se slučajno ne suprotstavimo jer takav

neko, ako pokuša, sigurno bi ispao, u najboljem slučaju, patetična budala, ili možda u onom lakšem slučaju proćuo bi se kao naivna budala na slobodi. I na kraju krajeva, niti vrijedi, niti se isplati da se suprotstavljaš, jer netko će uvijek i neizbježno biti negdje ispred u dobro osvijetljenom naprednom napretku, a neki drugi neće.

Baš tako, neki su tamo, kao što i sami kažu, daleko ispred da bi nastavili još i dalje, a neki drugi su taman tu gdje sami žele biti, i toliko, ni manje ni više. Pa ako neki (napredni ispred u napretku), opkoljeni sa svih strana plastovima, ne bi bili negdje tamo gdje su, i u stanju u kojem su, tako ni mi (što smo taman tu gdje smo zapravo htjeli biti) i gusto zabavljeni svojom svakodnevicom bez plasta, sigurno ne bismo bili ovakvi kakvi jesmo do dan-danas. Hvala Bogu, niti su nama potrebne njihove mudrosti, a pretpostavljam, da su njima kudikamo manje poželjne naše gluposti.

Rasprava koja se vodi oko naučne semantike plasta, trenutno je i mutna, i znatno pobrkana, tako je danas, a tako se raspravljalo i kod daleko drevnih naroda. Iskreno rečeno, iako ne smijem izvući neki zaljučak, lično niti vjerujem da će se ikad ovaj mutan tok izbistriti, niti se nadam da će se zamršeni čvor u bliskoj budućnosti razmrsiti. Tako je bilo od davnina i tako će, po svemu sudeći, i ostati još neko neodređeno vrijeme. Da li će se promijeniti, za koliko i kako se očekuje, to uopće niko od smrtnika tačno ne zna, a kada ništa ne zna, jasno je da ti samo ništa i može

reći.

Raspravljao sam malo sitnije da bih pripremio udobnu atmosferu za nekoga koji i jeste, i nije osoba koja se može urediti u brojkama, niti se može ubaciti u bilo kojem procentu, kao što se obično sa ljudima računa. Ali ta osoba nije ni takva da bi se mogla uvrstiti među ličnostima, bez obzira na njegovu gustu prisutnost u javnosti. Tokom opisivanja nisam ni pokušao da se čuvam radi izbjegavanja raznih, čestih ili rijetkih sličnosti, sa nekim tamo, ili ovdje, ili možda sa nutrinom svakog čovjeka, koja će se sigurno primjetiti, ali među nama rečeno, baš takve sličnosti i kad bih mogao, ne bih htio, a Bogme nisam se ni trudio izbjeći ih.

Zapravo, osoba koju želim izraziti pred svima, zbog koje sam iznio sve ovo, i o kojoj ću nastaviti i dalje govoriti preko ovih redova, jeste i tamo i ovdje, i na najvišem stepenu plemića gdje su podrigivanja tako česta da neko ko nije uvježban brojanjem ne bi stigao sve izbrojiti, odustao bi, a sa druge strane, ista nam se osoba pojavljuje i u najnižem sloju dronjavih beskućnika, gdje ako uzmemo u obzir stomak i sve što mu ide u prilog, ne postoji ni najsitniji znak plemstva.

U međuvremenu, ta osoba je postala lik, i već odavno je među ljudima, svjetski je priznati običaj o kojem se ne zna tačno koliko je star, kao što nam nije ni poznato da li on imitira ljude (najvjerovatnije možda), ili obratno, možda mi ljudi imitiramo njega (i ovo je u okviru mogućnosti), sa izuzetkom razumije se, da kada ljudi imitiraju to ne rade samo iz čiste navike i ne samo radi običaja.

U stvari, ni sam ne znam kako ću se približiti ili zapravo napustiti ovakvu čarapu loše ispletenu, hem bih htio po svom redu pronaći joj nit, hem je čuvati i ne zamrsiti još gore. Jer čudo je za čuđenje, kako čovjek sa tolikim intelektom u primjeni, nije mogao pronaći nešto bolje u svojoj ružnoći, niti nešto mudrije u zastrašujućem što nosi, nego samu i isključivu sličnost sa sobom.

Znači, lik koji sam izabrao da mu posvetim svoju pažnju u ovim redovima, svakako da je naširoko i dobro poznat. Ime mu je jednostavno i sigurno svima po svjetu budi neki blagi osjećaj bliskosti iz nekog starog dobrog poznanstva; zove se, ili bolje rečeno, svima nama je poznat kao Strašilo...!

Da, da, baš ta Strašila, ona neumorljiva, smirena, skromna, na početku ili u sredini njive, koja naravno, za mene i za tebe dobri moj prijatelju, bez obzira na njihov časni zadatak, nipošto nisu strašna, jer je već poznato da Strašila ne podriguju, što shodno tome znači da nijedan od njih nije *čovjek*. Oni su slični nama, ali nisu ni izdaleka u stanju da se ponašaju kao što se mi ponašamo, bilo to u odnosu sa sobom, a bilo i u odnosu sa ostalima.

Strašila su zaista da bi plašila, ali samo onaj dio životinjskog svijeta koji želi ugrabiti nešto od čovjekove svojine (...!), ili možda, sasvim suprotno, dakle od kojih čovjek čuva sve ono što je surovo prisvojio od nevine prirode životinjskog svijeta, i sve to u ime neke velike ere kultivacije za koju ta stvorenja možda nisu ništa nikad čula, a još manje razumjela,

niti imaju pojma o dobrotama takve pojave (...!?).

Ono što sigurno smijemo reći jeste, da je čovjek za ta živa bića ozbiljno strašan, i to do stvarnog užasa. Znači, i na onaj blijedi izgled, onako sasvim nepomično Strašilo na sred njive, namješteno na nekom krhkom kolcu i napunjeno samo slamom, koje tu i tamo malo nešto liči i podsjeća na pravog čovjeka, zapravo je samo neka sitna čestica ili pocijepani djelići dronjave i rastrgane civilizacije koja čini da čovjek ovim bićima ipak budi grozan osjećaj propasti.

Dosta je samo jedan rastrgani šešir, par rukavica gdje u svakoj ruci nedostaju po dva ili tri prsta, jedna oštećena bežična gitara koja nikada neće činiti ono za šta je napravljena, jedan sasvim dronjavi kostim, a posebno što se ne da zaboraviti, u svakom slučaju dodati i improvizaciju ljudskog lica, i sigurno je da ispred ovakve pojave, ukočene ptice neće smjeti niti se usuditi sjetiti gladi. Pretrpjet će je. I to ne samo ptice. Ukratko rečeno, čovjek itekako zna prepasti, i prepao je do umukle šutnje, baš onaj dio svijeta koji je sam stavio pod nazivom *Divljači*. Čist paradoks, zar ne?! Ili ne, možda je samo prljav paradoks!?

U ovom našem lahko ranjivom svijetu ima sve više i više životinja i ptica koje migriraju, da bi se nekako spasile susreta sa ljudskom rukom, izbjegavajući tako susjedstvo sa nemilosrdnim čovjekom, koji kroz svoje grlo guta čitave šume, i ispija močvare do posljednje kapi, te svakako, opet gladan ostaje, a i žeđ ne ugasi.

Onaj dio svijeta što smo nazvali *divljači*, bilo i slučajno, kad bi pokušao napraviti fanatičan otpor, ili će nestati u potpunosti bez imena i bez nišana, ili će se sasvim predati pod nasilnom zaštitom surovog mirotvorca (čovjeka koji eto nije divljač). Pod pokroviteljstvom i *zaštitom* takvog što im je uzeo sve što su imali, i denaturirani već, uspjeh će da preživjeti samo radi milosti sopstvenog dželata, i tako stalno izloženi prema potrošnji od strane brutalnog saosjećanja kultivacije, opstat će, ali samo kao posljednji primjerci svojih predaka, kojima su slični u nečemu negdje-malo, ili u preostalom malo-nešto, pa čak i možda znatno manje od svega ovoga.

Dakle, Strašila nisu onako jednostavno samo Strašila. Ne. Oni su nešto sasvim drugo. I za bolnu ironiju svih ironija, ta deformirana bića što su samo naizgled čovjeku, za sva živa bića u bijegu, oni su najgorčije sjećanje boli iz prošlosti, i bez ikakve sumnje su i najistinitiji uzor zla koji kruto dolazi, kruto traži, i kruto uzima sve od ovoga svijeta, izvan svih kriterija, ne štedeći čak ni sebe. Kao takvi, Strašila za ovaj svijet takozvanih *divljači*, bez ikakve sumnje su bolna pojava neotuđive pokretne granice ludo-logičnog pohoda, nepobjedive zvijeri sa anonimnim imenom *čovjek*. I ne samo toliko. Nažalost, ima još mnogo toga što se treba reći, kao što ima i štošta za koje, ili se ne da, ili se ne smije reći.

Ako samo malo pažljivije budemo posmatrali, od svega gore spomenutog, shvatit ćemo da su Strašila zapravo najistinitiji spomenici ikad podignuti u čast čovjeku, otkad se pamti pa sve do dan-danas. A mislim, mada bolje mi zvuči sumnjam, da čak i ubuduće se možda neće moći izmisliti nešto bliže ljudskoj (neljudskoj) huji, niti nešto predstavljajuće ili vjerodostojnije čovjeku od Strašila kao spomenik.

I ispred svakog od nas pojedinačno, što po zemlji šetamo sa neizbježnom asocijacijom ovakvoga spomenika kao ovaj koji smo nazvali Strašilom, znači ispred svakog čovjeka, ako budete samo malo stali i pogledali, čak iako mu ne posvetite mnogo pažnje, primjetit ćete da svako od tih *savršenih* i *nesalomljivih* stvorenja ima po jednu vlastitu njivu, koju je sam posadio od početka do kraja, i to sa neizbježnom kulturom koja je samo njegova, i čuva tu njivu sa upornošću jednog posvećenog Strašila od slame.

Svakom čovjeku pripada po jedan takav neizbježan spomenik. Tako ti je to. Svi su ljudi od mesa i od krvi, da, i dobri i fini, ali samo dok se ne približiš plotu kojim je zagradio svoju njivu, pa ako se usudiš, bilo i slučajno, onako usput malo pogledati po kulturama posađenih parcela, onda nema više tu ni dobrote, ni finoće, ni milosti, on se tada sasvim rastvori i od glave do pete postaje savršeno ludilo od Strašila. A sa druge strane, ako mu izbacimo samo onu suhu slamu i krhke kolce koji ga drže, niko ne zna gdje bi vjetar raspuhao i razbacao ono malo jadne civilizacije što mu

je ostalo.

Gledano ovako u simboličkom predstavljanju samoga čovjeka, svako od tih Strašila jeste da bi suštinski prepao druge pojedince, sva druga Strašila njemu slična ili ne. Ali sav ovaj napad usmjeren je uglavnom da uplaši samo onaj dio unutar čovjeka, čime se gradi ono nježno i blago ljudstvo kod svakog pojedinačno. Nažalost, ta sjemenka straha koja se vješto ubacila u svačijoj njivi, kod svakog pojedinca, nameće ljudima da umjesto izgradnje odnosa sa sobom i među sobom, oholo se ponašaju i postaju istinsko Strašilo.

Dakle, ako je čovjek radi svojih ciljeva izgradio Strašilo, i to kao neku vrstu imitacije samoga sebe, on svakako nije mogao izbjeći svoju ličnu imitaciju prema tim Strašilom. Znači, da ono skromno poslušno Strašilo koje je sam izgradio i ubacio na sred njive, jeste samo blijeda sjena pravog i surovog Strašila kojeg nije u stanju izbaciti ga iz sebe.

Sada, kada se jedno unutarnje Strašilo aktivira kod pojedinca koji se pretvara kao da nešto više shvata u odnosu na druge, i time se trudi ubijediti ostala Strašila da je samo on u stanju predstavljati ih, takav postaje zaista i ozbiljno strašan, a može sa pretvoriti i u teško upozorenje za sve, pa i za samog sebe. A da bi sve ovo izgledalo još gore, takva Strašila tvrde da žure prema nekom neznatnom napretku, koji, prema njima, ne samo da je sigurno da će se desiti, nego je definitivno i neizbježan.

Ali ona prava, istinita Strašila, oni što bdiju i stražare iznad sna i jave čovječanstva, oni koji sve što vide žele pretvotiti u brojke i procenete, e ta su nešto posebno, o njima se gotovo ništa ne priča, a malo je onih koji su ih nazvali svojim pravim imenom. Ova vrsta Strašila nisu od slame, ona su od mesa i od loja, da, takvi su, debelo masni (s promjenom naglaska, *demos* znači loj-mast, odnosno demokratija bi se prevela kao vlast loja-masti), vijekovima se hrane ljudskim mesom, imaju fantastičan apetit, sve što im se da i ne da, mogu pojesti, te čim završe moraju opet početi iz početka. Hvala Bogu da nije po njihovoj volji, a mogli bi progutati čitav jedan narod do kostiju samo preko jednog prostog potpisa.

Oni su stalno okruženi sa vlastitim krojačima

koji su plaćeni da šiju i prišivaju čast i poštenje prema posljednjoj modi, uvijek sa novim rukavicama koje čuvaju čistoću ruku, sa šeširovom ili frizuricom koje znaju sakriti (Gospodaru svjetova ne dopusti im šta sve misle. Amin!), s novom gitarom i svim žicama na broju, koja slatko zvuči i izaziva duboku pospanost (teško onima koji ostanu budni, ili se barem ne pretvaraju da su zaspali), i osmijeh od početka do kraja, obavezno navučeni osmijeh na kultivisanom licu pravog, istinitog Strašila.

Pompeznost, buka, puhanje balona, i suha slama. Mnogo je slame i oko nas i po cijelom svijetu. Istiniti život i istinita ljubav već dugo pripadaju *divljem svijetu* i kriju se tamo negdje, daleko od lažnog osmijeha i istinitih Strašila. A kao što dobro znate, nažalost, do golcate boli svima poznato, da nam je taj *divlji svijet* ponekad toliko potreban, toliko nam nedostaje, i tako nam se često taj nedostatak dešava da nam riječ postaje mala, sasvim mala, ovolišna. Ako ga nekad slučajno budete tražili, a morate ga tražiti, jednostavno pođite na preostala područja gdje urbanizacija još uvijek nije uspjela ni stići, ni zagristi svojim oštrim zubima.

Već je samom po sebi razumljivo, da ne mogu nastaviti dalje. Vrlo dobro znam da moj dobri dronjavi prijatelj, onaj na njivi, neće se srditi na mene. Čak i ako ga nastavim dirati siguran sam da mu ni mrvicu raspoloženja neću pokvariti, pošto po naravi on je skromno biće, zna da čuva i njeguje odnose sa svima sličnim njemu, i stoljećima mehko se ponaša sa ljudima.

No, sa druge strane, onaj šuhveli, nervozni, debelomasnati starac "Coca Cole", onaj što mu kolica jeleni vuku, e znajte da mi on neće oprostiti ako se usudim nastaviti dalje. Znači, ako ne prestanem sada i ovdje, može mi pustiti sve džukele koje su oko njega, i koje osim što su masnoljave kao što je i on, većina njih su sasvim ljudi i po koraku dok hodaju, najzaslužnije izabrani po zlu i po grdnošću.

Putem ovog slijepog napretka, svakako neizbježnog, mislim da će doći jedan dan (samo Bog zna!), kada nam ova dronjava Strašila od slame, koja nam još poslušno i vjerno služe, više neće biti potrebna, i to ćemo vjerovatno nazvati pobjedom, koja sigurno neće biti, ni sama, niti tako jednostavna.

DERVIŠ SUŠIĆ

Jedan veliki bošnjački i od nas neopravdano opanjkani književnik

O d ovog „Panbošnjak“ će u svakom slijedećem broju donositi po jedan prilog iz oblasti naše književne i duhovne historije i tradicije. Donositi ćemo originalna djela nastala na bosanskom jeziku ili u prijevodu, ako su djela naših ljudi bila pisana na arapskom, osmanskome turskom i perzijskom jeziku, koji su nekada bili ne samo sveti jezici kao što je arapski na kojem je Božijem Poslaniku a.s. bio objavljen Kur'an, nego i jezici dominantne kulture u čijem okrilju smo i mi živjeli, kao i prikaze života i rada naših bošnjačkih književnika i stvaralaca iz svih perioda naše historije koji su stvarali u raznim oblastima stvaranja umjetnosti i nauke. U tom kontekstu donositi ćemo prikaze ostvarenja i djela naših značajnih književnika, mislilaca i umjetnika, sve ono što potvrđuje postojanje, kontinuitet i kvalitet stvaranja u našem narodu kroz više vjekova naše historije. Izbor priloga neće slijediti niti hronološki ni predmetni ili jezički red i kriterij, nego samo činjenicu da se radi o stvaraocu iz našeg naroda i o izuzetnom kvalitetu njegovog stvaranja. U ovom broju donosimo jedan takav prikaz o velikanu naše novije književnosti, Dervišu Sušiću.

Redakcija

Mnogi naši pisci, naučnici, pa čak i brojni političari, koji se u pravilu u to ne bi smjeli uopće miješati jer su nosioci već definiranih posebnih interesa i stavova i obično nemaju validnu kompetenciju kao što takvim svojim izjavama izlaze iz okvira onog što se nazivaju prava licentiae poeticae, a to znači sve ljudi različitog intelektualnog i moralnog profila i značenja, veoma često vole konstatirati da mi kao narod imamo zlu sudbinu i znaju nad njom liti krokodilske suze ne misleći pri tome šta sve to znači i kakve konzekvencije povlače takve izjave. Ako već neko ozbiljno tvrdi i uvjeren je kako je naš narod dugo vremena bio podređen, diskriminiran i negiran, što je istina, kao i da smo mi i kao narod i kao kulturni i stvaralački subjekt bili ocjenjivani kao svijet bez vrijednosti, da smo tretirani kao ljudi čiji su identitet, duhovnost, kultura i uopće svako originalno stvaranje i sredina u kojoj su postojali stvaraoci većeg značaja, bili redovito osporavani i minimalizirani, a da je to stalno prešućivanje i negiranje velikana tog naroda prestajalo biti prešućivano i osporavano samo onda kada to nije više bilo moguće činiti zbog očiglednosti vrhunskih izraza njihovih talenata i najviših vrijednosti njihovih ostvarenja, te su onda takvi pojedinci bivali prisvajani i uvođeni u Panteon sopstvenih stvaralačkih veličina i pretvarani u srpske ili hrvatske pisce i umjetnike, stvaraocima u raznim oblastima književnog, slikarskog, kiparskog, muzičkog, teatarskog ili filmskog stvaralaštva, tada takvi kritičari naše zle sudbine ne pokazuju ni najmanju kritičnost i dosljednost u tom poslu. Naime, oni nikada nisu javno protestirali protiv

onih koji su takve stavove izražavali i prakticirali, ali što je još važnije, oni redovito predviđaju da u tako diskriminarom narodu ni sam narod nije mogao ne biti inficiran takvim diskriminacijama i ne biti pogođen osjećanjem manje vrijednosti i da je uslijed dugotrajne diskriminacije i negiranja njegovih stvaralačkih osobina i vrijednosti ponekad postajao i on rob takvih vladajućih i svim sredstvima nametnutih mu ocjena o njemu, o značaju njegovog historijskog bića i stvaralačkim velikanima koji to biće izražavaju. Štaviše, upravo je takvo minimiziranje vrijednosti i bilo namijenjeno u prvom redu našem narodu kako bi on izgubio vjeru u sebe, u svoje sposobnosti i kako bi počeo sumnjati da može išta sam i svojom glavom misliti i stvarati, tj. da se u njemu ubije samopoštovanje, a ono se velikim dijelom i sastoji iz svijesti o postojanju velikog misaonog, duhovnog i umjetničkog potencijala njegovih predstavnika, onih sa kojima se on ponosi. Svaki naš intelektualac ili političar se dokazivao na taj način da je prvo veličao srpske ili hrvatske književne i umjetničke veličine kao da mu je to bivala nekakva ulaznica i put do stjecanja prava da početak ovlaš i skromno utvrdi i za one stvaraoce koji su potjecali iz njegovog naroda. Nije li čudo da je tek 1968. godine u našoj sredini mogao biti objavljen rad pod naslovom „Četiri muslimanska romana“, koji je napisao rahmetli Midhat Begić, mada je stvaranje književnih djela na našem jeziku počelo gotovo stotinu godina prije tog događaja i da je bilo izvjesno da se radi o nizu velikih književnih stvaralaca iz muslimanske bošnjačke sredine.

Isto tako i zbog utjecaja takve atmosfere i propagande, mnogi od onih koji sa potcjenjivanjem gledaju na rezultate stvaranja naših pisaca, naučnika i umjetnika ne uzimaju u obzir i žalosnu činjenicu da je i naša sredina sama dodavala takvim postupcima neprijatelja našeg naroda svoj dio i da je svojim ponašanjem i odnosom punila čaše gorčine koje su mnogi naši veliki ljudi morali ispijati, zbog nedostatka poštovanja, povjerenja i podrške koju nisu nalazili u svijetu za koji su radili.

Ali, ako je istina, a jeste istina, da su

Bošnjaci kao narod bili dugo vremena podređeni i da su u svim aspektima života bili jako diskriminirani, da su negirane sve bitne njihove vrijednosti i da je sistematski ugrožavan i njihov opstanak, zar je čudo da su naši ljudi, a najčešće upravo oni koji su se isticali kritikama neodgovornih pisaca i umjetnika, mirno gledali kako mnogi naši odista veliki književnici, slikari, arhitekti, muzičari, njeni stvaraoći i izvođači, kao i veliki intelektualci i naučnici koji su u mnogim oblastima nauke dali velike doprinose, bili isto tako negirani, zapostavljani i da nisu dobijali adekvatnu, a često ni bilo kakvu satisfakciju za svoj doprinos duhovnim vrijednostima na kojima počiva sav naš svijet i mi u njemu. Zar upravo u našoj sredini nije nastala ona užasna izreka „Pri glavi i oca po glavi“, koja izražava saglasnost sa izdajom osnovnih moralnih načela i vrijednosti na kojima je bio utemeljen život naše narodne zajednice, tj. princip poštovanja svih vrijednosti i čuvanja od utjecaja onih koje su nastale iz materijalnih interesa bilo koje vrste. Zapravo je taj princip na kojem je počivao naš tradicionalni moral bio samo parafraza jednog od osnovnih principa ili osnova islamskog vjerovanja koji glasi da je musliman „onaj koji čini dobra djela a kloni se zlih“. Naša je javnost mirno gledala i nije reagirala kada su naši brojni značajni ljudi bili proganjani, hapšeni, pa čak i ubijani u zatvorima i logorima, kako se to nama događalo još od osmanlijskih progonstava naših prvaka u Anadoliju i držanja po austrijskim zatvorima, tamnicama kraljevine i logorima ustaških, četničkih i fašističkih zlotvora, ili kad su ostajali bez posla i kruha, a njihove porodice bacane iz svojih domova na ulice, mada su mnogi od tada uglednih i moćnih ljudi, a to su obično i u pravilu bivali bogataši, jer se ugled i tada i sada pogrešno mjerio količinom bogatstva i zamjenjivao sa utjecajem i jer su takvi ljudi smatrani važnima i za narod, i oni to jesu bili ukoliko su mogli, što se kaže, za mekinje svoga brašna izdržavati i omogućavati normalan život i rad nekim od najvećih i najzaslužnijih naših ljudi, onih koji su ogromno i nepresušno bogatstvo svoje misli i svojih djela nesebično podijelili sa svojim narodom ne čuvajući ga u magazama, seharama ili čekmedžama samo

za sebe i svoju porodicu. Nažalost to oni nisu činili i tu lažnu veličinu mjereni količinom novaca i posjeda i njen odnos prema velikim stvaraocima našeg naroda, iskusili su mnogi ljudi čije je značenje za naš narod stostruko nadmašilo ono koje je pripalo takvim velikanima magaza, sahara i čekmedža. Općepoznato je da je veoma mali broj naših velikih ljudi doživio bilo kakvo značajnije priznanje ili počast i nagradu, ne samo od drugih naroda i država, ili od zajedničkih nam autoriteta države i vladajućih društvenih krugova, nego ni od svog naroda i u svojoj domovini, odnosno od onih koji su zastupali naš narod i njegove interese među kojima su oni duhovni i kulturni vjerovatno ujedno bili i najvažniji. Taj jad i bijeda našeg elitizma i načina postupanja nosilaca vladajućeg mišljenja može se veoma dobro vidjeti u mnogim fenomenima našeg javnog života. Dosta je samo pogledati nazive ulica našeg glavnog grada pa će se na njegovim tablama naći nesrazmjerno veliki broj stranih imena i to u pravilu onih koja označavaju periode strane vladavine, koju neki čak veličaju i kao „zlatno doba našeg života“, kako to reče jedan nadrinaučnik i čovjek sluganskog mentaliteta kojemu zlatno doba čini vrijeme kada je tri stotine hiljada Bošnjaka moralo emigrirati u neizvjesnost života u Aziji, jer im, valjda zbog njihovog primitivizma nije pasalo austrijsko zlato. Ta imena se nalaze na oznakama naših ulica bez ikakvog reciprociteta u sredinama iz kojih ti ljudi potječu. Kada se vidi ko je sve dobio najviše izraze počasti od naših najviših državnih i gradskih naučnih i kulturnih institucija vidjet će se ista slika. Ta slika pokazuje u kojoj mjeri su kreatori politike razvoja samopoštovanja našeg svijeta i pomoći, priznavanja i podrške nauci, umjetnosti i uopće javnom radu u našoj zemlji apsurdni i da naša sredina pokazuje poštovanje čak i prema veoma problematičnim stranim veličinama dok svoje apsolutno ignorira, što jasno markira granice samoponižavanja na koje su spremni neki naši ljudi, pa se može očekivati da se uskoro sami sebe odreknuo kada već nemamo poštovanja prema svojim stvarnim veličinama i svom životu. A narodi, kako se zna, u historiju ne ulaze i u njoj ne opstojе preko svojih političkih predstavnika i uopće preko pseudo i samoproglašanih veličina nego preko velikih stvaralaca koji u duhovnu i kulturnu budućnost svog naroda

i svijeta ulažu odgovarajuće doprinose. Historija neće zapamtiti opskurne tehničare vladavine i snalažljive ljude koji pobiru mrvice sa stolova bogatih po Evropi i svijetu, nego će pamtiti i na površinu kad-tad iznijeti prije svega stvaraocе visokih duhovnih i kulturnih vrijednosti.

Tako su su naši veliki stvaraoci duhovnih vrijednosti iz vremena kada smo mi duhovno i kulturno bili dio jednog velikog svijeta koji se naziva islamsko-orijentalnom ili turkmensko-seldžučko-osmanskom kulturom i duhovnošću koja je u raznim fazama svog razvoja ostvarila kontakte i utjecaje klasične grčke i perzijske kulture, a potom i bizantijske i kada se duhovna komunikacija ostvarivala tada kulturnim i svetim jezicima kao što su grčki, aramejski, latinski, arapski, perzijski i osmanski turski jezik, a pismenost i medij komunikacije koji su tada vladali kod nas, kao uostalom i kod svih evropskih naroda, bili sve donedavno potpuno zaboravljeni i ignorirani, a neki od njih su bili u samim vrhovima tog veličanstvenog duhovnog i kulturnog svijeta. I dok se svi narodi ponose svojim stvaraocima koji su stvarali na jezicima i u okviru duhovnih parametara svijeta iz kojeg je nastala njihova kultura, te izučavaju svoj latinizam, staroslovensko naslijeđe itd., kod nas je sve to bilo krajnje zapušteno i ovisilo je o entuzijazmu pojedinaca koji su često zbog svog interesa za tu oblast plaćali tešku cijenu zaborava i progona. Ali, ako naši ljudi, osim pojedinaca, nisu istraživali i iznijeli na svjetlo dana svoju veliku rano nastalu duhovnu tradiciju, i ako je to razumljivo zbog općeg negativnog stava prema svakom duhovnom sadržaju koji nosi obilježja islamkog i orijentalnog duha, nije jasno zbog čega su tužnu sudbinu morali doživjeti i oni koji su bili obnovitelji i stvaraoci naše moderne literature pisane po evropskom ključu i na narodnom jeziku, kao što su bili između ostalih Mehmedbeg Kapetanović-Ljubušak, Safvetbeg Bašagić ili Edhemaga Mulabdić, koji su imali više nego žalosnu životnu putanju punu osporavanja, ne samo od neprijatelja našeg naroda, nego i u sopstvenom narodu i njegovim brojnim dušebrižnicima, pa su neki od njih na kraju svog djelovanja doživjeli da moraju rasprodavati teško sakupljeno veliko duhovno blago ili čak i suđenja i osude za sve ono dobro što su učinili za naš narod i zemlju

i našu kulturu i umjetnost kao što su to doživjeli Safvetbeg Bašagić i Edhemefendija Mulabdić. Ništa manje žalostan nije bio životni put ni druge velike generacije naših značajnih pisaca i umjetnika, kao što su Hamza Humo, Hasan Kikić, Ahmed Muradbegović, Enver Čolaković, Meša Selimović, Skender Kulenović, Muhamed Abdagić, Ćamil Sijarić, Derviš Sušić, Ahmed Hromadžić, Husein Bašić i drugi stvaraoci u raznim oblastima umjetničkog stvaranja, kao likovni stvaraoci među kojima neki spadaju u najveće stvaraoce na tom području u XX vijeku, kao što su Omer Mujadžić ili Ismet Mujezinović na cijelom južnoslavenskom prostoru. Svaki od njih je iskusio ne samo ignoranciju nego i aroganciju, odsustvo interesa i odnos neznanja, već i nadmenost bogatstva i neodgovornost naših navodno odgovornih narodnih dušebrižnika i čuvara naše vjere, interesa i moralne čistoće. Nema ni jednog od navedenih velikih naših ljudi da nije u našoj sredini doživio poniženja raznih vrsta, a po pravilu je naša sredina ostajala nijema i gluha na sve vrste terora koji je obimno prakticiran na tim ljudima. Ni naši naučnici, koji su svoj visoki intelektualni potencijal veoma brzo dokazali i unutar modernog evropskog načina mišljenja i naučnog rada, a koji su dali ogromne doprinose savremenoj nauci i to ne samo u oblasti društvenih nauka, jer su najznačajniji historiografi, pravnici i filozofi našeg vremena potekli iz bošnjačkog naroda, nego i u prirodnim i primjenjenim naukama, gdje su neki od njih bili u samom vrhu svjetske nauke u disciplinama kojima su se bavili.

Sve to, što nam je svima, osobito starijim, u pojedinostima dobro poznato, ali što karakterizira i opće stanje duha u našem svijetu, obavezuje nas na kritiku našeg odnosa prema onima koji su do sada držali monopol na definiciju i priznavanje vrijednosti nosioca i stvaraoca našeg duhovnog i kulturnog identiteta. Kritiku mora doživjeti ono ponašanje koje je dobrim piscem, naučnikom i umjetnikom smatralo samo one koji su služili čaršiji i njenim prvacima i koji su uživajući njihovu milost i pomoć doprinosili povećanju njihovog a smanjenju sopstvenog ugleda, kako je to bivali sa ljudima kakvi su bili neki naši pjesnici, kao što je prvi moderni naš pjesnik Musa Ćazim Ćatić, koji je dobijao po groš za

svaku pjesmu koju bi preveo sa turskog ili arapskog jezika, jer je samo korist onih koji su takvu pomoć pružali stvaraocima bila jedini kriterij za podršku stvaraocima općih duhovnih i umjetničkih vrijednosti u našoj sredini. Ovaj stav se razvio i to sada na račun svih građana, a ne pojedinih mecena od kada se formirao i etablirao naš političko-poslovni međusobno usko i interesima isprepleteni sloj ljudi, tj. moderni politički i poslovni establišment koji svoju humanost dokazuje dijeleći narodne pare kao pomoć umjetnicima. Istina o svemu tome nas posebno obavezuje na temeljitu i dobro argumentiranu kritiku takvog ponašanja, kako zbog našeg odnosa prema mnogim značajnim ljudima, tako i zbog nužnosti da konačno spoznamo uistinu ko smo i šta smo i kakvi smo i da svoj identitet izvedemo iz zone sumraka i neodređenosti na svjetlo historijske istine i potpunosti, pa je upravo u tom kontekstu nužno prije svega da mijenjamo naš odnos prema brojnim velikanima duha, nauke i umjetnosti koji potječu iz bošnjačkog naroda i da barem mi, ako to ne možemo očekivati od onih koji nas još uvijek osporavaju, izmijenimo naš odnos i naša mjerila ocjene vrijednosti i poštovanja veličina, da se najzad oslobodimo primitivne zavidnosti, nalaženja dlaka u jajetu svakom ko se svojim talentom ističe, kao i da se lišimo utjecaja i drugih metoda i načina na koje primitivizam, jalovost i neznanje obezvređuju ono što je njihova negacija, a to je istinsko znanje i visoke duhovne i kulturne vrijednosti stvaraoca, tj. da stanemo u kraj našem uobičajenom načinu odnosa prema velikanima duha koji se svodi na to da ih osporavamo u svim i najmanje važnim aspektima kako bismo obezvrijedili i ono istinski vrijedno što su naši velikani stvorili i kako bi razne neznalice, primitivci i prije svega plaćene sluge tuđih duhovnih i kulturnih interesa odbranili svoju duhovnu inertnost i zapuštenost.

Ovaj tekst posvećujemo prikazu djela i života jednog od naših najvećih modernih pisaca, koji može biti upravo po sadržaju i načinu mišljenja i po vrsti osjećajnosti i duhu koji izvire iz njegovih junaka i uopće cijelog njegovog literarnog svijeta, a i po tematici njegovog djela, najviše i najdublje bošnjačkog, ali koji je zbog jednog može biti osporivog, ali koje nikako nije sasvim za odbaciti, mišljenja

o nekim pojavama i ljudima u našoj novijoj historiji i njenim akterima, koju kao cjelinu i mi sami i posebno oni koji vole biti svemu sudije, sada žestoko osporavamo i što moramo osporavati, jer su to bile godine diktatura svih vrsta koje su nam u naslijeđe ostavili težak teret naše opće zapuštenosti a naši prvaci dokaze svoje nesposobnosti i nedosljednosti u zastupanju naših narodnih interesa i spremnost da se igraju sa interesima zemlje i njenog naroda, bio gotovo proklet od nekih ljudi. Svi ti kritičari Derviša Sušića i njegovog pokušaja političkoliterarne kritike našeg muslimanskog društva u vremenu prve polovine prošlog vijeka, ali koje je zbog niza razloga i utjecaja ispalo više pamflet nego kritička historija ponašanja i djelovanja jednog našeg društvenog sloja, koje je Sušić objavio pod naslovom „Parergon“, koji su nekompetentno o tom djelu i samom Dervišu sudili i neovlašćeno sami sebe proglašavali sudijama o svemu i svačemu, postupajući po onoj narodnoj „Vidi trun u oku tuđemu, a u svome ne vidi ne brvno“ bacali su Sušića na totalnu marginu literarnih i ljudskih vrijednosti, tako da njegovo veliko literarno i uopće ljudsko djelo još uvijek stoji nedirnutu, zamagljeno i neobjavljeno u cjelini, mada bi to djelo danas bilo za svakog našeg čovjeka snažno vrelo spasonosne vode duhovnog osvježenja u užarenoj pustinji emotivne i duhovne praznine u kojoj živimo, kao što bi životni put tog čovjeka mogao biti uzor svim našim patriotima i poštenim ljudima.

Derviš Sušić je rođen u maloj bosanskoj kasabi koja se nalazila na sredokraći puta između Kladnja i Zvornika i u središtu puteva koji su vodili iz pravca Šekovića, Kladnja i Han Pijeska susrećući se u mjestu po imenu Vlasenica. Dan rođenja Derviša Sušića je 03.06.1925. godine. Njegov otac lokalni imam Mustafa efendija Sušić i njegova hanuma Ajša rođena Čohodar, imali su sedmero djece i to šest sinova i jednu kćer. Sinovi su bili najstariji Džemal, zatim Derviš i iza njega mlađa mu braća Muhamed i Sulejman, a kao najmlađi rodili su im se blizanci Hasan i Husein i na kraju, kao neki šlag cijelu porodicu je zaokružila i ukrasila i kćer Derviša, odana sestra i vjerna čuvarica porodične tradicije. Pisac ovih redova imao je sreću da upozna sve članove Mustafa efendijine porodice, izuzimajući rano poginulu braću Muhameda

i Sulejmana koji su poginuli u Drugom svjetskom ratu i da sa nekima od njih bude u trajnijoj i dubljoj duhovnoj i intelektualnoj, ali sa svima u dubokoj prijateljskoj vezi.

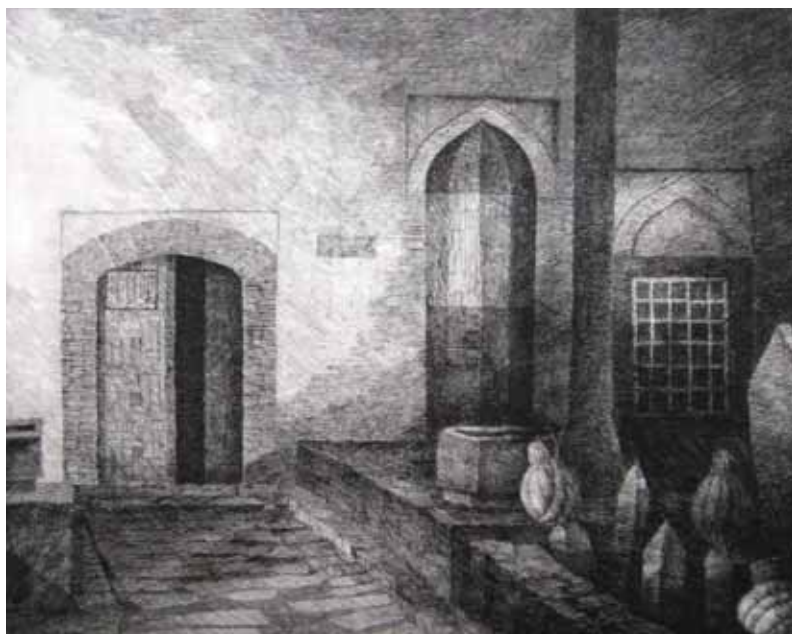
Porodicu Sušić upoznao sam preko jednog od najmlađih sinova Mustafa efendije, Hasana, koji je bio moj student, a pažnju na njega mi je skrenuo još jedan moj student, nažalost i on je kao i svi Mustafa efendijini sinovi već preselio, Halim Mulaibrahimović koji je bio rodom iz Gračanice. Halim me je zamolio da obratim pažnju i pomognem njegovom školskom drugu Hasanu (oba su bili učenici učiteljske škole u Tuzli), jer je znao i iskusio da je za studij filozofije nužno nešto više općeg obrazovanja nego što to pruža učiteljska škola. Tako sam upoznao prvog Sušića u mom životu. Hasan je bio vrijedan i doslovno je ispunjavao sve zahtjeve, a kako je po prirodi bio veoma dobar i uz to i dobro odgojen, uskoro je postao omiljen među svima nama, kako je to nekada bilo u vrijeme kada su studije bile studije, a profesori i otac i majka svojim studentima. Lična veza i upoznavanje sa svim okolnostima života studenta bio je aksiom u naučavanju i tu je još uvijek vladalo klasično pravilo da je student čak svog profesora a to podrazumijeva da student prati i pokušava usvojiti misao i znanje koje mu profesor nudi, a profesor se smatra odgovornim za uspjeh studenta. Da se ova veza produbi zaslužan je jedna kuriozni slučaj. Naime, ja sam u to vrijeme stanovao na Bjelavama, jednom prekrasnom kraju Sarajeva koji je, kako je rekao moj prijatelj profesor Whitehead iz Londona, „Dobivao sunce s neba i svježiji zrak sa Bjelašnice i to direktno i bez ikakve prepreke“. Fredy je bio zaljubljen u Sarajevo i imao je običaj reći da je to jedinstven grad u svijetu jer u centru grada ima planinu, a okružen je vijencem planina od Igmana, Bjelašnice, Treskavice, Romanije i Zvijezde koje su od njega udaljene u prosjeku dvadesetak kilometara. Jednom sam išao uz Bjelave kući i susreo na putu mog studenta Hasana. Iznenadilo me je da me nije pozdravio, pa sam ga zaustavio i izružio ga pitajući ga kakav je to način da se prolazi pored svog profesora kao pored turskog groblja, kako neki imaju običaj reći. Čovjek, tj. moj Hasan, reče mi, ali gospodine profesore ja nisam vaš student. Pa ko si, upitao sam ga i dobio odgovor da se taj mladi čovjek zove

Husein Sušić i da je student medicine, a inače i rođeni brat bliznac mog studenta Hasana. Tako se pokazalo da Hasan ima brata jednojajčanog blizanca i to potpuno istog kao on. Ja sam kasnije Hasanu rekao da dovede i brata kod mene kući kada bude dolazio na kahfu i razgovor ili neko drugo osvježanje, jer sam znao da je život u studentskom domu u svakom pogledu oskudan i tako sam uspostavio poznanstvo sa dva brata Sušića, fizički ista, ali različita po interesima. Hasan je bio sklon društvenoj nauci i meditacijama i uopće onom što se naziva mišljenje o općenitom, a Husein je bio veoma pragmatičan i koncentriran i bavio se medicinom i u to vrijeme osobito fiziologijom koju je studirao kod svog profesora Nakaša. Kad sam ih jednom prilikom vidio u društvu jednog omalenog, ali veoma ušćupernog starčića sa fesom na glavi i u urednom čistom i dobro ispeglanom odijelu i bijeloj košulji, shvatio sam da im je to otac Musatafa efendija. Pitao sam Hasana gdje im je otac odsjeo i kad sam saznao da je kod njih u domu, rekao mu da ga dovedu meni u kuću da ga upoznam i sa njim progovorim. Tako sam upoznao tri člana te za mene važne porodice sa kojom ću ubuduće imati dosta intenzivan odnos. Razgovor sa Mustafa efendijom je za mene bila prilika da dođem na izvor boljih i tačnijih informacija o životu i običajima naroda Birča kojeg je on poznavao u dušu, više nego sve etnološke i sociološke studije koje sam do tada o tom značajnom našem kraju pročitao i o kojem je pisao i naš najveći etnolog profesor Milenko Filipović. Kasnije mi se dogodilo da sam putovao u Tuzlu radi održavanja nekog javnog predavanja i tom prilikom sam bio pozvan da odsjednem u kući Mustafa efendije i njegove hanume Ajše, što sam rado prihvatio. Tako sam upoznao i njihovu majku, jednu divnu i veoma inteligentnu i k tome još veoma živahnu i duhovitu ženu, a zatim i najstarijeg im brata Džemala, pravu sliku i priliku jednog vaktiłašnjeg činovnika, uvijek elegantno odjevenog, beskrajno učtivog, odličnog sazliju i veoma zanimljivog sagovornika i čovjeka koji je znao i koga je znao svak u Tuzli i okolnim mjestima. U kući Mustafa efendije Sušića sam upoznao i sestru braće Sušić Dervišu, koja je svaki dan dolazila majci da je obiđe i u nečemu pomogne. Derviša je bila udata za čovjeka po imenu Ševrak i imala je jednog sina Nermina koji će nažalost

poginuti u zadnjem ratu od srpske ruke i to braneći položaje na Žići u Sarajevu. U razgovorim sa Dervišovom majkom sam shvatio odakle Dervišu onaj posebni osjećaj za blagu ironiju i samoironični odnos prema sebi i svojim junacima i prema nama kao narodu. Tu finu samoironiju koja je obuhvatala sav naš svijet, ali i zračila određenom ljubavlju za njega osjetio sam jednom prilikom kad sam Ajša hanumu upitao: "Hanuma, ti si rođena u Rudom, a to je daleko od Vlasenice, osobito je to bilo u ono vrijeme kada si se ti udavala i kad nije bilo ni auta, reci mi kako to da si se udala u Vlasenicu tri dana hoda od Rudog. Znam da su Čohodati poznata familija i da im nije bilo teško naći dobru priliku za tebe i u rudom i u Višegradu, Goraždu, Čajniću ili sve do Priboja ili Prijepolja?" Na moje pitanje ona je odgovorila: „Ja sam kao mlada bila živahna i otac je odlučio da me što prije uda, kako se kaže kod nas da skine žišku iza vrata, da ja nebi nešto napravila što se ne očekuje od djevojke iz ugledne kuće. A kako sam bila jako mlada, otac me je iz opreza udao za mušteriju iz što daljeg kraja, a to je na moju sreću bio Mustafa efendija, tada mladi hodža u Vlasenici. Babo je govorio, kad se majka žalila kako me je dao tako daleko, neka je ženo što dalje, jer ako bude bruke neka do nas glas dopre što kasnije i kad malo omekša. Ti znaš da je kod nas običaj bio da mlada dvori i sluša barem nekoliko godina sve u kući u koju je došla, dok se dobro ne udomaći i ne stekne djecu. Zbog straha da ja ne prekršim neko pravilo ponašanja majka je zamolila jednu poznatu nam Ciganku Mejru da, kad budu putovali, a tada su samo Cigani redovno išli svojim putevima niz Drinu i uz Drinu od Rudog do Bijeljine i nazad, da svrati i u Vlasenicu i raspita se za kuću uglednog hodže Mustafa efendije Sušića. Kad se, nakon više mjeseci, Mejra vratila iz ciganskog pohoda, majka je upitala šta je čula o meni. Na to joj je Mejra odgovorila: „Ti se hanuma za nju ništa ne brini, eno nje u već sjedi u vrhu sećije“, na šta je moja majka povikala: „Mejro sestro požuri tamo i reci joj da je još rano za vrh sećije, imaće kad i do tamo da dospije“. Tako sam ja moj sine prelomila štap nad Sušićima da me oni kao nekakvu Ruđanku iz bosanske zabiti ne bi ogovaral. Ako nisu poletjeli oni, ja sam sebe sama stavila među prve hanume i to u vrh sećije gdje mi je kao efendinici i mjesto“. Njen opis četničkog

osvajanja Vlasenice i tadašnjeg klanja muslimanskog stanovništva u dolini Drine, bježanije i svega što se događalo i posebno svjetlosnih efekata od vatre kuća i gorećeg sijena po štalama i livadama, pa do svjetla svjetlećih metaka koji su parali noćni mrak, bio je toliko plastičan da ja sličan opis sa pamćenjem glasova koji se u toj gunguli, pucnjavi, halabuki, i zazivanju upomoć sa raznih strana, svih glasovnih i svjetlosnih efekata takvog jednog inferalnog događaja i posebno opisa ponašanja razularene četničke gomile, nisam još ni čuo ni pročitao u cjelokupnoj našoj literaturi. U opisu razloga udaje i okolnosti majčine brige za nju, Dervišova majka je izrekla cijelu pripovijetku o nama i ocrtala odnose u našim kućama, stanje duhova i običaja tog vremena u našoj sredini. Ovakvih njenih priča sam se naslušao u nekoliko slijedećih susreta sa tom izvanrednom ženom koji su mi ostali u živom sjećanju, a ja sam spoznao da je u njoj skriveno veliko blago plastičnog prikazivanja riječima i uopće narativne moći i da je samo pitanje ko ga je od nje naslijedio i ko će ga oplemeniti. Tada sam za Derviša znao, ali ga još nisam bio upoznao. Međutim, čitao sam gotovo sve što je objavio u „Oslobođenju“, „Omladinskoj riječi“, „Narodnoj Armiji“ i drugim listovima u kojima sam i sam u to vrijeme počeo ponekad saradivati, a čitao sam i njegova prva književna djela kao što su „S proleterima“, „Jabučani“ i „Momče s Vrgorca“, koja su sva posvećena njegovim uspomnama iz NOB-a,

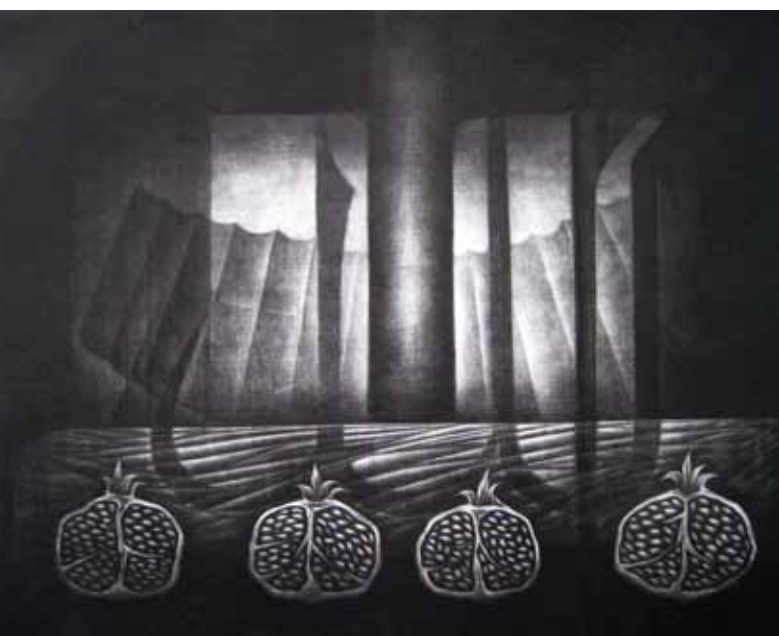
doživljajima te najveće epopeje naših naroda koji su se po prvi puta skupa borili za određene zajedničke ciljeve i u toj borbi bili pobjednici. Kad sam pročitao i njegove prve romane „JA Danilo“ i „Danilo u stavu mirno“ počeo sam se diviti njegovom originalnom i nepatvorenom književnom glasu i talentu. Već nakon čitanja tog prvog njegovog pravog književnog djela, njegovog finim i pomalo melanholičnim humorom protkanog romana „Ja Danilo“, u kojem se odnosi ironično i čak zajedljivo i prema junacima koji su pobijedili veliku njemačku silu a ne mogu pobijediti svoja primitivna osjećanja i mentalitet straha koji je u njima duboko zapretan, znao sam i bez ikakvog ustezanja bio sam spreman reći da se pojavio jedan novi veliki književni i već i to u gluhom i tmurnom mjestu naše provincije sasvim izgrađen talenat koji već ovim svojim djelom ulazi, zapravo upada među najveće naše književnike. Slično sam rekao i za Mešu Selimovića kada se za njega govorilo da nema talenta, da nije u stanju domašiti itd., tj. kada je Meša bio na više načina minimiziran i osporavan zbog razloga koji su bili izvan njegovog književnog rada i u času kad je i on sam zdvajao da li je uopće veliki književnik što je smatrao da je jedino što mu preostaje da bude, odnosno kad se ozbiljno bavio tim pitanjima i to upravo kad je objavio i dočekaio skoro muk oko njegove tek izašle knjige pripovijedaka „Magle i mjesečine“ i kad mi se žalio da zdvaja o smislu svog literarnog posla, na šta sam mu ja odgovarao da već ova

njegova zbirka definitivno dokazuje i pokazuje postojanje još jednog našeg velikog pisca naše književnosti i da je samo nužno da se on drži sebe i svog unutarnjeg svijeta, a njegov nesumnjivi talenat i predanost poslu i ljubav za njegove junake će već učiniti svoje. U to vrijeme sam sa Mešom imao bliže kontakte, jer smo živjeli u komšiluku u sarajevskom naselju Višnjik i jer sam ja počeo intenzivnije sa njim komunicirati, šetati i razgovarati a potom i saradivati u časopisu „Život“ kojeg je on tih godina uređivao. Slično se dogodilo i sa jednim drugim velikim našim piscem, sa pjesnikom Makom Dizdarom, koji je nakon zbirke „Plivačice“, a to je ujedno bilo i vrijeme njegove emotivne i moralne krize izazvane propašću izdavačke kuće „Narodna Prosvjeta“ kada je ostao bez kruha i kada sam posredovao kod nekadašnjeg utjecajnog rukovodioca Milutina Đuraškovića Đuraša koji je bio predsjednik Radničkog univerziteta na kojem sam tada radio, inače veoma dobrodušnog i razumnog čovjeka, da Mak dobije posao direktora tada još postojeće i bogate Biblioteke radničkog doma, a Mak je, budući obhrvan svim tim tegobama, razmišljao da li je on uistinu pjesnik ili nije, odnosno da li će postati ono što je u sebi osjećao da može i ima, a to je silni nagon pjesničkog stvaranja, ili će ostati samo jedan veoma pismen i kulturnan novinar kao i brat mu Hamid, kako mi je tada rekao i to uprkos činjenici da su već zbirke „Okrutnosti kruga“ i „Plivačica“, sasvim jasno pokazivale znakove velikog pjesničkog talenta

i silne inovativne moći pjesničkog izraza. Maku je, kao i Meši, samo trebalo da u sebi nađe onu zlatnu žicu duboko zapretanu gotovo u svakom Bošnjaku koji osjeća našu zemlju i sudbinu i to je on našao u poetskom izrazu epigrafike na stećcima i uopće duhu bosanskih krstjana, a Meša u duboko introspektivnoj prirodi duhovnosti mevlevijskog tarikata naše sufijske tradicije.

Što se tiče Derviša za njega sam, odnosno za činjenicu da je on već tada došao u Tuzlu iz neke vrste prognanstva u kojem se nalazio kao učitelj u Podrinju i da radi kao direktor Narodne biblioteke, saznao iz kontakta sa kućom Sušića i njegovom majkom, kao što sam iz kontakta sa tom sredinom saznao i odakle mu taj ogromni pripovjedački talenat koji navire iz svega što on napiše. Dugi razgovori sa njegovom majkom uvjerali su me da je naslijedio njen urođeni ogromni pripovjedački talent, jer, iako sam slušao mnogo naših starijih žena koje su znale izuzetno plastično i lijepo pripovjedati, nikada nisam čuo neku od njih da bi znala pričati tako plastično, sa toliko bitnih detalja i izvučenih karakterzacija lica i odnosa, sa takvim smislom za cjelinu priče, kao i za naglašavanje poente zbivanja uz obaveznu ironičnu notu, dok nisam upoznao majku Derviša Sušića. Za mene je tada već bilo jasno da je Derviš nasljednik nečega vrijednog i velikog što je u njegovoj majci bilo skriveno pod restriktivnim utjecajem običaja i općeg odnosa našeg svijeta prema ženskoj djeci, a da

je sada pitanje samo hoće li Deviš imati snage da se nosi sa svojim talentom, jer je po mom uvjerenju i iz iskustva koje sam već stekao posmatrajući mnoge tada mlade i talentirane ljude to najvažnije pitanje koje mora riješiti jedan mladi talentirani stvaralac. Talent je ogromno blago, ali neplodno ako ga ne prati težak i predan rad i studij stvaranja, jer ako se talentirani mladi čovjek osloni samo na talent i shvati da mu sve ide lakše nego drugim ljudima jer je talentiran, tada nad njim visi Damoklov mač koji će ga pokositi, tj. on na taj način ide putem autokorupcije sopstvenog talenta koji se na kraju izgubi pod pritiskom te prevelike lahkoće stvaranja.

U to vrijeme se Derviš ponovo vratio svojoj prvobitnoj inspiraciji tj. oslobodilačkom ratu iz koje je nastao i njegov roman „Žestine“, a dolazak u Tuzlu je otvorio i jedno novo polje njegovog literarnog rada, tj. počeo je sa pisanjem dramskih tekstova i prvi kod nas unio u dramsku literaturu motive naše historije sa likovima kao što su naš pjesnik i mistik Hasan Kaimija i Veliki vezir Mehmed paša Sokolović. Prvo se okušao sa dramatizacijom svog romana „Ja Danilo“, nakon čega su slijedila originalna i za teatar posebno pisana djela „Čekajući Mijata“, „Posljednja ljubav Hasana Kaimije“ i „Veliki Vezir“, koja su doživjela veliki broj pozorišnih izvedbi. Nakon uspjeha sa dramskim tekstovima Derviš se odlučio i da se okuša kao pisac filmskih i televizijskih scenarija i drama, kao i televizijskih serija od kojih je najpoznatija i najviše emitirana bila serija pod naslovom „Tale“. Ipak se može reći da je vrhunac Sušičeve literarne djelatnosti došao sa njegovom trilogijom, tj. sa njegova tri romana pod naslovima „Pobune“, „Uhode“ i „Hodža Strah“. Ta tri romana su nešto najkompletnije i najbolje što je napisano o nama Bošnjacima, našoj sudbini, svijetu u kojem smo živjeli, našem načinu mišljenja i ponašanja i ukupnosti okolnosti koje su nas odredile i kao narod i kao ljude osobitog načina mišljenja, posebnog moraliteta i djelovanja, tj. kao poseban i kompletan historijski svijet. Nažalost, mada su ljudi koji su posredovali njegov prelazak iz Tuzle u Sarajevo time željeli osloboditi ga djelovanja jedne uže sredine u kojoj su još uvijek dominirale neke već potuno potamnjele sjene i anahrone veličine i autoriteti komunističkog poretka, a za komunizam,

osobito za onaj dio njegovih ljudi koji je sebe smatrao tvorcima svega što je komunizam pozitivnog donio, bilo je karakteristično da se smatrao za arbitra u svim stvarima, pa i u pitanjima umjetnosti i da je tako iskošenim i neobičnim stvaralocima i to osobito takvim iz čijeg djela je jasno izvirala svijest o Bosni kao zemlji Bošnjaka koji su svoju zemlju više vijekova obilno zalijevali krvlju braneci je od svih mogućih neprijatelja, postojala je realna opasnost da i Derviš bude pridodan nekoj listi opasnih po režim ljudi, makar samo iz čiste zavisti ako ne iz nekog stvarnog razloga i da mu onemoguće da slobodno i bez straha radi svoj literarni posao. Stoga je organiziran njegov prelazak u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine, gdje je postavljen za savjetnika za umjetnost bez obaveza bilo koje vrste osim da radi na svojoj literaturi. Nažalost, dogodilo se upravo obratno od onog što su akteri te priče očekivali. Derviš je dolaskom u Sarajevo bio odmah zaokupljen od kolega književnika koji su ga opkolili i nastojali angažirati na svojim poslovima i interesima i zbog toga su ga izabrali za Predsjednika svog društva i time mu navalili na leđa brojne marginalne brige, ali velike probleme oko rješavanja svih mogućih životnih pitanja tzv. književnika, tj. članova Udruženja književnika Bosne i Hercegovine. A u to udruženje su se ovim ili onim putevima ugurali i status književnika, a time i mjesto na listama za rješavanje brojnih egzistencijalnih pitanja dobili mnogi polupismeni pisci pjesničkih tvorbi, onih i onakvih kakve su naši seljaci, osobito i čobani, znali redom kazivati u svakoj prilici, a zemljaštvo, krvno bratstvo i a srodstvo raznih vrsta je stvaralo krug interesa i djelovanja za koje je Derviš bio, kao nova ličnost, dušu dao. Međutim, ni politika nije htjela izostatati da se ne posluži jednim novim i interesantnim licem i nesumnjivim literarnim autoritetom kakav je već tada nesumnjivo bio Derviš Sušić, pa ga je, par mjeseci po njegovom dolasku u Sarajevo, tadašnji glavni čovjek u zemlji, a to je bio Predsjednik CK SK BiH Branko Mikulić preuzeo za saradnika za ista pitanja u svoj kabinet, gdje je, naravno, morao raditi sve drugo osim stvaranja svoje osobene literarne likove. Tako je polagano u obilju zbivanja koja za njega nisu imala nekog stvarnog smisla osim kurioziteta za jednog dugo u provinciju prognanog pisca, mnoštvu obaveza i kontakta sa ljudima koji

u pravilu svagda nešto traže a ništa ne daju, Derviš počeo zapuštati svoj talenat i njegove zahtjeve i zaboravljati na svoj glavni rad. Nije čudno da nakon dolaska u Sarajevo nije više proizveo djelo koje bi bilo na nivou njegovih najboljih djela i osobito trologije o nama Bošnjacima i našoj historijskoj sudbini.

U tom periodu, nastao je samo njegov politički pamflet pod imenom „Parergon“, koji ga je doveo u situaciju da bude osporavan i negiran ne samo kao pisac jednog za cjelinu njegove literature marginalnog djela, nego i kao pisac uopće, a neki su išli čak i do te mjere da su ga proglašavali i neprijateljem muslimana, mada je upravo on, za razliku od najvećeg broja takvih svojih kritičara, na jednostavan ali apsolutno uvjerljiv, moćan i nedvosmislen način dokazao svoju ogromnu odanost svom narodu i njegovoj slobodi podigavši veličanstveni literarni spomenik njegovoj borbi za svoju zemlju i njegovoj beskrajnoj odanosti stvari svoga naroda i njegove zemlje i države Bosne. Nije na odmet neke od takvih opomenuti da je upravo Derviš Sušić, kao sedamnaestogodišnjak sa grupom sebi sličnih sjajnih muslimanskih omladinaca, iz Uzdaničinog konvikta u Sarajevu, otišao 1942. godine u partizane i to u centar najtežih zbivanja po muslimanski narod u vrijeme i na mjesto gdje su četnici Draže Mihajlovića vršili masovna klanja muslimana, da brani te ljude i opstanak i slobodu svog muslimanskog naroda i to zajedno sa jedinom vojnom i političkom snagom koja se borila protiv svih zločubana na našem tlu, protiv Nijmaca, ustaša, četnika, Talijana i drugih quislinga. Da se jedan takav patriota i čovjek neizmernih zasluga za svoj narod optužuje i nipodaštava nije, međutim, nikakvo čudo u našoj sredini u kojoj je osporavanje osvjedočenih veličina jedna od najrazvijenijih intelektualnih industrija.

Iako su njegovi prvi radovi, koji su bili vezani za njegove partizanske uspomene i teme vezane za iskustva ratovanja, može se reći da je njegovo prvo ozbiljnije i među njima najvažnije rano djelo roman „Ja Danilo“, pokazalo da pisac ima nesumnjiv i to veliki pripovjedački talent i smisao za suprilni humor i ironiju koja njegovog junaka oslobađa svih prijetnji pretjeranog autoriteta jednog oslobodioca. Iako je i u cjelini, ali i u detaljima i u karakterizacijama likova kroz

malo riječi i konsturiranjem karakterističnih situacija koje same za sebe govore bez riječi, njegov prvi roman dokazao velikog pisca, ipak će sve izuzetne osobine vrsnog i originalnog pripovjedača doći do izraza tek u Dervišovim djelima „Pobune“, „Uhode“ i „Hodža strah“. u kojima sa prikaza inividualne sudbine svojih junaka izabranih po tome što su se nekim osobinama, a prije svega nemirom i buntovnom prirodom koja traga za pravdom pisac prelazi na prikazivanje segmenata i etapa, kao i smisaonih i sudbinskih osobina i sklopova epopeje koja prikazuje sudbinu njegovog naroda, kada njegov ogromni pripovjedački talent i ono što je suština tog talenta, a to je osjećanje sudbinske povezanosti, razumijevanja i ogromne ljubavi za svoju zemlju i životne povezanosti i razumijevanja sudbine bosanskog čovjeka i njegovog ponašanja u okviru njegove historije kao jedne vrste epa o tom narodu, o narodu buntovnika i boraca čija je zemlja prožeta osvajačkim namjerama susjeda, uhodama, tragaocima za istinom i borcima bez mane i straha, mada jedna od ključnih ličnosti i nosi ime Hodža Strah, pojavit će se u punom svjetlu jedne vrsne pripovjedačke tehnike, plastičnog jezika i ritma pripovjedanja koji do tada nisu bili poznati i prikazani takvom snagom u našoj literaturi. Njegove teme su bitno bosanske i to tako izabrane i postavljene da slikaju samu strukturu i motive životnih akcija njegovih junaka. Niko u nas, čak ni najbolji pripovjedači koji su pisali o našim ljudima nije tako duboko ušao u psihologiju, filzofiju i način odnosa našeg čovjeka prema sebi i prema svijetu kao što je to učinio Derviš Sušić. U poređenju sa najboljim našim literatama koji su opisivali naš svijet i čovjeka, kao što su Hamza Humo, Hasan Kikić, Enver Čolaković, Zija Dizdarević, Meša Selimović, Skender Kulenović, Čamil Sijarić i Muhamed Abdagić, Sušićev Bošnjak je mnogo kompletniji i životniji lik, nije ni slika ni idealni tip ni maneken bilo kakvog drugog smisla i značenja osim onog kojeg mu je dao njegov težak život borbe za opstanak svoj i svoje zmelje. Tu je Sušić i najkompletniji i najdublji u slikanju onog što je jedna prava i isitnska bosanska sudbina. No prije nego što još nešto kažemo o Dervišovoj literaturi recimo i nešto o Dervišu Sušiću kao čovjeku u njegovom vremenu i o odnosu prema tom vremenu i postupcima koji ga određuju i daju

mu ljudsku kvalifikaciju.

Derviš je, kao i mnoga druga naša djeca, išao na školovanje izvan mjesta svog rođenja i u tom smislu bio je jedan od onih naših mladih ljudi koji su dobijali ime konviktaši, budući da su morali živjeti u konviktima ili domovima za smještaj učenika koja su osnivala naša kulturno-dobrotvorna društva „Gajret“ i „Uzdanica“, a izdržavali ih građani svojim dobrovoljnim priložima u kojima je pored konstatne izgladnelosti vladala i atmosfera straha da se ne ogriješi o stroga pravila ustanove i tako izgubi šansa za školovanje. Šta je značilo biti konviktaš? To mi je poznato iz dva izvora. Jedan je činjenica da su moja braća studirala u Beogradu i živjela u Gajretovom konviktu u Dalmatinskoj ulici na Paliluli. Drugi i mnogo bolji izvor spoznaje o konviktima bili su moji rođaci i zemljaci koji su se školovali u Banjoj Luci i živjeli u konviktima „Gajreta“ i „Uzdaniće“. Ja sam sve te ljude znao i odlazio sam im u posjetu, aimao sam i dužnost da određenim redom svakog petka i uz ramazan, dovodim neke od njih kod nas na ručak ili iftar. Znao sam da je režim bio izuzetno strog, upravnik „Gajretovog“ konvikta jedan veoma dobar i odgovoran čovjek po imenu Sulejman Badić, nazvan je od strane pitomaca Diktator Sula, zbog njegovog strogog čuvanja režima. Hrana je bila slaba i jednolična i sastojala se od omaća, makarona, riže i petkom pite, a mesa je bilo samo dva puta sedmično (utorak i petak), dok je za svaki obrok služena i ajnpren supa (supa od uprženog brašna). Učenici su morali poštovati kućni red koji je nalagao redovito dnevno učenje i odlazak u džamiju. A mladi ljudi su znali pogriješiti i otići kino, na utakmicu, da ih vide u slastičarni ili da ašikuju sa nekom curom iz komšiluka ili da su uzeli nešto više hrane nego im pripada i sl., za to su bile veoma rigorozne kazne, a u težim slučajevima se radilo i o izbacivanju iz konvikta, naravno, za one čiji roditelji nisu ništa plaćali za boravak njihove djece, a takvih je bilo ipak najviše. Znao sam više takvih mladih ljudi koji su bili isključeni i kojima smo zajedno tražili smještaj barem dok ne završe razred. U toj atmosferi i stalnom strahu da se ne izgubi mjesto u konviktu, mladi ljudi su doživljavali onaj fenomen koji je nazivan lomljenje kičme, tj. sistem je slamao individualnu volju, pravo na

mišljenje i izražavanje stava, a to se konačno izražavalo u fenomenu da su poslušnost i neki pritajeni strah bili kod mnogih mladih ljudi glavne psihološke karakteristike. To su mi potvrdili mnogi ljudi a najjasnije rahmetli prof. dr. Hamdija Kapidžić kada mi je objašnjavao zbog čega mnogi naši istaknuti intelektualci i dobri i poštenu ljudi imaju nekakav neobjašnjiv strah od izjašnjavanja i uvijek nešto kriju. Jednom prilikom kada se dogodilo nešto slično, a na moje pitanje, kako je ovo moguće profesore, Hamdiefendija mi je rekao „Moj Muhamede, ti si imao sreću da nisi bio konviktaš. Svima nama koji smo prošli konvikte slomljena je kičma. Kad je mene moj babo doveo pred Gajretov konvikt u Mostaru da nastavim školu, rekao mi je „Hamdija sine, kad uđeš u ovu kuću zaboravi ko si i šta si, šta voliš i želiš i slušaj svoje nadređene i svakog starijeg, jer ako te odavde izbace, ne preostaje ti ništa drugo nego u šumu za ovcama. Eto to smo mi i sad znaš što smo ovakvi kakvi smo“. Međutim, postojali su mladi ljudi koji su znali i umjeli, a i prilike su im to omogućile, da se suprotstave toj mašini lomljenja kičme mladim ljudima. Takav je jedan bio i Derviš Sušić. On je ustao ne samo protiv reda i zakona koji je vladao u tadašnjem uzdaničinom domu za učenike nego i protiv cjelokupnog državnog poretka koji ponižava i negira cijele rase i narode i istrebljuje ljude zbog sramnih rasnih i nacionalnih iluzija i predrasuda, otišao je kao tek sedamnaestogodišnjak u nepoznato, tj. u partizane i u trogodišnjoj borbi časno odužio svoj dug čovječanstvu i svom narodu. A da ni kasnije nije bio klimoglavac pokazuje najbolje njegova sudbina onih teških godina represije nad svima nama, jer je kao prvoborac i zaslužni ratnik morao godinama ćamiti u provincijama, ali se nije dao slomiti i radio je, na sreću, ono za što ga je Allah dž. rođenjem i odgojem u kući Musatafa efendije i Ajša hanume Sušića pripremio, a to je da napiše jedinstvenu epopeju o nama Bošnjcima.

Na kraju ovog prikaza, koji nije ni literarni esej, ni kritička, stilaska i analiza, ni prikaz cjelokupnog sadržaja obimnog Sušićevog djela, nego evokacija i pogled iz blizine na jednu značajnu ličnost našeg naroda i velikog bošnjačkog književnika koji je svima nama podigao spomenik kakav mi njemu sigurno nećemo moći nikada podići.

Ovaj broj PanBošnjaka svojim likovnim priložima oplemenio je akademik

Mehmed Slezović

akademski slikar i grafičar

Rođen je 19.08.1960 god. u Novom Pazaru. Fakultet likovnih umjetnosti završio je u Beogradu 1985. godine, na Odsjeku slikarstva kod profesora Radenka Miševića. Studije nastavlja na istom fakultetu u Beogradu na post-diplomskom studiju slikarstva kod prof. Mome Antonovića, a nakon završenih postdiplomskih studija slikarstva 1987. godine, upisuje i postdiplomske studije grafike koje završava kod profesora Emira Dragulja 1990. godine. Član je Udruženja likovnih umjetnika Srbije i Grafičkog kolektiva Beogradskog Kruga od 1987. god., a članom Međunarodnog udruženja Krakovskog trijenala postaje od 1997. U periodu od 1990-2000. godine, kao umjetnik kreće se na relaciji između Beograda, Novog Pazara i Istanbula, radeći kao slobodan umjetnik. Od 2007. godine radi kao profesor slikanja i crtanja na Departmanu za umjetnost Univerziteta u Novom Pazaru. Doktorirao je iz oblasti Teorije umjetnosti na temu „Umjetnički crtež u savremenoj praksi i teoriji» 2008. godine.

U periodu od 1985. do 2012. godine izlagao je 50 puta u zemlji i inostranstvu od Sombora, Kragujevca, Podgorice, Novog Sada, Beograda, Praga, Istanbula, Pariza, Novog Pazara, Sarajeva, Mostara, Tuzle. Bio je učesnik velikog

broja (preko 300) grupnih izložbi, bijenala grafike, crteža, malih formi i dr. Prisutan je kao predstavnik Jugoslavije i Srbije na najznačajnijim međunarodnim smotrama savremene grafike u Ljubljani, Berlinu, Tokiju, Krakovu, Beogradu, Orensu, Bopalu i Pragu. Dobitnik je brojnih nagrada. Slezovićevi radovi se nalaze u brojnim zbirkama i više značajnih muzejskih zbirki (Tokio, Krakov, Kremona, Katanija) i kolekcija. Njegov rad je posebno bio zapažen u godinama na kraju XX vijeka kada se našao na najznačajnijim revijalnim izložbama kao što su Savremena grafika današnice u Beču (2002.), trijenalima u Krakovu (1997., 2000., 2009.), bijenalu u Tokiju (2002.) i Pragu (2006.). Dobitnik je većeg broja nagrada od kojih se izdvajaju "Gran prix" za grafiku František Kupka 2006. godine u Pragu; James Haim Pinto, za portret (Tuzla, 2006.); Medalja na 2. Mediteranskom bijenalu u Atini i dr.

KAKO ONO REČE

Kažu da je nekadašnji američki Foreign Secretary Henry Kissinger, na primjedbu da je paranoičan jer zahtijeva da ga štite od eventualnog atentata, kazao: „Istina je, jesam paranoičan, ali ipak mnogi nastoje da me ubiju“. Ova izreka čuvenog stratega američke vanjske politike može se sasvim komotno u raznim vidovima i varijacijama, pogotovo zbog općeg porasta raznih vidova terorizma u svijetu, primijeniti i na mnoge druge ljude, na svakog ko po nekom i nečijem kriteriju postaje izuzetan, pa i na neke naše istaknute ličnosti. Crna kronika i još crnja historija naše politike uostalom jasno govori o mnogim slučajevima političkog terorizma i u našoj sredini. Jedna takva ličnost zasigurno je i muftija Muamer efendija Zukorlić, glavni muftija Sandžaka. Samo kod njega bi odgovor bio obrnut u odnosu na onaj Kissingera, a ka tome se Muftija i ne žali. On, kao ni mnogi drugi Bošnjaci u stvari i nema kome da se žali. Naime, dok je Kissingerova izjava polazila od toga kako i paranoični mogu biti ubijeni i kao takva bila je samo jedna veoma uspješna šala, a da nikada nije bilo ni insinuirano ni dokazivano da ga je neko odista želio ubiti. Za našeg Muftiju, mada on zasigurno nije paranoičan, je ne samo dokazano da je kost u grlu mnogim moćnicima koji vode ili podržavaju politiku srbijanske vlade prema Bošnjacima u Srbiji i posebno u Sandžaku, kako se to zna, to je bivalo višekratno i pokušavano i na simbolični, ali i stvaran način. Otkako se Muftija pojavio na javnoj sceni u Sandžaku i Srbiji, sada i na cijelom prostoru gdje žive Bošnjaci, a od tada ima dvadesetak godina, posebno u zadnjih desetak godina otkako je njegova specifična taktika borbe za jednakost Bošnjaka i

muslimana u toj zemlji počela davati plodove, ne prestaju raznovrsni napadi na njega i to svih vrsta. Napadi su pisani, apsurdni i bez ikakvih argumenata, zatim putem političkih izjava raznih opskurnih bošnjačkih i srbijanskih političara koje mediji promptno prenose, a u najnovije vrijeme, od kada Muftijine inicijative i akcije imaju vidljive i nesumnjive uspjehe i stječu moralni prestiž i otkako je muftija postao jedna od ličnosti uvažavanih u cijelom islamskom svijetu, ti napadi postaju sve bezobzirniji i grublji i protežu se od držanja u fokusu javnosti preko lansiranja svake vijesti koja se može dobiti, izmisliti, falsificirati ili njen sadržaj na neki način izokrenuti, do onih pomno elaboriranih i naručenih iz krugova službenika srbijanske vlasti ili muslimanskih pseudointelektualaca koji osim svoje umišljenosti, nemaju nikakve legitimacije govoriti o muslimanima i u njihovo ime, a pogotovo o ljudima kao što je muftija Zukorlić. Oni ne shvataju da je ličnost Muftijina davno prevazišla granice njihovih uskih horizonata i važenja njihovih riječi. A svi ti napadi imaju za cilj da ga ušutkaju, ocrne u percepciji nedovoljno obaviještene javnosti koja se namjerno drži u neznanju i da tako ga nastoje onemogućiti da izvrši svoj naum i zadatak, a to je da osigura svom narodu mogućnost da slobodno djeluje, da se efikasno brine za svoje interese i da stvara institucije koje će on sam voditi i sa njima upravljati, a ne da kao uvijek do sada budu pod kurativom nekakve države ili politike koja sa bošnjačkim narodom i njegovim interesima nemaju nikakve veze osim što žele nad njima vladati i držati ih prikovane za status i odnose stvorene agresijom i okupacijom svake vrste.

HENRY KISSINGER

Muftija je našao načina da razvija sistem institucija koje mogu donijeti realnu korist našem narodu i utemeljiti pretpostavke za ostvarenje pune ravnopravnosti Bošnjaka u mogućnostima sa onima koji su već stotinu godina na sve moguće načine bili favorizirani u njihovoj zemlji. Na taj način se postepeno ali sigurno ruši vladavina nad njima a oni postaju svjesni svojih prava na punu slobodu i ravnopravnost u svojoj zemlji koja je njihova isto toliko koliko i drugih koji u njoj žive. Stoga je sva mržnja i neprijateljski stav prema Bošnjacima sada koncentrirana na Muftiju i ona ide do te mjere da ga čak nastoje ne samo difamirati nego i fizički likvidirati kada se sve druge akcije osporavanja pokazuju kao jalove. Stoga je opasnost za Muftiju realna i nije stvar paranoične psihologije ili ironične igre sa njom, kao kod Kissingera. Svi oni koji stoje iza takvih akcija, kampanja i stalnog uznemiravanja i osporavanja Muftijine djelatnosti imaju jedan cilj, a to je da se muftija zaustavi u njegovom plodnom radu u korist svog naroda u Sandžaku i na cijelom ovom prostoru ukoliko se pokazuje da postoji jedan skriveni prećutni, ali i kad treba otvoreni, savez moćnih koji drže vlast u ime, ali kad treba i protiv svojih naroda, pa i bošnjačkog naroda i u tome paktiraju i saraduju sa dokazanim antimuslimanskim i antibošnjačkim snagama na cijelom prostoru na kojem Bošnjaci žive. Tako se ne preza ni od kakve metode i načina djelovanja i spektar mjera ide od direktnog mlješanja države i politike u vjerske odnose, kao što pokazuje ogroman napor da se razbije Islamska zajednica i da se vjernici islamske vjere na svim našim prostorima okrenu protiv njihovih

interesa kako bi ih se moglo ponovno upregnuti u kola onih koji su ih više od stotinu godina sistematski progonili i dovodili u položaj podređenih ljudi, dok su ih njihovi političari prodavali po tekućim cijenama na tržištima balkanskih naroda, do nastojanja da se marginaliziraju sva nastojanja koja vode ka punoj emancipaciji našeg naroda. Neki listovi nastoje stalnim injektivima upozoriti javnost na Muftiju kao čovjeka koji ide prijekim putevima i provodi svoju volju, mada znaju da on za sve što čini ima mandat ne samo u svom položaju glavnog muftije u Srbiji nego i u konkretnim odlukama onih tijela i organizacija koje zastupa. Stoga takva javna glasila kriju istinu i ne donose istinite vijesti o nastanku i djelovanju takvih organizacija, ali uzimaju Muftiju kao motiv da bi posredno rekli da i te organizacije nemaju osnovu u interesima našeg naroda i u pravu Bošnjaka da i oni sebi stvaraju sve one institucije koje su drugi narodi već davno stvorili, ili da su takva nastojanja samo stvar pojedinaca, mada je u našem svijetu savršeno jasno da je jedino sa čime naš narod nema nikakve veze osim podaničke, činjenica da njime već dvadeset godina vladaju političke klike koje se bezobzirno bogate na račun svojih naroda, a spremne su interese svojih naroda prodati za najmanju moguću cijenu koja se nudi na političkom tržištu.

Muftija nema paranoju ali ima Allaha dž. š., veliki broj poštovalaca i sljedbenika i svoju čvrstu vjeru koji štite i njega i naš bošnjački narod.

ANKETA O IMENU LISTA

O bičaj je da nakon što je jedan list, osobito onaj za koji se pretpostavlja da ima veoma precizno utvrđene duhovne, kulturne, društvene i političke ciljeve, izlazio i u dovoljnom broju i sadržaju svojih svezaka izložio materijal koji bi trebao posvjedočiti da list ima jasan koncept i da sadržajem ostvaruje ciljeve zbog kojih je nastao, kao i da način njegovog uređivanja, broj, rang i ugled njegovih saradnika, kao i samo njegovo ime, u potpunosti odgovaraju tim ciljevima, izvrši određenu analizu svojih do tada objavljenih svezaka i ocjeni da li su ciljevi koji su pred list bili postavljeni odista ispunjeni, u kojoj su mjeri i na kakav način i kojem kvalitetu priloga u listu bili realizirani i prezentirani i ima li potrebe da se nešto u konceptu lista u preciziranju njegovih ciljeva i načinu njegovog vođenja, pa i samom imenu, eventualno izmijeni u cilju poboljšanja lista u cjelini i preciznije definicije njegovog duhovnog, kulturnog i društvenog profila. To su normalne i za sve ozbiljne listove redovne procedure u vođenju jednog lista koji želi biti konceptualno koherentan i voditi računa o ostvarenju ciljeva zbog kojih je nastao na način da njegov sadržaj odgovara značenju i veličini tih ciljeva. Istina, to je prvenstveni i rutinski zadatak svake redakcije koja uređuje list. Međutim, to je, isto tako, zadatak i osnivača lista koji i sam i zajedno sa redakcijom, treba povremeno analizirati sadržaj lista, odnos postavljenih ciljeva i njihove realizacije u sadržaju lista i da u tom kontekstu zahtijeva određena poboljšanja, dopune i usavršavanja lista u svakom smislu, kako u grafičkom definiranju izgleda lista, u rasporedu građe i izboru i mjestu kao i načinu kojim će list prezentirati svaki od sadržaja koji ispunjavaju stranice lista.

Postoje, također, situacije kada je uputno da se o takvim pitanjima konsultira šira intelektualna i društvena javnost koja saraduje i prati list, osobito onaj njen dio koji bi mogao postati ne samo stalni konzument sadržaja lista nego i njegov stvaralac i stalni i aktivni saradnik. U tu svrhu list može organizirati anketu o onim pitanjima koja su bitna za odgovarajuća poboljšanja profilacije lista i zatražiti i na svojim stranicama objaviti i uzeti u obzir mišljenja određenog i dovoljnog broja kompetentnih i pozvanih ljudi, kako bi uz njihovu saradnju i rezultate ankete osnivač i redakcija lista mogli da donijeti odluke koje bi dovele do poboljšanja izgleda, sadržaja i načina uređivanja, pa i imena lista.

Na drugom mjestu su u ovom broju izloženi preciznije definirani pogledi na ciljeve lista, kako ih u ovom momentu i znatno kompletnije definira izdavač, a to je „Svjetski bošnjački kongres“, što je i logično kada se ima na umu da je to ona organizacija čije ideje i djelovanje treba zastupati i provoditi ovaj list. Stoga ovdje nije nužno ponavljati ono što je već rečeno, ali je nužno da i redakcija poduzme određene korake kako bi postignuti nivo svijesti i preciznosti definicije svojih zadataka pretočila u jasnu, konzistentnu i logičnu uređivačku politiku. U tom kontekstu nova redakcija, koja od ovog broja preuzima vođenje lista, želi provesti anketu i dobiti mišljenja određenog broja svojih čitalaca i saradnika koja se tiču imena lista, njegovog sadržaja i opće orijentacije kako u izboru materijala, tako i u ostvarenju saradnje u listu. Želja nam je da se postigne njegova jasnija profilacija, preciznije odredi karakter lista, a sve u cilju kako bi sadržaj lista u budućnosti više odgovarao namjeni i ciljevima

koje je izdavač postavio pred list i njegovu redakciju.

Anketa bi trebala odgovoriti na pitanje da li sadašnje ime i sadržaj lista u potpunosti i bez ikakvih dvoumica izražava koncept definiran u dokumentima i programu „Svjetskog bošnjačkog kongresa“, dakle izražava li ideje iza kojih stoje izdavač i redakcija lista i koje bi to promjene poboljšale list u ta dva važna aspekta, odnosno da li bi određena preorijentacija na novi sadržaj lista, novi način uređivanja, pa i novo i adekvatnije ime, donijela nešto novo i korisno u pogledu imena i sadržaja „Panbošnjaka“. Anketa bi stoga sadržavala samo dva pitanja:

Prvo pitanje na koje tražimo odgovor je:

Šta mislite da li dosadašnje ime lista „Panbošnjak“ najbolje i najpreciznije izražava

ono što je cilj djelovanja ne samo lista nego i „Svjetskog bošnjačkog kongresa“, a to je rehabilitacija i jačanje bošnjačkog historijskog i nacionalnog identiteta svih Bošnjaka bez obzira na to gdje žive ako je njihovo nacionalno ime i izvor njihovog historijskog identiteta u činjenici da su dio bošnjačkog nacionalnog i historijskog korpusa. To znači da li ovo sadašnje ime jasno naznačava smisao i sadržinu težnji izdavača usmjerenu prema naciji Bošnjaka i pravilnog odnosa prema onoj ciljanoj grupaciji koju ima u vidu izdavač i da li bi bilo uputno da se vratimo prvobitnom imenu prvog našeg bošnjačkog nacionalnog glasila, tj. imenu „Bošnjak“ i tako direktnije ukažemo na to da je naš cilj obnova nacionalne svijesti i zajedništva svih ljudi koji se smatraju Bošnjacima?

Drugo pitanje na koje tražimo vaš odgovor je:

Podržavate li odluku izdavača i redakcije nove serije lista „Panbošnjak“ da list iza kojeg stoji „Svjetski bošnjački kongres“ ne treba biti popularni politički magazin, nego ozbiljan časopis za društvena pitanja u kojem će se kvalitetnom saradnjom naučnika i kvalificiranih ljudi svih profila razmatrati najvažnija pitanja sadašnjeg stanja i položaja Bošnjaka, njihove historije, duhovnosti, umjetničkog stvaranja i kulture, kao i potreba i ciljeva bošnjačkog naroda u cjelini i u svijetu kakav je danas sa svim njegovim pozitivnim i negativnim aspektima, dakle da to bude list u kojem će saradivati odista najbolji i najkompetentiji naši autori, stručnjaci za sve oblasti našeg narodnog života?

Redakcija će sve dobijene odgovore na ova pitanja analizirati i sve te odgovore će objaviti u jednom od narednih brojeva, kao što će odgovorno iste uzeti u obzir kod konačne verifikacije uređivačke politike, određivanja imena i sadržaja, kao i kriterija u osiguranju saradnje u listu u budućnosti.

Redakcija najljubaznije moli i unaprijed zahvaljuje svakom ko odgovori na ovu anketu i time pomogne redakciji i izdavaču lista da dođu do što je moguće boljeg rješenja navedenih pitanja.

„TRG BOŠNJAKA“ u WELSU

Dana 29.06.2013. godine svečano je otvoren „Trg Bošnjaka“ u Austrijskom gradu Wels, prvi na svijetu koji nosi ovakvo ime.

Ovaj trg je priznanje i poštovanje bošnjačkom narodu za sve ono što je preživio u 20. vijeku u Bosni i na Balkanu, ali i sve što je učinio za Austriju kroz povijest.

Bošnjački vojnici su učestvovali u odbrani Austro-Ugarske carevine i položili svoje živote za slobodu ove zemlje, što se u ovoj državi ne zaboravlja, već uzvraća dobrim na najbolji način.

Proglašenju trga i otkrivanju ploče sa natpisom „Platz der Bosniaken“ prethodilo je obraćanje zvanica i bogat kulturno-umjetnički program.

Svečanom otvorenju prisustvovao je Predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa, reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić, kao i predstavnici grada, gradonačelnik, zastupnici u pokrajinskom Parlamentu, kao i čelnici Islamske zajednice Austrije, izaslanik reisu-l-uleme Husejna ef. Kavazovića, a ispred Mešihata IZ-e u Srbiji u svojstvu izaslanika glavnog muftije Muamer-ef. Zukorlića skupu je prisustvovao potpredsjednik Mešihata Rešad-ef. Plojović.

Skupu je prisustvovao veliki broj Bošnjaka iz ove austrijske regije.

PREDSJEDNIK SKUPŠTINE SBK MUFTIJA ZUKORLIĆ U POSJETI MINISTRU VANJSKIH POSLOVA BIH LAGUMDŽIJI

U Ministarstvu vanjskih poslova Bosne i Hercegovine u Sarajevu, u utorak 02.07.2013. godine upriličen je sastanak ministra vanjskih poslova dr. Zlatka Lagumdžije i predsjednika Skupštine Svjetskog bošnjačkog kongresa, muftije Muamera ef. Zukorlića.

U toku jednoiposatnog razgovora, nakon što se Muftija zahvalio domaćinu na podršci osnivanju Svjetskog bošnjačkog kongresa, sagovornici su razmijenili mišljenje o daljoj saradnji između SBK-a i državnih institucija Bosne i Hercegovine sa posebnim osvrtom na Ministarstvo vanjskih poslova i diplomatska predstavništva.

Sagovornici su također razmotrili važna pitanja u vezi sa predstojećim Popisom stanovništva u Bosni i Hercegovini saglasivši se da je neophodno poduzeti sve potrebne mjere kako bi se postupak Popisa zaštitio od mogućih zloupotreba da bi popisni rezultati odražavali stvarnu sliku nacionalne i opće strukture stanovništva u državi.

Dio razgovora sagovornici su posvetili stanju u regionu sa posebnim osvrtom na otvorena pitanja u Sandžaku, naglašavajući da je neophodno hitno pristupiti rješavanju nagomilanih problema u duhu ostvarivanja uvjeta pune slobode i individualnih i

kolektivnih prava, kroz proces evrointegracija i regionalizacije.

U cilju jačanja saradnje i doprinosa regije pozitivnim procesima regije, muftija Muamer Zukorlić pozvao je ministra Lagumdžiju da posjeti Sandžak.

NEDOPUSTIVO: RAVNOGORSKI ČETNIČKI POKRET I SPC USKORO OT- VARAJU INAT CRKVU NA BUDAKU IZNAD MEMORIJALNOG CENTRA POTOČARI

Izgradnja pravoslavne crkve na Budaku iznad Memorijalnog centra Potočari, gdje su ukopani posmrtni ostaci više hiljada bošnjačkih muškaraca i dječaka koji su ubijeni u srebreničkom genocidu jula 1995. godine, uskoro će biti potpuno završena.

U to se uvjerila i ekipa agencije Anadolija koja se boravila u Srebrenici. Kako kaže i predsjednica Inicijativnog odbora za izmještanje crkve Šehida Abdurahmanović, ova inat crkva bi uskoro mogla biti i otvorena.

“Ponovo se ispostavilo da se izdaje nižu jedna za drugom. Visoki zvaničnici su nam ulijevali nadu i obećavali da će nešto da preduzmu. Oni su i ovog puta zatajili i prešutno odobrili gradnju crkve. Mi sada, zaista, više nemamo kud, stali smo i posmatramo”, naglasila je vidno razočarana Abdurahmanović za AA.

Međunarodna zajednica i institucije, uprkos obećanjima da će pomoći u zaustavljanju gradnje crkve, kako tvrdi, ništa nisu uradili. Prepustili su sve lokalnoj zajednici koja je u ovoj situaciji nemoćna.

“Oni odlično znaju da je vlast u našoj opštini po ovom pitanju dala sve od sebe i da im se ne bismo obraćali za pomoć da smo mi mogli nešto uraditi na tom nivou. Oni su sa nama obavljali razgovore i tvrdili da će biti sve uredno, da se ne sikiramo, a njima su davali signal da nastave sa gradnjom”, rekla je Abdurahmanović.

Iako je Općina Srebrenica zabranila nasa tavak izgradnje crkve na Budaku, navedeno rješenje poništio je Ministarstvo prostornog planiranja entiteta Republike Srpske (RS).

Načelnik Općine Srebrenica Ćamil Duraković i ranije je izrazio zabrinutost za sigurnost svojih sugrađana.

„Upozorio sam u obrazloženju odbijanja građevinske dozvole da postoji politički problem zbog negodovanja Bošnjaka koji žive na području Budaka. Jer, ta crkva je najbliža Memorijalnom centru i mrtvim ljudima, a najudaljenija onima koji u nju treba da dolaze. Crkva nije sporna, ali mjesto gdje se gradi jeste“, rekao je Duraković.

Također, crkva se nalazi samo nekoliko metara od masovne grobnice Budak 2, iz koje su ekshumirana tijela 137 žrtava genocida. Srebreničani strahuju da se i ispod crkve nalazi grobnica.

Prilaz crkvi, kao i zemljište kojim je okružena, katastarski pripada bošnjačkim porodicama.

U blizini crkve nema srpskog stanovništva. Općina Srebrenica nudila je druge lokacije za izgradnju crkve, koje su bliže pravoslavnim vjernicima, ali to nije prihvaćeno.

Nakon nedavnih vijesti da je izgradnja crkve ponovo započeta, visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini Valentin Inzko izrazio je

zabrinutost i zatražio obustavu izgradnje. I Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Sarajevu je, također, izrazila žaljenje zbog neobustave radova na izgradnji crkve.

“Svrha izgradnje crkve u čijoj blizini nema značajnije naseljenog mjesta, a koja je tako blizu bivše masovne grobnice i Memorijalnog centra srebreničkog genocida, je provokacija, i ne služi legitimnim potrebama vjernika. Općina Srebrenica je nudila izgradnju crkve bliže pravoslavnoj zajednici u Dugom polju”, navedeno je iz Ambasade SAD-a, te naglašeno:

”Ponovo izražavamo podršku vjerskim slobodama i slobodnom prakticanju za sljedbenike svih religija u BiH. Ovo pravo mora biti izbalansirano sa legitimnim pravima drugih, a u ovom slučaju, sa pravima onih čije su porodice sahranjene u Potočarima, kako bi u miru posjećivali Memorijalni centar i dostojanstveno sahranjivali svoje najmilije”.

Crkvu će koristiti četnici iz RČP

Abdurahmanović je izrazila zabrinutost zbog sumnje da će se u crkvi, nakon njenog otvorenja, sastajati pripadnici Ravnogorskog četničkog pokreta (RČP) i ljudi sa najjačim nacionalnim strastima.

Kao dodatnu otežavajuću okolnost navela je i to da dio trake ”Marša mira”, koji svake godine kreće iz Nezuka u Srebrenicu, prolazi upravo pored crkve.

“Mi koliko smo svjesni rizika ovog objekta, već dvije, tri godine smo preusmjerili našu

kolonu, koja potpuno strmo silazi putem prema mezarju. Mi ne želimo nikakav sukob. Ukoliko dođe do toga da se dio kolone uputi ovim dijelom puta, mi žene smo spremne stati da ih zaštitimo, da srpska policija ne bi ponovo umiješala svoje ruke i vršila nasilje nad njima”, poručila je Abdurahmanović.

”Ovo nije 1995. godina”

Nijedna borba nije prestala, pa ni ova, poručuju Srebreničani. Abdurahmanović se još uvijek nada da će nekome proraditi svijest da kaže: “Pa, ljudi stanite, dokle više”.

“Ovim činom su nam pokazali da nemamo ljudska prava. Ovo nije rat, nije 1992. i 1995. Mi smo daleko iza tih godina i ja sam zaista smatrala da bi i vlast i crkva trebali da se probude i da kažu: “Stanite, trebamo živjeti jedni pored drugih. Ako ne skupa, ali u miru”, istakla je ona. (Ivana Despotović)

U PARIZU ODRŽAN SKUP POVODOM SJEĆANJA NA GENOCID U SREBRENICI

07. jula 2013. godine u Parizu se okupilo oko stotinjak Bošnjaka, na skupu u povodu sjećanja na genocid u Srebrenici. Skup je organizirao Kulturni Centar Bošnjaka “Džemat Paris” u saradnji sa par bošnjačkih asocijacija i udruženja iz Francuske, kao i bošnjačkih aktivista.

Ovo je bio prvi javni skup održan u Parizu čiji je povod bio sjećanje i obelježavanje geno-

cida u Srebrenici. Po prvi put je na jednom od nekoliko pariskih trgova stajao veliki transparent na kojem je na francuskom jeziku pisalo: **“11.07.1995. Genocid u Srebrenici, nikada nećemo zaboraviti.”**

Okupljenima se obratio imam džemata Paris, Abduselam ef. Fetić, koji je naglasio da je 11.07.1995. godine u Srebrenici počinjen genocid pred očima cijeloga svijeta, te da se svaki zaboravljeni genocid ponavlja, kao i to da se genocid više nikada ne ponovi i ne dogodi niti Bošnjacima niti bilo kome drugom.

Ermin Ibrahimović je na francuskom jeziku pročitao tekst, kako se dogodio Genocid u Srebrenici, tvorcima i počiniocima, zločincima kojima je presuđeno i o zločincima kojima se sudi.

Nedžad Cvrk, aktivista i pokretač inicijative o priznavanju genocida u Francuskom parlamentu, koji je prošle godine imao izložbu slika u džamiskim prostorijama, ove godine je slike o genocidu u Srebrenici izložio na trgu Nation gde je održan komemorativni skup. Prisutnima se obratio i on, između čega je istakao da je poslao pismo o genocidu u Srebrenici francuskom predsjedniku François Hollande. On je iznio i svoju ideju i plan o sastanku Bošnjačke dijaspore u Francuskoj, kako bi mu pomogla da se sastane sa socijalistima i da Francuska kao velika i moćna država natjera Srbe da priznaju genocid u Srebrenici.

Okupljenima je emitovan tonski snimak iz 1993. godine na kojem general Filip Morion Srebreničanima i izbeglicama kaže i poručuje: **“Od sada ste vi pod zaštitom UN.”** Nakon intoniranja himne “Jedna si jedina”, Omer Škulj mladi medresant je proučio dovu. Grupa od oko dvadesetak ljudi koji su nosili bijele majice sa natpisom “Pour ne pas oublier! Srebrenica-Da se ne zaboravi! Srebrenica), uputila se i napravila krug oko velikog trga Nation i dijelila letke prolaznicima.

Ovo nije kraj aktivnosti u povodu sjećanja na Genocid u Srebrenici. 11.07.2013. godine će grupa od oko desetak aktivista dijeliti letke na pariškom trgu Trocadero.

DRUGO ZASJEDANJE SKUPŠTINE SBK 29. 12. 2013.

Predsjedništvo Svjetskog bošnjačkog kongresa, na redovnoj sjednici održanoj 10.07.2013. godine u Sarajevu, nakon analize dosadašnjeg rada usvojilo je Odluku o održavanju drugog zasjedanja Skupštine SBK-a 29. decembra 2013. godine, na prvu godišnjicu osnivanja Kongresa, što će biti praćeno brojnim kulturnim i drugim aktivnostima.

Predsjedništvo SBK-a usvojilo je zahtjev da se do kraja septembra okonča formiranje i konstituiranje svih tijela Kongresa.

Predsjedništvo Kongresa je usvojilo inicijativu o izradi nacionalnog programa Bošnjaka „Povelja Bošnjaka“ koji bi bio ponuđen Skupštini na usvajanje.

Predsjedništvo traži od Bošnjačke nacionalne fondacije da ponovi objavljivanje Konkursa za izbor bošnjačke nacionalne himne.

Predsjedništvo je na sjednici prihvatilo inicijativu da se pokrene javna rasprava o nacionalnom danu Bošnjaka.

Također, Predsjedništvo je prihvatilo da se tokom Ramazana u važnim bošnjačkim centrima na Balkanu održe zajednički iftari sa aktivistima i simpatizerima Kongresa.

Sjednicom je predsjedavao predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa, reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić.

MADAM ALBRIGHT PODRŽALA DEKLARACIJU SBK

Bivša US državni sekretar Madeliene Albright podržala je Deklaraciju Svjetskog bošnjačkog kongresa o zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu, koju je SBK nedavno objavio osuđujući nasilje u Bostonu i Londonu. U pismu predsjedniku SBK-a reisu-ulemi emeritusu dr. Mustafi Ceriću Madam Albright kaže:

Dragi dr. Cerić,

Ovo je samo izraz zahvalnosti što ste mi pružili priliku da se upoznam sa Deklaracijom Svjetskog bošnjačkog kongresa o zajedničkoj sigurnosti i globalnom građanstvu. Ovaj dokument dolazi u pravo vrijeme i djeluje inspirativno. Nadam se da će ga naširoko čitati i u potpunosti razumijeti kako muslimani tako i nemuslimani.

Kao i uvijek, ja sam duboko impresionirana vašim radom i mudrošću. Nadam se da ćemo i dalje ostati u bliskom kontaktu.

*Uz toplo poštovanje,
Madeleine Albright*

U ČIKAGU OBILJEŽEN DAN GENOCIDA U SREBRENICI

U povodu obilježavanja 18. godišnjice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, dana 11. jula 2013. godine, ispred zgrade Generalnog Konzulata BiH u Čikagu, održan je protesni skup u organizaciji predstavnika bošnjačke

dijaspori. Na protesnom skupu okupili su se naši državljani, i tom prigodom je pročitano pismo naslovljeno na Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine, podignuta je zastava BiH i uz zvuke himne odata počast žrtvama genocida.

Skupu je ispred Generalnog konzulata prisustvovala Enisa Hadžović, konzul i njoj je uručeno pismo sa molbom da se putem Ministarstva vanjskih poslova BiH prosljedi poslanicima Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

ODRŽANA KOMEMORATIVNA AKADEMIJA U TORONTU POVODOM 18 GODINA OD GENOCIDA U SREBRENICI

Tačno na 18. godišnjicu od najvećeg zločina u Evropi poslije holokausta, genocida u Srebrenici u organizaciji Instituta za istraživanje genocida, Kanada i Kongres Bošnjaka Sjeverne Amerike, Ogranak za Kanadu, a pod pokroviteljstvom bošnjačkih džemata u Kanadi u Bošnjačkoj islamskoj zajednici „Gazi Husrevbeg“ Toronto je održana prigodna Komemorativna akademija posvećena žrtvama genocida u Srebrenici i Bosni i Hercegovini.

Akademiju je otvorio imam Adnan EF. Balihodžić prigodnim vjerskim programom. Zatim se prisutnima obratio profesor Emir Ramić, direktor Instituta za istraživanje genocida (Kanada) i član Kluba prijatelja Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike koji je između ostalog rekao:

„Prošlo je osamnaest godina od genocida u Srebrenici kojim se zaokružuje i dovršava agresorski, barbarski pohod ekspanzionističkog režima koji je ognjem i mačem pravio veliku Srbiju. Zato je Srebrenica čvrno mjesto mape i mreže zločina nad Bošnjacima. Prisjetimo se danas žrtava genocida u Srebrenici i Bosni i Hercegovini, kako bismo bili sigurni da svijet više nikada neće dozvoliti da se tako nešto desi. Sjetimo se nevinih žrtava najvećeg zločina poslije holokausta u Evropi, kreiranjem strategije

BANKE ŽRTVAMA HOLOKAUSTA PLATILE 1,24 MILIJARDE DOLARA

Američki sudac Edward Korman iz New Yorka objavio je prvu privremenu bilansu historijskog sporazuma koji su 1998. godine potpisale švicarske banke i Svjetski židovski kongres, a koji se odnosi na povrat židovske imovine bez nasljednika, objavio je ciriški židovski list *Tachles*.

Po izvještaju, preživjelim žrtvama holokausta, od kojih su neki imali račune u Švicarskoj, podijeljeno je 1,24 milijardu dolara.

bošnjačke kulture pamćenja od koje zavisi naša budućnost, posebno budućnost naše djece, strategije u kojoj ćemo kolektivno zauvijek kazati ne zaboravu agresiji i genocidu, osuditi negatore genocida, trasirati put poništavanja legalizovanih rezultata agresije i genocida na bosanskohercegovačkoj zemlji i kolektivno raditi da se Bosna i Hercegovina počne graditi na moralnom, političkom, znanstvenom i kulturno umjetničkom odnosu prema genocidu u Srebrenici. U strategiji kulture pamćenja mi se nećemo svetiti oružjem. Naša osveta je smijeh naše djece koja znaju ko su, koja znaju svoje bošnjačko ime, svoju kulturu, tradiciju, duhovnost, historiju, bošanski jezik, koja priznaju samo jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu i poštuju žrtve koje su dale svoje živote za taj smijeh.

Na kraju svoga izlaganja Ramić je pročitao tekst Deklaracije o strategiji bošnjačkog kolektivnog pamćenja koji je upućen svim Bošnjacima u matici i dijaspori. Na kraju Akademije je mlada Bošnjakinja Elma Terzić izrecitala poemu o Srebrenici koju je napisao njen babo Enver.

Akademija je završena učenjem Fatihe za sve žrtve zločina genocida u Bosni i Hercegovini. Kao i uvijek u ovakvim prilikama vrijedni Bošnjaci Ismeta i Mirsad Smajić zajedno sa drugim članovima Bošnjačke islamske zajednice „Gazi Husrev-beg“ Toronto su učinili sve da Akademija protekne u najboljem redu, posebno sa aspekta dekoracije.

Švicarske banke, optužene da su desetljećima čuvale židovske račune bez nasljednika, isplatile su 1998. godine ukupno 1,25 milijardi dolara sudu za rješavanje tih zahtjeva u Zurichu (Claim resolution tribunal – CRT), što je sudac uložio u američke državne obveznice.

Po izvještaju, novac je dobilo gotovo 450.000 preživjelih žrtava holokausta i njihovih nasljednika. Gotovo 199.000 bivših prisilnih radnika nacističke Njemačke dobilo je 288 miliona dolara, a 4.100 židovskih izbjeglica koji su bili protjerani iz Švicarske tokom Drugog svjetskog rata dobili su 11,6 miliona.

Sudac je omogućio isplatu 205 miliona dolara za 236.000 žrtava nacista koji žive u velikoj bijedi, uglavnom u bivšem Sovjetskom Savezu.

Iznos od 800 miliona bio je predviđen za vlasnike bankovnih računa ili njihove nasljednike. Samo 726 miliona je podijeljeno. Riječ je o 2.900 isplata za 4.600 računa bez nasljednika.

Sudac je također 2006. godine odobrio isplatu novca za 12.300 zahtjeva, koji su bili “vjerovatni, ali nedokumentirani”. Porodice su dobile paušalni iznos od 5.000 dolara. Uz to, 2010. godine isplaćen je dodatak od 45 posto onima koji su već nešto dobili jer je bilo još novca.

Administrativni troškovi tog postupka nisu poznati. Po *Tachlesu*, sud je stajao manje od 800.000 dolara, prenose agencije.

Izvršno vijeće
„Svjetskog bošnjačkog kongresa“
**POVODOM BRUTALNOG NAPADA
POLICIJE RS-A NA “MAJKE I ŽENE”
SREBRENICE**

**Saopćenje za javnost Odbora za ljudska
prava, prava žrtava rata i genocid Svjetsk-
og bošnjačkog kongresa (SBK-a)**

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a najoštrije osudjuje brutalni napad policije Republike Srpske na “Majke i žene” Srebrenice i drugih gradova Podrinja prilikom njihove posjete mjestima gdje su njihovi najmiliji ubijeni. Naime, tokom posjete mjestu Kravice i ostalim stratištima u okruženju, gdje su srpske vojne i policijske snage u julu 1995. godine, nakon pada Srebrenice, ubile više od 8.000 Bošnjaka, dječaka i muškaraca, potomke ubijenih i predstavnike udruženja koje okupljaju preživjele i potomke žrtava genocida dočekali su pripadnici specijalne jedinice policije, i uz upotrebu sile pokušali ih spriječiti da odaju počast svojim najmilijim. Tokom nasilnog sprečavanja mirnog okupljanja i polaganja cvijeća, učenja Fatihe, policija manjeg bh. entiteta, je povrijedila 8 žena među kojima i Muniru Subašić, predsjednicu Udruženja pokret “Majke enklava Srebrenica i Žepa” i članicu Odbora za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a.

Nema sumnje da je ovo smišljena provokacija koja ima za cilj da preživjele žrtve genocida, potomke žrtava, kao i sve one koji nisu spremni na zaborav onoga što se desilo tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, natjeraju da pristanu na legalizaciju onoga što je proizvod genocidne politike od 1992. do 1995. godine. Nakon višegodišnje iscrpljujuće borbe Fate Orlović za izmještanje crkve iz njenog dvorišta u Konjević Polju, kada su se dešavale slične stvari, uključujući i njeno povređivanje od strane policije i mještana, te nakon početka izgradnje crkve na lokalitetu

Budak u Srebrenici, u blizini Memorijalnog centra Potočari ovaj, posljednji u nizu nasrtaja na dostojanstvo i fizički integritet Bošnjaka i Bošnjakinja, svjedoči u prilog tezi da, nažalost, još uvijek postoje oni koji rade na onemogućavanju bošnjačkog naroda da se, i nakon strašnog genocida, te nakon Dejtonskog mira, osjeća sigurnim u jednom dijelu svoje domovine.

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a, izražava svoje divljenje herojskoj borbi “Majki i žena Srebrenice” protiv svih onih koji su protagonisti genocida, kako bi potpuna istina o onome što se desilo na cijeloj teritoriji BiH konačno ugledala svjetlo dana za dobro svih ljudi, ne samo Bošnjaka. Njihova dostojanstvena borba treba poslužiti za nauk svim Bošnjacima, posebno onim koji su društveno aktivni, bošnjačkim političarima, intelektualcima kako i na koji način se bori za dostojanstvo i pravo na istinu o svojoj sudbini i prošlosti, ma koliko ona bolna bila.

Bošnjaci imaju pravo na dostojanstven život i pravo na istinu o sebi, uključujući i svoje stradanje. 18 je godina od okončanja agresije na BiH, a nije se desio niti jedan događaj motiviran osvetom za ono što su preživjeli tokom posljednjeg rata, uključujući etničko čišćenje, silovanje, rušenje njihovih svetinja, i genocid. Prosto je za čuđenje odakle snaga „moralni kredibilitet”, onim koji su najodgovorniji za njihovu patnju, da ne razumiju ovo kao iznova ispruženu ruku za suživot i izgradnju zajedničkog doma, dovoljno sigurnog i prostranog, za sve koji u njemu žive, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.

S obzirom na najavu pojedinih učesnika skupa da će tužiti policiju manjeg bh. entiteta za nasilničko postupanje i povređivanje, Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a stavlja se na raspolaganju, i učinit će sve što je u njegovoj moći da im pruži svu neophodnu podršku.

*Predsjednik Odbora
Prof. dr. Admir Muratović*

PRIJEDOR JE I DALJE U RUKAMA ONIH KOJI SU IZVRŠILI AGRESIJU I GENOCID

Ako se u cijeloj Bosni i Hercegovini traži grad koji je prošao kroz najteže, ljudskom umu nezamislive muke, čije su stanovnike zločinci krvavih ruku, u kilometrima dugoj koloni mrtvih tijela otpremili sa ovog svijeta, grad kojemu su ubili dušu i pretvorili ga u pustinju, onda je to svakako Prijedor.

Genocid u Prijedoru je potvrda da je historija svijeta, historija krvnika i žrtve, u kojoj krvnik svim sredstvima, a prije svega ubijanjem i zatiranjem žrtve, želi gospodariti žrtvom, a da za to ne snosi nikakvu odgovornost, pravdajući zločin činom povijesnog osvješćenja i katarze, za koga treba još biti nagrađen.

Genocid u Prijedoru je svojom okrutnošću najbolje pokazao agresorske i genocidne ciljeve Srbije i Crne Gore prema državi Bosni i Hercegovini, prema bosanskohercegovačkom društvu oličenom u „ideji Bosne“ i bosanskom duhu i prema njenom najbrojnijem narodu, Bošnjacima. Zato genocid u Prijedoru sa svojim sastavnim dimenzijama kulturocida, ekocida, etnocida, urbicida i elitocida, silovanja, mučenja u koncentracionim logorima smrti, nasilnim protjerivanjima predstavlja najefektnije sredstvo za spoznaju srpskokrnogorskog zločina protiv čovječnosti i zločina protiv humanitarnog i ratnog prava za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima. Upotrebom nezamislivih metoda ubijanja, mučenja, silovanja, protjerivanja, rušenja i uništavanja materijalnih i duhovnih dokaza o postojanju bošnjačkog i hrvatskog naroda i uništavanju vrijednosti ideje Bosne i bosanskog duha na kojima se zapravo temelji ujedinjena Evropa i civilizovani svijet, rušio se jedan grad i ljudi toga grada.

Na 21. godišnjicu od početka genocida u Prijedoru u ime žrtava toga zločina poručujemo negatorima genocida u Prijedoru, a posebno gradonačelniku Marku Paviću i njegovom establišmentu da će najgori oblik zločina protiv čovjeka i civilizacije, zločin genocida biti sudski dokazan i u Prijedoru. Jer nepravda i zločin najveće vrste jeste to što su Prijedorčani

ničim krivi ni dužni usmrćeni u najtežim mukama. Veća nepravda prema žrtvama bi bila ako ubice Prijedora i Prijedorčana ostanu nepronađene, nekažnjene, ako istina i pravda ne pobijede. Zato imamo velik dug prema prijedorskim žrtvama, koje su ubijene zarad velikosrpskih nacionalističkih ciljeva, jer tim ciljevima smetaju Bošnjaci, muslimani, ljudi, građani, Prijedorčani.

Gradonačelnik Marko Pavić i njegove pristalice još uvijek se suočavaju sa nedostatkom ljudske dosljednosti i moralne dostojanstvenosti o priznavanju istine o genocidu, pokajanju za genocid, materijalnoj nadoknadi za žrtve genocida i hapšenju idejnih tvoraca i realizatora genocida koji se još uvijek šetaju, nekada divnim prijedorskim korzom. Pavić zabranjuje obilježavanja godišnjica od početka zločina agresije i genocida zbog korištenja riječi 'genocid', te nalaže prijedorskoj policiji da podnese krivične prijave protiv organizatora. To je nastavak genocida u Prijedoru drugim sredstvima. Pavić javno ponižava organizacije koje okupljaju žrtve i svjedoke genocida i tako namjerno, organizirano i ciljano širi strah među porodicama ubijenih i nestalih Prijedorčana. Istovremeno se Prijedorom slobodno šetaju ratni zločinci zauzimajući pozicije u lokalnoj vlasti. Pavić dozvoljava skupove fašističkih grupa protiv kojih su se Prijedorčani i svi antifašisti borili u Drugom svjetskom ratu, a žrtvama zabranjuje pravo na sjećanje, istinu i pravdu. Pavić ignorira zahtjeve predstavnika međunarodne zajednice koji su mu jasno dali do znanja da diskriminacija po nacionalnoj i vjerskoj osnovi mora biti obustavljena, da istina o genocidu mora biti dokučena, a zločinci se moraju osuđiti i pravda zadovoljiti, te se stradanja svih prijedorskih žrtava moraju obilježiti jednako,

bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

Marko Pavić treba znati da žrtve neće odustati od borbe za istinu i pravdu sve dotle dok istina o agresiji i genocidu ne pobijedi, dok se ne postigne pravda za žrtve, ne donese mir za preživjele i ne izgradi prihvatljiva i ljudski snošljiva budućnost za bošnjačku i hrvatsku djecu u Prijedoru. Nećemo dopustiti da genocid u Prijedoru bude zaboravljen jer je strah od zaborava prijedorskog genocida veći od užasa srpskog zločina u Prijedoru.

Prijedor je danas, 21 godinu poslije početka genocida dio genocidnog entiteta, grad koji se 1992. na zločinački način "oslobodio", zločinom genocida, najboljih svojih građana. Tu su nastali najgori koncentracijski logori smrti u Bosni i Hercegovini. Tu je izvršeno najveće ubistvo bošnjačkih i hrvatskih intelektualaca. Tu je izvršen najgnusniji oblik zločina na ženi, zločin silovanja. Tu je izvršeno gotovo u cjelosti namjerno organizirano etničko čišćenje Bošnjaka i Hrvata. Tu su gotovo u cjelosti uništena materijalna i duhovna dobra Bošnjaka i Hrvata. U Prijedoru je zaista postojala namjera i udruženi zločinački poduhvat da se uništi cijela bošnjačka i hrvatska zajednica. Bošnjaci i Hrvati su i danas poniženi građani drugog reda.

Danas na dan sjećanja na početak genocida u Prijedoru u ime mnogih Prijedorčana u Sjevernoj Americi, preživjelih svjedoka i žrtava agresije i genocida poručujemo. Mi nikada nećemo zaboraviti u ime onih koji su protjerani iz voljenog grada, u ime onih javno u više navrata silovanih Prijedorčanki, u ime onih koji su čekali smaknuće svake sekunde u koncentracionim logorima smrti, u ime onih koji su bespomoćno gledali zločin nad svojim najbližim, u ime prijedorskih mrtvih, u ime grada koji je izgubio obrise grada. Prijedorske žrtve imaju pravo na pravdu i istinu. Prijedorski zločinci zalazuju kaznu.

Genocid u Prijedoru je oličenje o tome dokle mogu ići granice bezumlja, mržnje, netolerancije, neljudskosti, nepriznavanja, nepoštovanja, neprihvatanja drukčijeg i drugog. **Vratit ćemo školovanu i pametnu bošnjačku mladost na prijedorsko korzo jer Prijedor očekuje bošnjačku ljudsku ruku da svojim**

radom ponovo obnovi gradsku ljepotu, srušenu genocidom od ljudi bez časti.

Dižemo svoj glas za odbranu prava žrtava i svjedoka agresije i genocida u Prijedoru, upozoravamo na kontinuirano kršenje odredaba međunarodnih pravnih normi od strane predstavnika općinske vlasti i tražimo da se isti procesuiraju i adekvatno kazne. Niko nema pravo da žrtvama i svjedocima genocida zabranjuje sjećanje na zločin, pravo na istinu i pravdu. Dok se ne ispoštuje pravedna borba žrtava i svjedoka agresije i genocida nema pomirenja i sretnije zajedničke budućnosti građana Prijedora. Žrtve date za slobodu se ne smiju i neće ponižavati.

*Direktor Instituta
za istraživanje genocida, Kanada
Emir Ramić*

DOKAZI ZA GENOCID U PRIJEDORU

Slobodan Milošević

Optužen za genocid, (i u Prijedoru) sučesništvo u genocidu, deportacije, ubojstva, progone na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, nehumana. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) (Predmet br. IT-01-51-I) podigao je 22. novembra 2001. optužnicu protiv Slobodana Miloševića za genocid, zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija i kršenja zakona i običaja ratovanja u Bosni i Hercegovini. Ova optužnica je izmijenjena 22. novembra 2002. Suđenje je pošlo 12. februara 2002. god., pod predsjedavanjem sudije Richarda Maya. Optuženi je umro 11. marta 2006. godine. Postupak protiv njega je okončan 14. marta iste godine. U slučaju Milošević, MKTJ je donio takozvanu međupresudu 16. juna 2004. god. Tom presudom potvrđena je genocidna namjera i postojanje genocidnog plana da se unište Bošnjaci kao nacionalna grupa i postoji dovoljno dokaza je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom izvršen genocid, (paragrafi 246, 288-289 i 323). Milošević je bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski muslimani kao grupa, (paragrafi 289 I

323).

Radovan Karadžić

Optužen je za genocid (i u Prijedoru), istrebljenje, ubistva, progone, deportaciju, nehumana djela i akte nasilja, primarna svrha što je za širenje terora među civilnim stanovništvom i protuzakoniti napad na civile i uzimanje talaca. Progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, istrebljenja, ubistva, deportaciju i nečovječna djela, zločini protiv čovječnosti. On je počinio u dogovoru s drugima, planirao, poticao, naložio i/ili pomagali i podržavali progone na političkoj i/ili vjerskoj osnovi protiv bosanskih muslimana i / ili bosanskih Hrvata u sljedećim općinama: Banja Luka, Bijeljina, Bosanski Novi, Bratunac, Brčko, Foča, Hadžići, Ilidža, Ključ, Novi Grad, Novo Sarajevo, Pale, Prijedor, Rogatica, Sanski Most, Sokolac, Višegrad, Vlasenica, Vogošća i Zvornik, kao i progona bosanskih muslimana u Srebrenici.

Proces je u toku.

Ratko Mladić

Optužen za genocid (i u Prijedoru), progone, istrebljenje, ubojstva, deportacije, nehumana djela, teror, nezakonitih napada, uzimanje talaca. Progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, istrebljenja, ubistva, deportaciju i nečovječna djela, zločini protiv čovječnosti počinjeni na području Banja Luke, Bijeljine, Foče, Ilidža, Kalinovik, Ključu, Kotor Varoši, Novi Grad, Pale, Prijedor, Rogatica, Sanski Most, Sokolac, Trnovo i Vlasenica.

Milomir Stakić, bivši načelnik općine Prijedor

Osuđen za istrebljenje, ubistva i progone na 40 godina zatvora. Osuđen za zločine: Progoni (zločini protiv čovječnosti): Kao vodeća figura prijedorske općinske vlasti, Milomir Stakić odigrao je važnu ulogu u kampanji u cilju etničkog čišćenja općine Prijedor deportacijom i progonom bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. On je planirao i naredio deportaciju oko 20.000 građana prije svega nesrpskog stanovništva iz općine Prijedor. Aktivno je sudjelovao u stvaranju logora Omar-ska, Keraterm i Trnopolje, gdje su zatočeni bili su podvrgnuti ozbiljnom maltretiranju i zlostavljanju i mučenju, na dnevnoj bazi:

zatočeni su bili pretučeni, često s sredstvima poput kabla, palicama i lancima. Istrebljenje (zločin protiv čovječnosti), ubojstvo (kršenje zakona i običaja ratovanja): Milomir Stakić je bio član u udruženom zločinačkom poduhvatu, cilj je bio da konsolidira srpsku kontrolu nad opštinom Prijedor, po svaku cijenu, što je rezultiralo rasprostranjenim ubistvima počinjenim od strane srpskih snaga u gradu i okolnim područjima, te u zatočeničkim objektima u cijeloj općini. Bio je odgovoran za ubistvo više od 1.500 ljudi u općini Prijedor, uključujući i ubistvo oko 120 ljudi u logoru Keraterm 5. augusta 1992. god. i pogubljenja oko 200 ljudi na Korićanskim stijenama na planini Vlašić, 21. augusta 1992. god.

Milan Kovačević

Na početku suđenja Milanu Kovačeviću tužilaštvo je prezentiralo "statistiku genocida", odnosno podatke o izmeni demografske strukture opštine Prijedor tokom 1992. i 1993. godine. Prema popisu stanovnika iz 1991. godine u Prijedoru je živelo oko 50.000 muslimana i malo više od 6.000 Hrvata. Dve godine kasnije, objavio je jula 1993. "Kozarski vjesnik" pozivajući se na Općinsku komisiju za popis, u Prijedoru i okolnim selima bilo je još samo 6.000 muslimana i oko 3.000 katolika, dok je procenat pravoslavnog stanovništva općine sa 42,5 odsto u 1991. za samo dve godine skočio na 96,3 odsto. Takva promjena etničkog sastava stanovništva tužilaštvo smatra neobjašnjivom ni na koji drugi način nego genocidom nad nesrpskim stanovništvom općine Prijedor.

Za genocid u Prijedoru je do sada osuđeno 28 zločinaca.

Žrtve genocida u Prijedoru

- ubijeno 102 djece
- ubijeno 256 žena
- ubijeno 3550 bošnjačkih civila, 186 hrvatskih civila i 1 srpski civil
- žrtve mučenja u koncentracionim logorima smrti 31.000
- žrtve nasilnih progona i deportacije 53. 000
- porušene sve džamije i katoličke crkve

PREDSJEDNIK SBK DR. MUSTAFA CERIĆ NA MEĐURELIGIJSKOJ KONFERENCIJI U GRACU I POSJETI ISLAMSKOM KULTURNOM CENTRU

U glavnom gradu austrijske pokrajine Štajerske, Gracu, u periodu od 17. do 20. jula održana je internacionalna međureligijska konferencija pod nazivom „Com Unity Spirit“ – Graz 2013. Specijalni gost konferencije bio je reisu-l-uema emeritus i predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa dr. Mustafa Cerić.

Svojim veoma nadahnutim izlaganjem pod nazivom „Religion for Peace“ dr. Mustafa Cerić konstatirao je da je došlo vrijeme da čovječanstvo shvati da nam stalni sukobi, mržnja, svađe i podjele ne mogu u budućnosti donijeti ničega dobrog.

Kada bi se ljudska energija danas usmjerila u pravcu dobra kao što je na žalost usmjerena u negativnom smjeru, čovječanstvo bi imalo sretniju budućnost. Objašnjavajući pojmove vjere, religije i morala, dr. Cerić je istakao da nam ovog zadnjeg svojstva danas uveliko nedostaje. Pred velikim brojem posjetilaca dr. Cerić je svojim izlaganjem oduševio prisutne te je njegov govor u nekoliko navrata prekidan burnim aplauzom. Svi učesnici konferencije usaglasili su se da je bez sumnje samo prisustvo dr. Mustafe Cerića ovu konferenciju učinilo mnogo značajnijom u širem društvenom smislu i kontekstu.

Pored dr. Mustafe Cerića, spomenutoj konferenciji su ispred muslimana, između ostalih učestvovali dr. Fuad Sanac, predsjednik Islamske zajednice Austrije, dr. Nedžad ef. Grabus, muftija ljubljanski, prof. Esad ef. Memić,

predsjednik Islamske zajednice Bošnjaka u Austriji, hfz. Benjamin Idriz, imam i direktor islamskog centra Penzberg u Njemačkoj i brojni drugi gosti.

Svoju posjetu Gracu i navedenoj konferenciji dr. Mustafa Cerić iskoristio je da 19. jula posjeti i Islamski kulturni centar Grac te predvodi džumu namaz i održi hutbu na vakufskom zemljištu, ne kojem je prije nešto više od godinu dana u svojstvu reisu-l-uleme položio kamen temeljac za izgradnju džamije i islamskog centra u ovom gradu. U svojoj hutbi dr. Cerić je podsjetio prisutne da mjesec ramazan i post koji je propisan u ovom mjesecu imaju za cilj da vjernici postanu svjesni dragog Boga a onda i samih sebe i otkriju svoje prave vrijednosti.

U pratnji mr. Mirze Šabića i hafiza Benjamina Idriza te rukovodstva džemata, dr. Cerić je obišao gradilište džamije i izrazio zadovoljstvo da su radovi na izgradnji džamije i islamskog centra počeli. Uz molbu dragom Allahu da ovaj projekat uskoro bude i završen, dr. Cerić je poručio Bošnjacima da čvrstom voljom i zalaganjem uz Božiju pomoć nastave i dalje činiti dobro i razvijati islamske vrijednosti u ovom dijelu Evrope.

U BIELEFELDU OBILJEŽEN 11. JULI – DAN SJEĆANJA NA GENOCID U SREBRENICI

Osamnaest godina poslije, 11. jula 2013. godine, mirnom šetnjom ulicama Bielefelda (Nemačka) obilježen je Dan sjećanja na genocid u Srebrenici.

Organizatori skupa bili su BKC „Selam“ i KSC BiH Bielefeld.

Više od dvjesto ljudi učestvovalo je u Maršu mira u Bielefeldu.

BKZ MAKEDONIJE I MLADI BOŠNJACI SU OBILJEŽILI GODIŠNJICU SREBRENICE

U Skoplju, glavnom gradu Makedonije, danas je obilježena 18. godišnjica genocida u Srebrenici. Obilježavanje su organizirali mladi Bošnjaci u zemlji u saradnji sa Bosnjačkom kulturnom zajednicom iz Makedonije.

Bošnjaci su srebreničku tužnu godišnjicu obilježili na Kamenom mostu u Skoplju, mostu koji vijekovima spaja sve moguće kulture na ovom multikulturnom podneblju.

Pored pomena za žrtve organizatori su uputili poruku za očuvanje mira i tolerancije između svih građana u zemlji sa ciljem da se zla napravljena u Bosni i Hercegovini nikad i nigdje ne ponove.

Na kraju je upućena zahvalnost makedonskom narodu i parlamentu za usvajanje Rezolucije o Srebrenici 2010. godine.

ODRŽANA ELEKTORSKA SKUPŠTINA ZA BNV U CG: KALAČ, MURATOVIĆ I KUJEVIĆ U BUDUĆEM SAZIVU

U Rožajama je u nedjelju, 7. jula 2013. godine, održana elektorska skupština za izbor članova Bošnjačkog nacionalnog savjeta. Elektorskoj skupštini prethodilo je kandidiranje

elektora za skupštinu prikupljanjem stotinu potpisa pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice sa pravom glasa.

Bošnjačka kulturna zajednica uzela je učešće u današnjem zasjedanju, delegiranjem 23 elektora.

Ukupan broj prijavljenih elektora bio je 134, dok se na zasjedanju elektorske skupštine pojavilo njih 117. Za članove vijeća kandidiralo se 64 elektora, od kojih je izabrano 17 članova budućeg saziva Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Crnoj Gori. Elektori su izabrani tajnim glasanjem, a verifikaciona komisija za prebrojavanje glasova sastojala se od pet elektora.

Elektorskom skupštinom predsjedavao je najstariji elektor Selman Redžematović, kojeg je kandidirala Bošnjačka kulturna zajednica.

U narednom sazivu Bošnjačkog nacionalnog vijeća među 17 vijećnika, učešće će uzeti i Hazbija Kalač – predsjednik Bošnjačke kulturne zajednice u Crnoj Gori, Almir Muratović – predsjednik OO BKZ u Petnjici i Beranama, te Muamer Kujević – ugledni privrednik iz Rožaja, a koje je kandidirala i podržala Bošnjačka kulturna zajednica.

Za članove budućeg saziva BNV u CG izabrani su (redoslijed po broju osvojenih glasova):

1. **Kujević Muamer**
2. Ličina Munib
3. Cikotić Šukrija
4. Šahman Edita
5. Strujić Kenan
6. Džudžević Mirsad
7. Gutić Damir
8. Džogović Alisa

9. Nurković Osman
10. **Kalač Hazbija**
11. Drljan Safet
12. Ličina Zahit
13. Grbović Muradif
14. Nurković Ejup
15. Adrović Admir
16. **Muratović Almir**
17. Sijarić Rešad

Konstitutivna sjednica bit će zakazana naknadno.

OTVORENO PISMO RAŠKU KONJEVIĆU, MINISTRU MUP-A CRNE GORE OD 19 BOŠNJAČKIH ORGANIZACIJA

*-Zahtjev za obustavu kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda na graničnim prelazima Crne Gore
-Zahtjev za uspostavljanje posebnog (olakšavajućeg) režima kontrole za građane CG na graničnim prelazima u Crnoj Gori po ugledu na zemlje iz okruženja (Hrvatska) te ostale članice EU*

Poštovani gospodine ministre,

Želim da u ime dijaspore te u svoje lično ime izrazim najoštriji protest zbog permanentnog kršenja ljudskih prava i sloboda na crnogorskim graničnim prelazima.

Pravo na privatnost pripada grupi osnovnih ljudskih prava i sloboda i utemeljeno je u svim demokratskim sistemima. Ovo pravo se može samo u iznimnim situacijama uskratiti poput situacije krivičnog gonjenja.

Evropski sud za ljudska prava djelimično ograničava ovo pravo javnim ličnostima. U ostalim slučajevima ono je neprikosnoveno i poštovanje ovog elementarnog ljudskog prava predstavlja odraz stanja demokratije u jednom društvu.

Lice koje ne želi saopćiti svoju privatnost, na primjer cilj svog putovanja, ne može se prisiliti na to niti mu se zbog toga mogu uskratiti druga ljudska prava i slobode, na primjer sloboda kretanja. Evidentna je praksa da se građani Crne Gore, uglavnom Bošnjaci i Albanci, propituju gdje putuju, što kod selektivne primjene isključivo prema ovim nacionalnim grupama, predstavlja grubo kršenje ljudskih prava i ljudskog dostojanstva te podsjeća na period ranih devedesetih na koji se definitivno ne smije niti može biti ponosan.

Unaprijed se izjašnjavamo da ne prihvatamo argumentaciju tipa neophodnosti radi ispunjavanja međunarodnih obaveza npr. sprečavanje putovanja u svrhu podnošenja zahtjeva za azil u inostranstvu i slično, iz razloga selektivne primjene prema manjinskim narodima, uglavnom Bošnjacima i Albancima, kao i iz razloga što se „propitivanje“ vrši i prema onim licima koji imaju stalne boravke u zemljama prijema širom zapadne Evrope i SAD. U slučajevima odbijanja pristajanja na gaženje dostojanstva i ljudskih prava i sloboda, primjenom represivnih mjera – zastrašivanjem i prijetnjama te provođenjem u službene prostorije, vrši se maltretiranje građana.

Konkretan povod je iskustvo sa službenicom MUP-a na aerodromu u Podgorici, 1. jula oko 16.10 sati kada je ista zaprijetila ukidanjem prava na slobodu kretanja ukoliko se ne saopći cilj putovanja te „strogom i drskom“ intonacijom, odstranjivanjem od ostalih putnika i provođenjem u službene prostorije izvršila ponižavanje prema onome ko se usprotivio ovakvom načinu ophođenja, pozivajući se na zakon koji navodno dozvoljava službenicima MUP-a ukidanje slobode kretanja, inače jednog od osnovnih ljudskih prava i sloboda zagarantiranih Ustavom i zakonima kao i međunarodnom poveljom

UN-a. Da podsjetim, ovo pitanje se postavlja selektivno, uglavnom prema pripadnicima manjinskih naroda i to je stvar objektivnog zapažanja i izjava naših članova iz ličnog iskustva.

Smatramo da Vi kao ministar imate i načina i mogućnosti da odgovarajućom uredbom ukinete ovu praksu koja vjeruje mi, proizvodi izuzetno ružnu sliku o Crnoj Gori, te da eventuelno dodatnim instrukcijama pripadnicima MUP-a na graničnim prelazima omogućite bolju prohodnost a samim tim i doprinesete smanjivanju gužvi na graničnim prelazima, što dodatno iritira crnogorsku dijasporu. Za razliku od turista iz susjednih država koji bi također trebali biti obuhvaćeni ovim olakšavanjima, građani iz emigracije prije dolaska na granicu Crne Gore prethodno prevale put u prosjeku od oko 2000 km, te je za iste neshvatljiv odnos crnogorske policije prema svojim građanima koji su prinuđeni na ljetnjoj žegi provoditi i satima na granici, kako bi njihov ulazak/izlazak iz Crne Gore bio evidentiran. Prethodno su prevalili više graničnih prelaza na kojima nije bilo ozbiljnijih zadržavanja. Štaviše, na svim graničnim prelazima je režim kontrole podesen tako da putnici iz sopstvenih država kao i putnici iz zemalja EU (ako je dotična država i njena članica) pod olakšavajućim okolnostima koriste dodatne propusnije kontrolne punktove, dok je jedino u Crnoj Gori obrnuta praksa da njeni građani bivaju izloženi detaljnijim pregledima i moraju u red sa svima ostalima.

Želimo Vas podsjetiti da je davne 2004. godine tadašnji ministar MUP-a zabranio „presretanje“ dijaspore na drumovima kada su vozači vozila sa stranim registarskim oznakama ničim izazvani na putu od Bijelog Polja do Podgorice po 5-6 puta „rutinski“ kontrolirani i obavezno novčano kažnjavani. Takvo zalaganje i stav državnih organa, dijaspora je znala pozdraviti.

Poboljšanjem uslova režima na granici Crne Gore izbjegle bi se neprijatnosti kao i poboljšao protok ljudi na graničnim prelazima.

Nadamo se da ćemo i nakon Vašeg zalaganja imati prilike da pozdravimo ulogu MUP-a kod rješavanja ovog i sličnih problema, stoji u otvorenom pismu koje je potpisao **Zaim Čelebić**, predsjednik HG Sandžak EUREGIO sa sjedištem u Aachenu i predstavnici **organizacija koja podržavaju ovaj zahtjev:**

- HG Sandžak-Euregio – Aachen-Zaim Čelebić
- Bošnjačka kulturna zajednica Crne Gore – Hazbija Kalač
- Udruženje Bošnjakinja Evrope-Frankfurt am Main – Elifa Kriještorac
- Bošnjačka kulturna zajednica Belgije – Nedžad Ćeman
- Bošnjački kulturni centar – Aachen-Dino Gegić
- Evropska dijaspora Bošnjaka-Dortmund – Faik Hodžić
- Zajednica Sandžačke dijaspore Švajcarske
- Redakcija Bošnjaci.net-Esad Krcić
- Bošnjačka kulturna zajednica New York – Ismet Pjetrovic
- Zajednica sandžačke dijaspore Holandije – Enes Nuhović
- Odbor Šehidske džamije New York – Dr. Mersim Ziljkić
- BKZ Luksemburg – Faruk Ličina
- Grupa gradjana Luksemburg – Sulejman Aličković
- Predstavništvo Sandžak u S.A.D. – Smajle Srdanović
- Cooperation Luxembourg Montenegro-Munir Ramdedović
- KSV Montenegro-Aachen-Izet Beganović
- Plavsko-Gusinjski Merhamet-Njemačka-Beka Selimanjin

BKZ BELGIJA: SJEĆANJA NA GENOCID U SREBRENICI

Dan sjećanja na genocid u Srebrenici, u Antwerpenu organizirala BKZ Belgije i grad domaćin – Nikada zaboraviti i uvijek pamtiti šta nam se dogodilo u toku agresije na BiH

Pod pokroviteljstvom Bošnjačke kulturne zajednice u Belgiji i grada Antwerpena, u okviru manifestacije “Dani sjećanja na genocide u Srebrenici” organizirana je i izložba slika o genocidu u Srebrenici.

Srebrenica. Naša ljuta rana. Rana svakog Bošnjaka, koja evo već 18 godina ne može zacijeliti. I ne treba čekati 11. juli, dan kada je pala Srebrenica. Za nas je svaki taj dan tragični 11. juli. Srebrenica i Srebreničani su simbol stradanja i hrabrosti Bošnjaka.

Zajednička tuga i bol

Srebrenica je i na savjesti svjetskih moćnika koji su mogli zaustaviti masovno ubistvo blizu deset hiljada nevinih. A nisu, lakše im je bilo da su kod očiju slijepi i kod ušiju gluhi.

A jedina greška pobijenih na pravdi Boga bila je što su Bošnjaci, što se zovu drukčije od njihovih dželata Srba. I danas se za mnogim tijelima ubijenih Srebreničana traga po silnim gudurama i bespućima gdje su ih četnici sakri-vali da prikriju genocide i ubistva.

U dijaspori se povodom tragedije Srebrenice, koja je naša zajednička najveća nesreća, naša tuga i naša bol, ali i naša snaga da u budućnost idemo jači i da više nikada ne dozvolimo da nam se dogodi Srebrenica, Bratunac, Sarajevo, Tuzla, Prijedor... Suze su okupale mezarje Potočari, ali i brojna druga šehidska mezarja.

Ali te suze su postale naša snaga.

U dijaspori se obilježavanju ovog tragičnog datuma izuzetno vodi računa. čini se da su ljudi izvan granica naše domovine emocionalniji. Ali, pošteno treba kazati Srebrenica je u srcu svakog Bošnjaka ma gdje bio.

Bošnjačka kulturna zajednica Belgije je poznata po svojim brojnim akcijama a sve u cilju borbe za Bošnjake da dođu do cilja, a da nikada ne zaborave ono što im se dogodilo. I ovom prilikom u subotu 29.06.2013. god. nedaleko od Brisela i evropskih institucija, u gradskoj Sali za prijeme Atlas BKZ-Belgije je na originalan način obilježila sjećanje na tragične dane srebreničke gologote, koju je bošnjački narod pretrpio za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Pored upečatljivih prizora stradanja Bošnjaka, Bošnjačka kulturna zajednica Belgije je u zajednici sa gradom Antwerpenom predstavila karikature bošnjačkog karikaturiste Šukrije Mehuljića.

Interesovanja Belgijanaca bilo je iznenađujuće. Iako je početak izložbe najavljen u 13 sati, u sali je već bilo prisutno desetak osoba prije početka izložbe.

Brojni gosti

Učešće na izložbi su uzeli: Delegacija BiH u Briselu na čelu s njenom ekselencijom Biserom Turković, “Unija Turaka” u Belgiji, etnolog Sulejman Aličković, predstavnici Džemata Paris na

čelu sa efendijom Abduselamom Fetićem, Bošnjačka nacionalna fondacija Njemačke na čelu sa Ismetom Zukorlićem, predstavnici Evropske dijaspore Bošnjaka, predstavnici grada Antwerpena, predstavnici Džemata Ensaria, kao i KUD Behar Gent.

Među prvim posjetiocima stigli su predstavnici “Unije Turaka” u Belgiji koju je predvodila gospođa Semra Coban. Oni su upoznati s našom tragedijom, dobro poznaju Bosnu i naši su veliki prijatelji. Unija je već organizirala putovanje svojih članova u Srebrenicu autobusima iz Belgije. “Srebrenica je rana na srcu turskom i bošnjačkom narodu”, kazala je Semra Coban.

Kulturno umjetnički program je počeo projekcijom filma “Srebrenica 95”, preveden na engleski jezik. Stravična istina prikazivala se na

ekranu gdje su se mogli čuti jecaji prisutnih.

Skupu se prvi obratio Srebreničanin Sakib Hasić, borac armije BiH ranjenik, kojem su prve riječi bile: "Bošnjaci ne dozvolite da nas dijele, Podrinjci, Sarajlije, Krajišnici, Sandžaklije i drugi... Svi smo jedno tijelo". Sakib je pojasnio pojedine scene u dokumentarnom filmu, staze kuda je i on lično prošao i ispričao prisutnima golgote kroz koje su proe lazili ranjenici u borbi za spas svojih života. Hasić trenutno piše knjigu koja bi uskoro trebala biti završena. Zahvalio se organizatorima na dočeku i poručio da naša djeca moraju znati šta se desilo u Srebrenici.

Njena ekselencija, ambasador Bosne i Hercegovine, prof. dr. Bisera Turković se s velikim emocijama obratila prisutnima i ispričala priču svog oca koji joj je još kada je bila dijete pričao kako je vođen na strijeljanje i kako se historija nažalost ponovila.

Presjednik BKZ-Belgije Nedžad Ćeman je izjavio da se u Srebrenici nažalost nije dogodio jedini genocid nad Bošnjacima i da je prije Srebrenice bilo još deset genocida nad našim narodom. Naglasio je i da ne smijemo zaboraviti ni genocid u Šahovićima, Limskoj dolini kao ni pokolj muslimana Plavogusinjskog regiona itd.

Ćeman je dodao da BKZ-Belgije planira tradicionalno svake godine obilježavati dane Srebrenice kroz kulturne manifestacije i marševe mira. Presjednik BKZ-Belgije se pojedinačno zahvalio svim prisutnim i kazao da je njihovo prisustvo današnjem skupu i obaveza svakog Bošnjaka da se prisjeti na one koji su dali svoje živote te da brane svoju naciju.

Kulturni program je završen riječima i dovom imama Abduselama Fetića: "I ne recite za one koji su poginuli na Allahovom putu 'mrtvi su'. Ne, oni su živi samo vi to ne osjećate". El Fatiha.

Druženje je nastavljeno do 20 sati.

MEMORANDUM RAZUMIJEVANJA SA BOŠNJAČKIM POLITIČKIM SUBJEKTIMA NA KOSOVU

20. 07. 2013. god. – Na drugom i završnom konsultativnom sastanku u vezi sa usaglašavanjem i potpisivanjem Memoranduma razumijevanja sa predsjednicima bošnjačkih političkih subjekata na Kosovu, i danas je vođena međusobna debata.

Sastanku su prisustvovali Emilija Redžepi (NDS), Sadik Idrizi (DSV), Nebija Aljilji (DSB), Hamza Balje (CDU) i Afit Zulji (USB).

Najviše međusobnih optuživanja je bilo povodom isteka vremena za stvaranje **zajedničke izborne liste** jer je rok za potvrđivanje iste završen tri dana ranije. Tako da, pošto se Koalicioni nastup ne može izvesti a rezervnih solucije za tu opciju nema, po uvjerenju prisutnih predstavnika partija, na dnevni red je ostala samo tačka vezana za usaglašavanje i potpisivanje Memoranduma. Pokazalo se da je većina prisutnih predstavnika bila nespremna ozbiljno i konkretno tretirati pitanje Memoranduma te su to opravdavali kratkoćom vremena između ova dva sastanka. Zbog svega toga, mi Bošnjački savjet Kosova i Bošnjačka kulturna Zajednica na Kosovu kao medijatori i u iskrenoj želji da se ipak dođe do plodonosnih rezultata od općeg nacionalnog interesa, napravili smo dogovor da svaki od političkih subjekata u roku od sedam dana dostavi svoje primjedbe i sugestije od kojih će BSK i BKZ-Kosova izraditi modificirani koncept Memoranduma koji će biti prihvatljiv za sve, te na kraju će ih svi potpisati.

O daljem toku, i svim bitnim pojedinostima medijatori (BSK i BKZ-Kosova) će javnost pravovremeno informirati, a i u najskorijem vremenu zauzeti svoj konačan i konkretan stav o cijelom dosadašnjem konsultativnom procesu te zaključnim rezultatima.

Bošnjački savjet Kosova i Bošnjačka kulturna Zajednica na Kosovu

ODBOR ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA OSUĐUJE ODLUKU SKUPŠTINE BERANA

Novi Pazar, Berane – Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda BNV-a najoštrije protestira protiv odluke Skupštine općine Berane o dodjeli najvišeg priznanja Opštine Udruženju ratnih dobrovoljaca 1912-1918. godine.

Naime, u povodu Dana opštine žiri koji je bio većinski sastavljen od vladajućih SDP-a i DPS-a donio je odluku da prva nagrada Opštine ove godine ode u ruke onih čija je, kako kaže njihov predsjednik Udruženja, jedina zasluga to što su “oslobodili Berane od Turaka 1912. godine”.

1912. godine srpska i crnogorska vojska okupirale su i podijelile Sandžak. Kod spominjanja ratnih ciljeva, kralj Nikola je prvenstveno isticao „oslobođenje Zete i zemlje Nemanjića“ i „Osvetu Kosova“, kao i historijsko-tradicionalne motive, zanemarujući etnografski i demografski pristup, kao i demokratske slobode, a također i realno stanje na teritorijama koje je planirao zauzeti.

Ulazak srbijanske i crnogorske vojske u Sandžak bio je praćen brojnim zločinima i zloupotrebama, posebno od strane crnogorske, ali i grčke i bugarske vojske, koje su činjene nad civilnim bošnjačkim i albanskim stanovništvom, od prvih prelaza preko Tare, do Mojstira, Plava, Gusinja i Đakovice.

U jednom izvještaju komandanta kolašinske brigade, upućenom kralju Nikoli novembra 1912. godine, takav odnos izražen je u shvatanju da je, kako se ističe, „ukorijenjeno mišljenje da se prema Turčinu Srbin ne bi mogao ogriješiti“, bez obzira šta da mu uradi.

Nema nikakve sumnje da su 1912. godine izvršeni strašni zločini nad bošnjačkim stanovništvom na teritoriji Južnog Sandžaka, kao što nema nikakve sumnje da je ova odluka, nakon oslobađajuće presude za deportaciju

Bošnjaka 1992. godine, još jedan u nizu dokaza o karakteru odnosa vladajuće garniture u Crnoj Gori prema Bošnjacima uopće.

Ovakvim odnosom im zapravo pokazuju koliko cijene njihov značaj i ulogu u dobijanju nezavisnosti Crne Gore kojim činom se, između ostalog, i međunarodno-pravno legaliziralo ono što se desilo 1912. godine, tj., okupacija Sandžaka i genocid nad Bošnjacima i Albancima.

Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda BNV-a poziva sve autoritete Bošnjaka i muslimana u Crnoj Gori da dignu svoj glas protiv ove zastrašujuće i fašisoidne odluke i sarađuju kako bi se ovakve stvari u budućnosti preduprijedile.

Spoštovanjem,

*Predsjednik Odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda BNV-a
Prof. dr. Admir Muratović*

OSNOVANA 'BOŠNJAČKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA SANDŽAKA'

U petak, 2. avgusta 2013. godine, u Novom Pazaru održana je osnivačka skupština Bošnjačke demokratske zajednice Sandžaka.

Skupštini je prisustvovalo preko dvije stotine delegata iz Novog Pazara, Sjenice, Priboja, Prijepolja, Nove Varoši, kao i veliki broj gostiju iz Crne Gore, Bosne i Hercegovine Hrvatske i bošnjačke dijaspore.

Usvojen je statut i program stranke i izabran stalni sastav Glavnog odbora.

Za zastupnika stranke izabran je prof. dr. Admir Muratović.

SKUPŠTINA BNF-A I "IZGRADIMO BANU" U OFENBAHU

U njemačkom gradu Ofenbahu u nedjelju 23. juna održana je skupština Bošnjačke nacionalne fondacije, na kojoj je izabran Odbor i predsjednik BNF-a za Njemačku. U Odbor su ušli mladi i uspješni ljudi, biznismeni i privatni poduzetnici iz skoro svih gradova Njemačke. Za predsjednika je BNF-a izabran je Elvedin Bilić iz Ofenbaha.

Nakon što susviprozvani imenom i prezimenom izašli na binu, mnogobrojnoj publici kratko se obratio novoizabrani predsjednik i zahvalio se na ukazanom povjerenju, nakon čega je riječ uzeo predsjednik BNF-a Hako Duljević, koji je između ostalog rekao da je BNF neprofitabilna, nevladina, dobrovoljna i vanstranačka fondacija sa ciljem pomaganja Bošnjacima širom svijeta.

Među zvanicama bilo je mnogo uglednih gostiju, među njima predsjednik Islamske zajednice Bošnjaka u Njemačkoj Edin Atlagić, član Mešihata IZBNJ Njemačke pokrajine Baden-Württemberg Rasim Bedak, predsjednik Bošnjačke kulturne zajednice u Luxemburgu Faruk Ličina, članovi Upravnog odbora BNF-a Šefadil Ličina i dr. Tarik Kurbegović, predsjednik Islamske zajednice Bošnjaka u Francuskoj Mirsad Čolović te predsjednik Zajednice sandžačke dijaspore Mithad ef. Mujović i mnogi drugi.

Neki od njih su se obratili prisutnima, ali mnogobrojna publika sa nestrpljenjem je očekivala govor dvojice uvaženih gostiju: predsjednika Svjetskog bošnjačkog kongresa

dr. Mustafe Cerića, kao i predsjednika Skupštine Svjetskog bošnjačkog kongresa i generalnog sekretara BANU muftije Muamera Zukorlića.

I dr. Cerić i muftija Zukorlić u svom obraćanju govorili su o značaju i povezanosti Bošnjaka širom svijeta. Muftija Zukorlić se posebno osvrnuo na značaj BANU, a čiji je cilj okupljanje naučnih potencijala bošnjačkog naroda radi očuvanja nacionalnih vrijednosti.

Dr. Cerić je istakao važnu činjenicu - povezanost Bošnjaka, njihovu međusobnu saradnju i dodao da Bošnjaci BiH i Sandžaka uvijek trebaju znati da jedni na druge u svakom momentu mogu računati,

„Mi Bošnjaci smo vrijedni, složni i to je garancija našeg uspjeha“ – rekao je, između ostalog, muftija Zukorlić.

Zatim je uslijedila zajednička večera, a druženje uvaženih gostiju sa njihovim domaćinima nastavljeno je u hotelu „Sej Sandžak“ vlasnika Ferhana Sejdovića.

Glavni inicijator ovog skupa bio je Muzafer Hadžić iz Ofenbaha koji je ujedno i predsjednik džemata u tom gradu, koji je između ostalog izjavio: „Sretan sam što je sve ovo prošlo u najboljem redu, što je posjeta bila na vrlo zavidnom nivou, a Bošnjaci dijaspore još jednom su pokazali da su složni i spremni da pomognu Bošnjacima u domovini.“

Nakon prezentacije projekta „Izgradimo BANU“ prikupljena je donacija od 110.000 eura. Bilo je donatora koji su za BANU izdvojili po 10.000 eura za ovu svrhu.

Bato Šišić

VRIJEME JE DA SE PR

Već tradicionalna manifestacija "Festival islama" koju su do ove godine u mjesecu Ramazanu na području Sandžaka i nekoliko drugih značajnijih životnih prostora Bošnjaka organizirali Bošnjačka kulturna Zajednica, CHR "Hajrat" i IKC "Altun alem" ove godine je prerasla u općebalkansku bošnjačku vjersko-kulturnu manifestaciju pod pokroviteljstvom Svjetskog bošnjačkog kongresa, Bošnjačke nacionalne fondacije i Bošnjačke kulturne zajednice u okviru koje su priređeni zajednički iftari i druženja Bošnjaka u Priboju, Gracu, Ljubljani, Zagrebu,

Bihaću, Srebrenici, Sarajevu, Plavu i Gusinju, Prizrenu, Skoplju, Sjenici, Novom Pazaru i Petnjici na Bihoru.

Karavana je krenula **17. jula 2013. god.** iz Priboja na Limu gdje je u haremu Hasan-agine džamije pod svjetlom kandilja veleljepne munare zajedno iftarilo preko 450 postača. Ovom iftaru je prisustvovala brojna delegacija Mešihata Islamske zajednice u Srbiji na čelu sa glavnim muftijom i predsjednikom Skupštine SBK-a Muamer ef. Zukorlićem, kao i predstavnicima kulturnog, političkog i javnog života ovog kraja. Ovaj već tradicionalni iftar ima obilježje i prekogra-

nične saradnje, jer na njega redovno dolaze musafiri iz okolnih prekodrinskih gradova. Najzaslužniji za organizaciju pribojskog iftara jeste Medžlis Islamske zajednice Priboj na čelu sa glavnim imamom i predsjednikom Sabora Enes ef. Svrakom.

Domaćin iftara u Zagrebu **20. jula 2013. godine** bio je potpredsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa Mirza Šabić. Tokom iftara prisutnima su se obratili: predsjednik SBK-a reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić, predsjednik Skupštine Kongresa muftija Muamer ef. Zukorlić, kao i predsjednik Odbora za ekono-

ČA SA BOŠNJACIMA

miju i razvoj SBK-a dr. Tarik Kurbegović. Oni su predstavili osnovne programa SBK-a, ukazujući na neophodnost da se svi svjesni Bošnjaci aktiviraju u cilju jačanja matične države Bosne i očuvanja bošnjačkog nacionalnog identiteta. Predsjednik SBK-a dr. Cerić je posebno istakao da Bošnjaci ne mogu biti mirni dok ne dobiju sve ono što imaju i drugi narodi, dok se muftija Zukorlić fokusirao na nužnosti aktivnog povezivanja Bošnjaka Bosne, Balkana i dijaspore.

Već sljedećeg dana, odnosno **21. jula 2013. godine** Bošnjačka nacionalna fondacija i Svjetski bošnjački kongres pri-

redili su iftar u Bihacu kome su, uz veliki broj istaknutih ličnosti iz Krajine, prisustvovali i predsjednik Kongresa dr. Cerić, potpredsjednik Šabić i predsjednik Skupštine

muftija Muamer ef. Zukorlić, te predsjednik BNF-a Hako Duljević, muftija bihački Hasan ef. Makić, rektor IUNP prof. dr. Mevlud Dudić, rektor Univerziteta u Bihacu prof. dr.

19. juli 2013. godine
LJUBLJANA

26. juli 2013. godine
SARAJEVO

20. juli 2013. godine
ZAGREB

25. juli 2013. godine
SREBRENICA

Kamen

Refik Šahinović, načelnici općina Cazin i Ključ, mr. Nermin Ogršević i Nedžad Zukanović, ministri u Vladi USK-a i drugi gosti. Načelnici općina Bihać i Bužim, mr. Emdžad Galijašević i Agan Bunić, zbog opravdanih okolnosti bili su prinuđeni odsustvovati sa iftara, ali su uputili selame i riječi hvale i podrške SBK-u i BNF-u.

Poslije iftara, prisutnima se obratio muftija Muamer ef. Zukorlić, koji je veoma nadahnutim i inspirativnim govorom počastio prisutne brojnim savjetima, primjerima i porukama koje su se nizale u njegovoj besjedi.

„Neću nikoga kritikovati, jer se pokazalo neproduktivnim kritikovati druge. Ovim želim da sebe i vas pozovem i prozovem da sami sebi uputimo kritiku i da se obavežemo da ćemo za našu naciju raditi onoliko koliko možemo, svako iz svog ugla.“ – poručio je muftija Zukorlić. On je, također, naglasio potrebu da bošnjački narod na idućem popisu dokaže da je svjestan sebe i svoga identiteta.

„Jevrej iz Izraela na popisu stanovništva se ne izjašnjava kao Izraelac već kao Jevrej.“ – rekao je muftija Zukorlić i izazvao erupciju oduševljenja prisutnih.

Nakon muftije Zukorlića, prisutnima se obratio dr. Mustafa ef. Cerić, ističući važnost

borbe za očuvanje nacionalnog identiteta Bošnjaka: „Ko god se trudi da Bošnjaci imaju sve ono što imaju i svi drugi narodi na Balkanu, u Svjetskom bošnjačkom kongresu i nacionalnim institucijama imat će jakog partnera.“

25. jula 2013. godine u Srebrenici je, nakon polaganja kamena temeljca za izgradnju Bošnjačkog kulturnog centra, upriličen zajednički iftar SBK-a, BNF-a i građana Srebrenice, kome su uz najveće funkcionere SBK-a i BNF-a prisustvovali i načelnik Općine Srebrenica Ćamil Duraković, predsjednik Medžlisa IZ-e Srebrenica Alija Tabaković te mnogobrojni građani Srebrenice. Nakon iftara, prisutnima su se obratili muftija Muamer ef. Zukorlić i dr. Mustafa ef. Cerić. Oni su istakli vrijednosti i suštinsku svrhu ramazana. Veliku zaslugu u organiziranju iftara ima udruženje „Prosvjetitelj-muallim“ iz Srebrenice, čiji su članovi nesebično pomogli cjelokupnoj organizaciji događaja.

26. jula 2013. godine u Sarajevu je upriličen veliki iftar za članove i simpatizere Kongresa i Fondacije, kao i za veliki broj uglednih Bošnjaka iz društvenog, ekonomskog i kulturnog života. Ovaj iftar je međunarodnog karaktera, jer su na njemu bili Bošnjaci iz Sarajeva, Bihaća, Brčkog, Tuzle, Zenice, Makedonije, Novog Pa-

zara, Albanije, Sandžaka, Njemačke i brojnih drugih evropskih zemalja.

Na iftaru u Sarajevu održana je prva zvanična prezentacija naučnog centra Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti u Novom Pazaru. Muftija Muamer Zukorlić je naglasio da su u BANU dobrodošli svi oni koji

5. juli 2013. godine, SREBRENICA
Kamionjci za Bošnjački kulturni centar

daju puni doprinos afirmaciji bošnjačkih nacionalnih interesa, te da će formule velikog broja Bošnjaka naučnika biti svjetske formule za ostvarivanje uspjeha u naučnom i svakom drugom segmentu. On je, također, izrazio zadovoljstvo prisustvom mnogih predstavnika udruženja i organizacija koje u SBK-u vide ne samo sto-

žernu instituciju već i partnera.

Prisutnima se obratio i predsjednik Kongresa, reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić koji je najavio dalju putanju karavane podvlačeći da: „Geografska udaljenost Bošnjaka više neće biti razlog da oni ne budu kao jedna cjelina, snaga koja se bori da očuva svoje jedinstvo i sve bošnjačke vrijednosti.“

Ramazanska karavana SBK-a je iz Sarajeva došla u Plav i Gusinje gdje je u organizaciji Kongresa i Bošnjačke kulturne zajednice, a uz finansijsku podršku Odbora za obilježavanje stogodišnjice genocida nad Bošnjacima i Albancima Plava i Gusinja iz New Yorka, u restoranu „Aqua“ na obali

Plavskog jezera **29. jula 2013. god.** upriličen zajednički iftar. Pored više stotina žitelja plavo-gusinjskog kraja iftaru su prisustvovali vjernici iz drugih gradova Sjevernog i Južnog Sandžaka. Specijalni gosti bili su predsjednik SBK-a dr. Cerić, muftija Muamer ef. Zukorlić, predsjednik BNF-a Hako Duljević, načelnik općine Srebrenica Ćamil Duraković, predstavnik Zavičajnog društva Plava i Gusinja u BiH Salih Šabović.

Nakon iftara skupu se u svojstvu domaćina obratio predsjednik BKZ-a u Plavu Dževat Musić izrazivši dobrodošlicu prisutnima. Skup su još poselamili i imali prigodno obraćanje Muharem Purišić u ime pokrovitelja, načelnik općine

21. juli 2013. godine
BIHAĆ

17. juli 2013. godine
PRIBOJ

30. juli 2013. godine
PRIZREN

31. juli 2013. godine
SKOPLJE

Srebrenica Ćamil Duraković i predstavnik Zavičajnog društva Plava i Gusinja u BiH Šabović.

Muftija Zukorlić je u svom obraćanju poseban akcent stavio na genocid nad Bošnjacima i Albancima Plava i Gusinja, naglasivši da je nepriznavanje tog genocida samo jedna stavka u nizu nepriznavanja prava Bošnjacima, te da zbog toga Bošnjaci trebaju prestati tražiti od bilo koga da im bilo šta priznaju:

„Slažem se da se treba potpuno naučno valorizirati svaki detalj onoga što se desilo u plavsko-gusinjskom genocidu. Ali isto tako želimo našu borbu usredrediti prema međunarodnim institucijama koje su zadužene verificirati naša prava. Također, želim da stavimo tačku na to da od bilo koga tražimo da nam nešto prizna.“ – kazao je Muftija i pozvao Bošnjake da jedinstvo safa iz džamije prenesu i izvan džamije.

Reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić govorio je o zadatku, planovima i aktivnostima Svjetskog bošnjačkog kongresa, ističući povezivanje Bošnjaka u cijelom svijetu u prvi plan.

„Sve dok ne doživimo da Bošnjak u New York-u, i onaj u Gracu, i onaj u Ljubljani, i onaj u Zagrebu, i onaj u Sarajevu, i onaj u Plavu i Gusinju, i onaj u Sjenici, i onaj u Prizrenu, znaju da su Bošnjaci prije nego su Sandžaklije, Krajišnici, Prizrenci, mi nećemo stati. Mi moramo shvatiti da i onaj u Srebrenici i onaj u Plavu i Gusinju, da smo mi jedan narod koji se mora suosjećati sa onim pravilom ‘Svaki Bošnjak je odgovoran za drugog Bošnjaka’ – kazao je, između ostalog, reisu-l-ulema emeritus, a nakon obraćanja proučio je dovu.

Ramazanska karavana Svjetskog bošnjačkog kongresa je nastavila prema Prizrenu, gdje je u Župi, u Gornjem Ljubinju na stadionu održana manifestacija „Festival islama“ u organizaciji Bošnjačke kulturne zajednice Kosova, Bošnjačkog savjeta Kosova i Udruženja imama „Ihlas“, a pod pokroviteljstvom SBK-a i BNF-a.

Pored gostiju iz BiH, Sandžaka i Albanije impozantnom skupu u Gornjem Ljubinju prisustvovali su i mnogi drugi zvaničnici, među kojima i Rasim Demiri, zamjenik predsjednika Skupštine Kosova, zatim zastupnici Duda Balje, Emilija Redžepi i Hamza Balje, Ćerim Bajrami, zamjenik ministra za dijasporu, Refik Šaćiri, zamjenik ministra za evropske integracije, ambasador Albanije u Saudijskoj Arabiji Admirim Banaj, te predsjednik Islamske zajednice u Prizrenu Lutvi Ballak.

Dobrodošlicu gostima ispred mještana Gornjeg Ljubinja poželio je Šaćir Ibra, član predsjedništva ove najveće bošnjačke mjesne zajednice u regionu, a onda su vjersko-kulturni program izveli Društvo za izvođenje ilahija i kasida “Ljubinje” i Udruženje imama “Ihlas”.

Akšam-namaz obavljen je na sportskom igralištu u Gornjem Ljubinju, a potom je uslijedio zajednički iftar i obraćanje gostiju.

U svom izlaganju predsjednik SBK-a prof. dr. Mustafa Cerić je istakao da mu je ovo bio najljepši iftar u životu, iako je iftarivao na mnogim kraljevskim dvorovima i u elitnim hotelima i poručio da Bošnjaci Kosova nisu sami, da su sunarodnici u BiH, Sandžaku, Crnoj Gori, i ma gdje se nalazili misle na njih.

“Ovo je početak našeg buđenja!

I niko nas neće zaustaviti sve dok ne ostvarimo naša prava i ne budemo imali sve što imaju drugi narodi na Balkanu i Evropi. Mnogo je toga što smo ispričali, i mi smo jedini narod na Balkanu koji nije ispričao svoju priču. Mi tek počinjemo pričati svoju priču, ali priču koju ćemo sami pričati. Mi smo, vjerovatno, jedini narod na svijetu koji ima svoju historiju bez svojih historičara! Mi smo jedini narod koji ima zemlju bez domaćina, jedina je zemlja Bosna, matica naša, za koju se kaže da je ničija.” – istakao je dr. Cerić i dodao:

“Niti je historija svačija, već je naša, i moramo početi da je tumačimo sebi sami, da Bosna ima svoje historičare koji će kazati istinu. Bosna, naša matica, mora imati i svoga domaćina. Ne može biti bez domaćina, a to ćemo mi biti. Jer, kad budemo imali domaćina u BiH, vi Bošnjaci sa Kosova možete nam slobodno doći, a ne da se suočavate sa problemom viza. Ne da vam ista ona politika koja je učinila genocid nad Bošnjacima. Ista ona politika koja nas je sto zadnjih godina proganjala, koja je napravila genocid u Prijedoru, Srebrenici, Plavu i Gusinju.”

“Zabranjujem Bošnjacima da upotrebljavaju glagol ‘ne daju nam’ već da ćemo raditi ono što je naše pravo da radimo. I da nas više ne zanima šta oni kažu. I zato mi danas možemo govoriti ovdje, zato što se ne pitaju. Naše je pravo da se brijemo o sebi, našoj vjeri, o svojoj kulturi, i da znamo ko smo i šta smo.”

Muftija Zukorlić je u svom izlaganju podsjetio na važnost postojanja matične države za jedan narod:

“Sto godina smo bili u stanju preživljavanja. Došlo je vrijeme da se taj ružni, mračni

period okonča. U tom periodu čovjek nije mogao imati snage da suosjeća sa svojom braćom u svom mjestu, pa širom Balkana, od svoje matične Bosne, preko Sandžaka i širom svijeta gdje se Bošnjaci nalaze. Vi znate da svaki narod koji nema svoju matičnu državu – nestaje! Hvala Bogu, u tome nisu uspjeli, ali su uspjeli izmasakrirati BiH. Njoj su nanijete takve rane, takve boli, da još ne može ustati iz svojih invalidskih kolica, pa nećete valjda okrenuti glavu i otići. Majci, kada je bolesna, ili nepokretna, najviše voli svoje dijete. Zato smo mi, Bošnjaci širom svijeta, odlučili da se ne predamo pred svim tim udarcima i pritiscima. Zato smo osnovali SBK, BANU, BNF, BKZ... To su sve redovi, okviri s kojima moramo zaštititi tri stvari. Tri su vrijednosti kojih se nikada ne smijemo odreći. Prva je – sloboda bošnjačkog naroda, i pojedinačno i kolektivno. Druga je – afirmacija i unapređenje bošnjačkog nacionalnoga identiteta. I treća – očuvanje i unapređenje naše matice BiH. To je cilj iz tri dijela zbog kojeg je nastao Svjetski bošnjački kongres”.

Prisutne su ispred organizatora pozdravili Sahit Kandić, predsjednik BKZ Kosova i Mejdin Saliji predsjednik BSK. Posebno priznanje za organizaciju ovog iftara pripada neumornome bošnjačkome pregaucu iz prizrenske regije Isu Meti.

Ramazanska karavana je nastavila put Skoplja gdje je u organizaciji BKZ-a u Makedoniji **31. jula 2013. godine** u bašči luksuznog hotela „New Star“ priređen jedan od najljepših iftara na kome se karavani pridružio i predsjednik BANU akademik Ferid Muhić. Osim gostiju iz regije, iftaru su prisustvovali predstavnici Ambade BiH u Makedoniji, posla-

1. avgust 2013. godine
SJENICA

29. juli 2013. godine
PLAV I GUSINJE

5. avgust 2013. godine
PETNJICA

nici u makedonskoj skupštini, predsjednik Demokratske lige Bošnjaka u Makedoniji Rafet Muminović i nezavisni poslanik Safet Biševac, kao i predstavnici nevladinog i građanskog sektora.

Približno 400 postača, gostiju i prijatelja uživalo je u prijatnom ambijentu i jedinstvu svih koji su se okupili da provedu ove mubarek trenutke zajedno. BKZ u Makedoniji još jednom je pokazala da je odličan domaćin, a to je potvrdio i uvaženi predsjednik Kongresa dr. Mustafa Cerić rekavši da su Bošnjaci iz Skoplja najbolji organizatori. Predsjednik SBK.a tokom obraćanja iskoristio je priliku da se zahvali i onima koji nisu Bošnjaci, ali su uz Bošnjake.

„Hvala braći Turcima, Albancima i svima onima koji su večeras sa vama. Želim da uvijek živimo zajedno u harmoniji i sreći.“ – poručio je dr. Cerić.

Nakon predsjednika Svjetskog bošnjačkog kongresa, prisutnima se obratio glavni muftija Muamer ef. Zukorlić. Muftija

se osvrnuo na značaj i vrijednost posta u mjesecu Ramazanu.

„Što se Ramazana i posta tiče, znate dobro da u postu nema licemjerstva i laži. Ljudi koji poste uzdržavaju se fizičkih potreba i izražavaju bogobojažnost prema Allahu. Odričemo se svega u ime Allaha. Ukoliko želimo uspjeti moramo imati na znanje da su za bilo koji uspjeh potrebne žrtve, a žrtva nije lahko biti. Ipak, ukoliko riješite budite ustrajni i držite se puta koji vas vodi prema cilju. Znamo da je lijepo biti kući i uživati u mirisima iftara, kućnom komforu i porodičnoj idili, te da nije lahko preći stotine kilometara kako bismo bili zajedno, ali smo sa druge strane svjesni značaja ovakvih susreta u ovim danima najdražeg gosta u godini. Sada znam da u Vama imam prijatelje, braću i sestre, a imate i vi u meni. Hvala i braći i sestrama Albancima, Turcima i svima ostalima koji su sa nama.“ – izjavio je muftija Zukorlić u svom obraćanju prisutnima na iftaru u Skoplju.

Potpredsjednik BKZ-a u Makedoniji Dževad Hot rekao je da je veliko zadovoljstvo biti organizator ovako lijepe večeri:

„Postoji hadis koji kaže da onaj ko nahrani postača ima istu nagradu kao on, inšallah. Hvala dragom Allahu, pa smo se potrudili organizirati ovo sa našim prijateljima i saradnicima koji su prepoznali značaj i vrijednost ovakve večeri. Ova noć ima i drugu dimenziju, a to je socijalna. Dakle, ovdje smo zajedno, upoznajemo se i družimo. Zaista trebamo biti zajedno i evo dokazujemo da to možemo bar u ovim mubarek danima“ – istakao je Dževad Hot.

Druženje sa mnogobrojnim poštovaocima predvodnika karavane nastavilo se do ranih jutarnjih sati, a domaćini su priredili i zajednički sehur. Sabah-namaz gosti su klanjali u bošnjačkoj džamiji Hatundžuk u naselju Čair (Skoplje), sa mnogobrojnim džematom, te su iskoristili priliku da se kratko obrate vjernicima.

Nakon Skoplja karavana se vratila u Sandžak gdje je **1. augusta 2013. godine** održan zajednički iftar u Sjenici. Ovom iftaru prisustvovao je veliki broj vjernika, a specijalni musafiri bili su predsjednik SBK-a reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić i muftija sandžački Muamer ef. Zukorlić.

Nakon iftara, kulturno-vjerski program izveli su hor "Firdews" iz Sjenice i hafizi iz Egipta.

U ime domaćina, obratio se glavni imam Medžlisa IZ-e Sjenica Ramiz ef. Hamidović koji je poselamio prisutne, poželivši im ugodne iftarske trenutke.

Zatim se obratio glavni muftija Muamer ef. Zukorlić, koji je, praćen gromoglasnim aplauzom, izašao na binu. Muftija je na samom početku kazao da je Sjenica, sa Kladnicom i Pešteri, simbol gostoprimstva, najljepše osobine kojom se čovjek može ukrasiti. Govoreći o mubarek mjesecu Ramazanu, on je također kazao da Rama-

zan ima ulogu da kali ličnost, jer čovjek u borbi da što više zaradi često zaboravi ono najvrednije, a to je ljudskost, vjera, karakter, moral.

Muftija Zukorlić je podvukao da je čovjek najsretniji kada je u dodiru sa istinom, i da samo istina može natopiti dušu radosti i srećom: "Mnogo puta su me pitali, i za ove u Islamskoj zajednici i za ove u politici, kakva ja kazna za one što su izdali. Kazao sam da za izdaju čovjek ne može nikako dovoljno kazniti izdajnika, samo Allah, dž.š. za to može kazniti. A na ovome svijetu oni su dovoljno kažnjeni bez toga da ih mi kaznimo. Pustite ih neka žive sa svojom izdajom, sa haram novcem koji su uzeli za izdaju, neka tu vatru stavljaju u svoje stomake, neka tom vatom hrane svoju djecu, neka tim haram novcem zidaju svoje kuće. Ima li veće kazne od toga?! Nema!"

Nakon Glavnog muftije, prisutnima se obratio predsjednik Kongresa reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa ef. Cerić. On je pozvao prisutne da prouče Fatihu šehidima iz Sjenice koji su dali svoje živote braneći slobodu bošnjačkog naroda širom Balkana, a posebno za vrijeme agresije na BiH i bošnjački narod koji je doživio genocid. U svom izlaganju dr. Cerić je posebno naglasio:

"Gdje god pođete ima Bošnjaka i svi ovi Bošnjaci imaju samo jednu želju, da znamo jedni za druge, da se brinemo jedni za druge i da imamo sve što drugi narodi imaju."

Podsjetivši da je situacija u Egiptu veoma teška, a da je Egipat, posebno Al-Azhar, bio od velikog značaja za Bošnjake, dr. Cerić je poslao poruku sa željom da egipatski narod doživi slobodu, demokratiju i

da međusobno razriješe sva pitanja na miran način, te uputio dovu Allahu, dž.š., da im pomogne.

Iza Sjenice, karavana se zaputila u Novi Pazar gdje je na Trgu Gazi Isa-bega Ishakovića održala centralna manifestacija „Festival islama“. Ovom centralnom događaju prisustvovalo je nekoliko hiljada postača iz Novog Pazara i drugih gradova Sandžaka i dijaspore, ali i veliki broj gostiju iz BiH, Crne Gore i Hrvatske. Uz prigodan vjersko-kulturni program hora „Merđan“, polaznika Škole Kurvana časnog i hafiza iz Egipta, poslužena je iftarska sofrina za sve postače.

Nakon programa prisutnima se u svojstvu domaćina obratio glavni imam Medžlisa Novi Pazar hfz. Irfan ef. Malić, poželjevši im ugodne i beričetne trenutke i zahvalivši se svim donatorima ovog iftara. Kao specijalni musafiri prisutnima su se obratili i glavni muftija Muamer ef. Zukorlić i predsjednik SBK-a reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa ef. Cerić.

U nadahnutom govoru predsjednik Cerić je istakao glavnu pouku ovog Ramazana i karavane Svjetskog bošnjačkog kongresa, proizišlu iz upoznavanja i aktivnog druženja sa Bošnjacima Balkana od Ljubljane do Skoplja:

„Došlo je vrijeme da se priča sa Bošnjacima. Do sadu su samo pričali o Bošnjacima. A sada će svim morati pričati sa Bošnjacima.“

Ramazanska karavana završena je **5. augusta 2013. godine** u Petnjici na Bihoru gdje je položen kamen temeljac za Bošnjački kulturni centar i upriličen zajednički iftar u organizaciji Bošnjačke kulturne zajednice.

